

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):

efter kongelig allernaadigst Befaling samlede af Frederik Münter ; med Indledning og historiske Oplysninger udgivne af E. C. Werlauff.

Titel | Title:

Aktstykker, vedkommende Kong Christian den Tredies og Dronning Dorotheas Kroning i Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn den 12te August 1537, af Johannes Bugenhagen

Udgivet år og sted | Publication time and place:
Fysiske størrelse | Physical extent:

Kjøbenhavn : C. F. Schubart, 1831
XXXII, 43 s., 2 portr.

DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

DET KONGELIGE BIBLIOTEK

130021590951

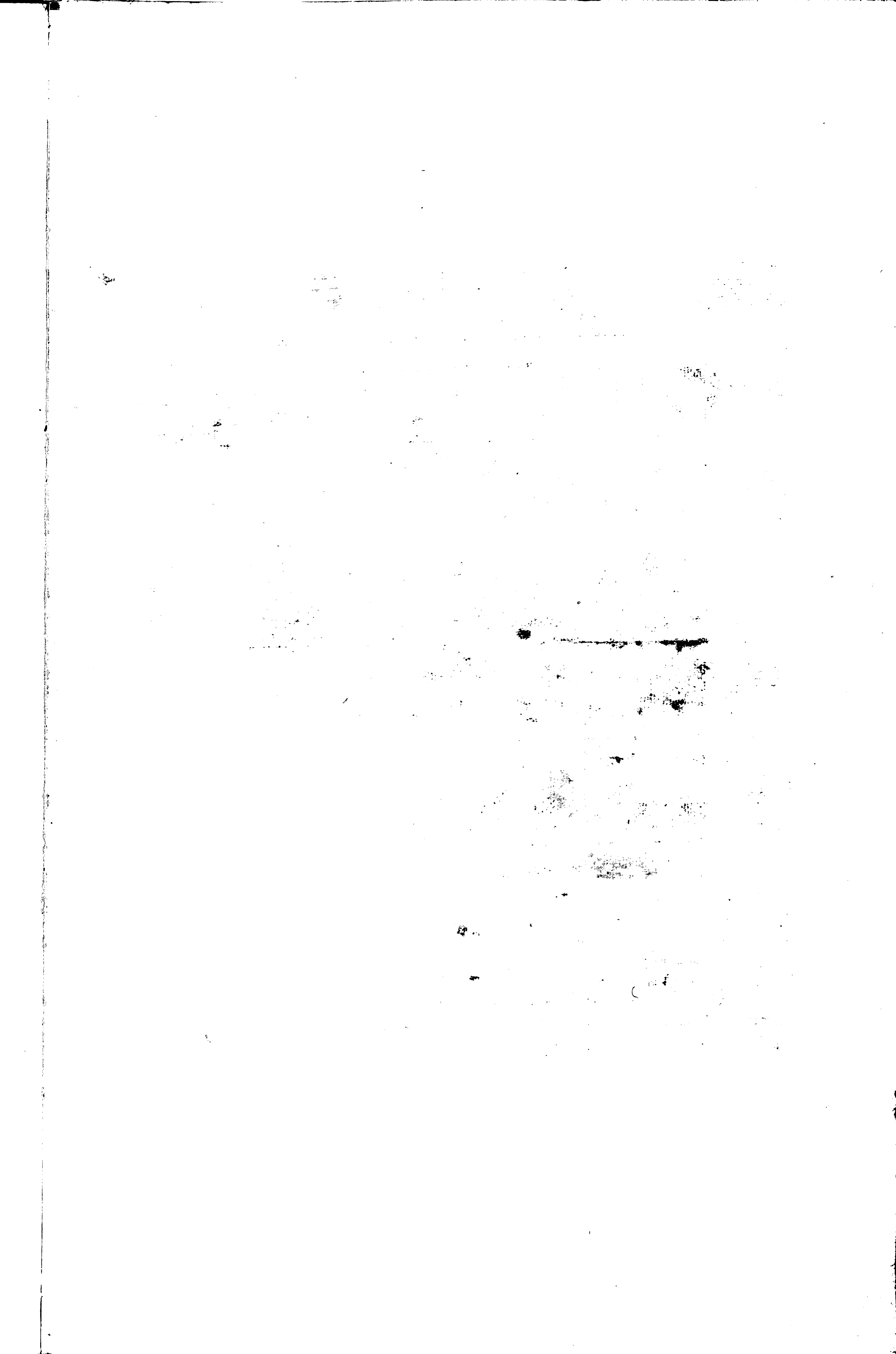

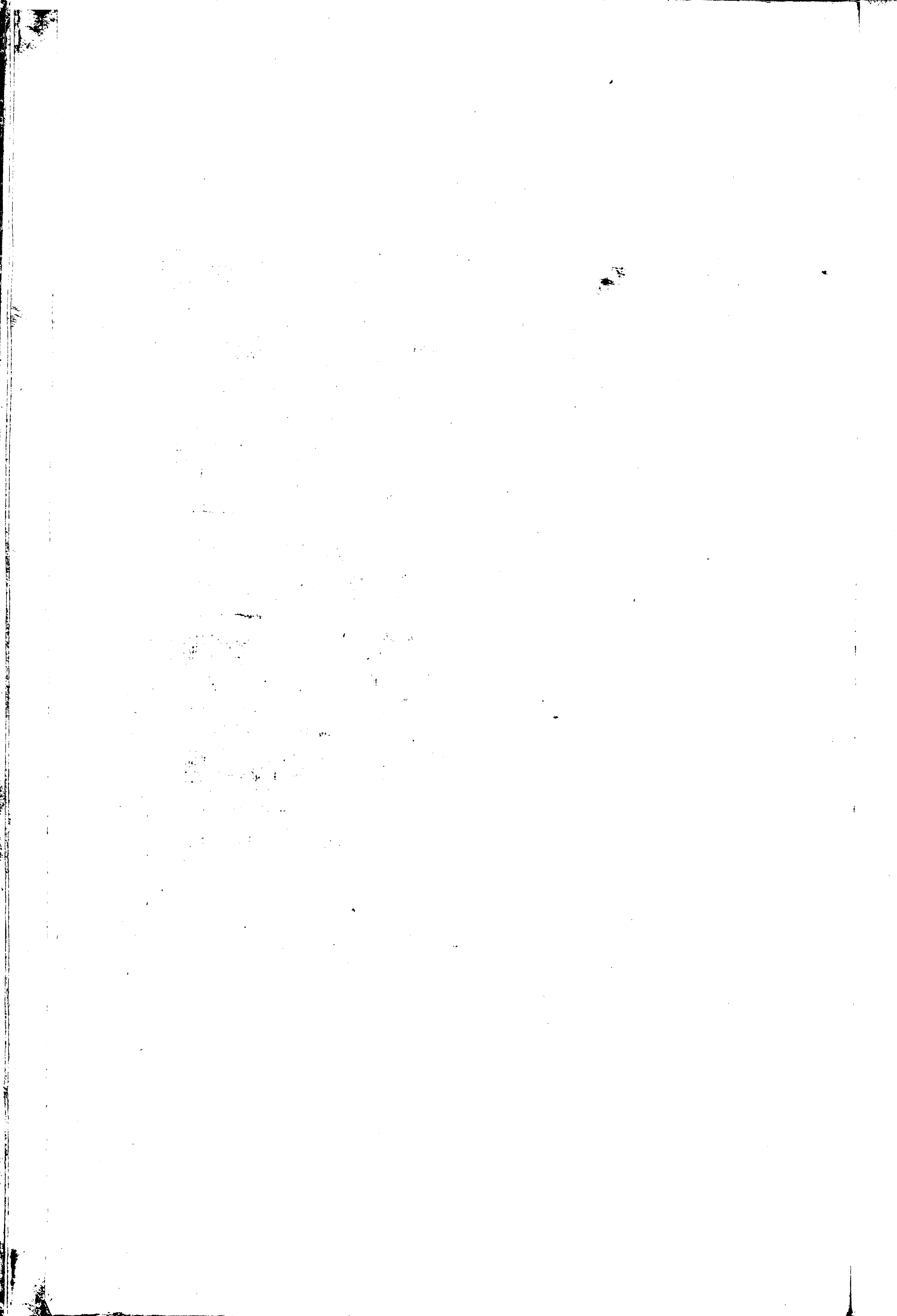

DOROTHEA

*Dronning til Danmark og Norge, fød Prindsesse
af Sæcken Lauenborg 1619. Formælet med Kong Christian
den Fjerde 1625. Afsnit 1637. Død 1671.*

CHRISTIAN^{DEN}TREDIE

*Konge til Danmark og Norge de Venders og Gotlands,
Herlug i Slesvig, Holsteen, Stjernarn og Delmarken, Greve
i Mecklenborg og Delmenhorst. Født 1526 Kronet 1537
Død 1559*

Udstykker

vedkommende

Kong Christian den Tredies

og

Dronning Dorotheas

Kroning i Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn,

den 12te August 1537,

af Dr. Johannes Bugenhagen.

Efter kongelig allernaadigst Befaling

samlende af

Dr. Frederik Münter

Biskop i Sjællands Stift, Ordensbiskop, Storkors af Dannebrog og Dannebrogsmænd;

med Indledning og historiske Oplysninger

udgivne af

E. C. Werlauff

Dver-Bibliothekar ved det store kongelige Bibliothek, Professor i Historien ved Kjøbenhavns Universitet,
Ridder af Dannebrog.

Kjøbenhavn, 1831.

Trykt udi det kongelige Baisenhuses Bogtrykkerie,
af C. S. Schubart.

Fortale.

Fortalen til Kong Christian den Syvendes og Dronning Carolina Mathildas Salvings-Åkt af Biskop L. Harboe, som, ved afdøde Biskop Münters Bestræbelse, i Aaret 1828 kom for Lyset, yttrede den høifortjente Udgiver det Ønske, engang at kunde fuldstændiggjøre Rækken af vore protestantiske Kongers Salvings-Åkter, ved at bringe den ældste og eneste hidtil savnede, for Lyset.

De Undersøgelser han i den Anledning anstillede, saavel i vore egne Arkiver og Bibliotheker, som i Udlandet, for at opdage en officiel Beretning om Kong Christian den Tredies og Dronning Dorotheas Kroning, forfattet af Ordinatoren Bugenhagen selv, vare frugtesløse. Des vigtigere var det ham, at opdage to autentiske, hidhørende Åktskytter, der vel vare trykte, men i Bøger udfomne i Udlandet, langt tilbage i Tiden, hvorfor de ogsaa synes næsten aldeles at have undgaact de danske Historieforskers Opmærksomhed.

Det første var et Udtog af Kroningsritualet, skrevet til Efterretning for Kongen og Dronningen, der findes meddeelt i J. E. Rappens kleine Nachlese einiger, zur Erläuterung der Reformationsgeschichte möglichen Urkunden, 3ter Theil, Leipzig 1730. 8. S. 612—24 og derfra i nærværende Samling S. 1—7. Sandsynligen er dette Udtog affattet af Bugenhagen selv, hvis Stil og Orthographie Hr. Consistorialraad Mohr i Stralsund, ifølge en Ytring i et Brev fra denne, med Tydsklands ældre Litteratur saa fortrolige Lærde til den Afdøde, her troer at kunde gjenkjende; ligesom han ogsaa antager, at dette Udtog, skjøndt i ovennævnte Samling trykt efter en gammel Afskrift, maae være det samme som, ifølge en anden samtidig Kilde (nedenfor S. 32), synes at være bekjendtgjort ved Trykken i Kroningsaaret. Herved maae dog Udgiveren bemærke, deels at det paa anførte Sted omtalte Skrift ikke udtrykkelig nævnes som trykt, deels at det siges at have indeholdt Bugenhagens Taler, Ord til andet, hvilket ikke passer sig paa nærværende Udtog, hvori Talerne netop ere udeladte, men snarere paa den egentlige Kroningsakt selv, her aftrykt S. 8—31, udaf Georg Lauterbeck's Regentenbuch, Wittenberg 1572 i Folio (fol. XXV—XXXIX); hvor den er indført, efter en, Grev Albert af Mansfeld fra Kongen selv tilsendt Afskrift; med hvilken, uden Tvivl, hiin af den stralsundske Bergemeister medbragte, har været eenslydende. Et Excerpt af en stralsundske Geistligs Johan Berkmanns haandstrevne stralsundske Krønike, meddeelt af Consistorialraad Mohr, og et latinsk Digt over Kroningen af en hamburgsk Lærd, siden Professor ved Kjøbenhavns Universitet, L. Priggius, trykt i Wittenberg 1539 i 8vo, hvoraf et Exemplar opbevares i det store kongelige Bibliothek, vare de eneste, fornemmelig ved deres Samtidighed mærkelige Bilag, hvormed Münter ansaae det for passende at ledsage hine egentlige Åktskytter om denne Kroningsfest.

Ifølge allerhøieste Tilladelse, og efter en, af Hans Majestæt Kongen allernaadigst approberet Plan, at udgive disse historiske Reliquier i Samling, var et Foretagende, som fortrinligen bestjæftigede den Afdøde i hans sidste Dage. Men inden det kunde blive fuldført, tabde Videnskaberne deres utrættelige Dyrker. Hans Efterladte overdroge til nærværende Udgiver at tilendebringe det Hele, efter den Afdødes Plan, ved at forudskikke saavel en indledende Undersøgelse om de danske Kongers Salving og Kroning i Middeltalderen, som en fuldstændig Beskrivelse over Christian den Tredies Salvingshøitid med alle den vedkommende Omstændigheder, og en allernaadigst Befaling, meddeelt gennem Hans Excellence Hr. Over-Kammerherre og Over-Hofmarschal Hauch, autoriserede ham til dette Arbeide. Uagtet intet i de to sidste Henseender var forberedt af den Afdøde, og skjøndt Udgiverens imidlertidige Sundhedstilstand ikke gav ham Haab om at slutte Arbeidet i saa kort en Tid, som ved et Bærk, hvis Trykning alt var begyndt, maatte være ønskeligt,

gjorde dog hans Interesse for selve Gjenstanden og den mangehaande Udkomst den Ufdøde havde til hans erkjendtlige Erindring, det i lige Grad til Pligt for ham, ikke at undslaae sig for et saa hæderfuldt Svær. Ingen erkjender dybere end han selv, hvormeget, især den første Uundersøgelse vilde have vundet ved *Münters* omfattende Erudition og sjeldne Forfatterfødsel; men han haver i det ringeste bestræbt sig for at forene den Fuldstændighed, som en, hidtil kun i Forbigaaende berørt, ikke uvigtig Deel af vore statsretlige Oldsager kunde fordre, med den Korthed, som Tiden og Planen gjerde nødvendig.

I Beskrivelsen over Christian den Tredies Kroning haver Udgiveren været saa heldig, ved Siden af den egentlige, her meddelte Kroningsakt, at kunde benytte en samtidig, paa Latin forfattet Beskrivelse over denne Høitidelighed, som, efter et Par med Grams Haand tilskrevne Anviisninger for Bogtrykkeren at domme, engang maae have være bestemt til Trykken; maaskee blandt Bilagene til *Krags Historie*, hvor den dog ikke har faaet Plads. Hvad enten denne Beskrivelse eller den her meddelte tydske Kroningsakt skal forstaaes ved den hujus coronationis descriptio typis excusa, sem emtales i *Rosæfontani refutatio calumniarum Ioh. Magni* fol. L. 4 maae være uafgjort, da deraf neppe noget Exemplar mere existerer. Det lader sig formode, at adskilligt, ogsaa om denne Høitidelighed, kan forekomme i den af *Bugenhagen* selv forfattede Relation om hans Ophold i Danmark, som, ifølge Fortalen til *Scr. rer. Dan. 1ste Deel*, skal have været opbevaret i Helsingør; men om denne er den samme der findes i *Jänckes gelehrtes Pommerland I.* (Stettin 1734), eller om den skulde være benyttet i samme *Fers. Lebensgeschichte J. Bugenhagens mit Delrichs Zusäzen* (Mosk 1752. 4.), er uviist, da intet af disse Skrifter findes i vore Bibliotheker.

Det er mig en kjær Pligt, ved denne Leilighed, taknemmeligen at omtale de Oplysninger som jeg, i Anledning af nærværende Arbeide skylder to af mine lærde Venner, Directoren for det Kongelige Myntcabinet, Hr. Professor og Ridder *Namus*, og Geheime-Archivaren Hr. Professor og Ridder *Magnusen*. Den første haver godhedsfuld meddeelt mig de stukne Kobberplader til hans nye Beskrivelse over de danske Mynter indtil den Oldenburgske Stamme, et Værk der vil udbrede et nyt Lys over hele vor gamle Numismatik. Den anden, hvis ufortrødne Velvillie ved mangen Leilighed erstatter mig Savnet af hans Formand, min gamle Velynder, har af de hans Varetægt betroede Skatte meddeelt mig adskillige interessante diplomatisk Noticer, hørende til denne Gjenstand.

Saaledes modtage da den fædrenelandske Histories Elsker det sidste, hidtil manglende, Bidrag til en Klasse af historiske Kilder, som maaskee ingen anden europæisk Stat kan fremvise i lige Grad af Fuldstændighed. At have foranlediget dette, var den sidste Fortjeneste af en Ædling, hvis levende Virksomhed for Literaturen, ifkun Døden formaaede at afbryde.

Historisk Undersøgelse
om de danske Kongers Salving og Kroning
i Middelalderen.

Til den religiøse Høitidelighed, hvormed den christne Regent paa en symbolisk Maade tiltræder den øverste Magt, bliver den ældste Oprindelse at søge i den fjerne orientalske Oldtid. Fra Orienten laante det vestromerske Rige de første Motiver til denne Sædvane; fra Rom modtog Constantinopel den; herfra gik den efterhaanden over til de christne Riger i det vestlige Europa, som indrettede alt, hvad der angik Ceremonialvæsenet efter det vestromerske Keiserdømmes Mønster, skjøndt med de Modificationer Pavehoffet foreskrev. Salvingen og Kroningen er altsaa, om ei i sit ældste Udspring, saa dog i sin hele Udvikling, en reen christelig Institution, der ogsaa optoges i de skandinaviske Lande, efterat disse med Christendommens Lys havde modtaget enkelte Straaler af Sydens Cultur, og Tydslands Nærhed er det vel fornemmeligen at tilskrive, at man i Danmark finder Spor til hiin Institution tidligere end i noget af de øvrige Riger.

De tre Hovedbegivenheder, som gjøre Epoker i vor Historie, navnlig i vor politiske Forfatnings Historie, Calmarunionen, Reformationen og Souverainiteten, foranlediger os til ogsaa at hense de danske Kongers Salving til fire forskellige Tidsrum. Men kun de to første, der indbefatte Tiden før Calmarunionen og Tiden fra denne til Reformationen, skulde give os Stof til nærværende Undersøgelse.

I det første Tidsrum svæver over denne, som over flere af vore Indretninger i Middelalderen, megen Dunkelhed. Vore Annalisters Laushed og Ufuldstændighed, tilligemed Mangelen af samtidige omstændelige Krøniker indtil det sextende Aarhundredes Begyndelse, gjør det umuligt at sætte denne Deel af vore statsretlige Oldsager i noget klart Lys. Selv efter den omhyggeligste Sammenstilling af de forhaanden værende Data, maae grundede Formodninger og samtidige Folks Paralellismus, stundum erstatte Savnet af historiske Vidnesbyrd.

Knud den Store, som af Erkebispem i Canterbury blev salvet og kronet til Engellands Konge a), synes, i det af ham sjeldnere besøgte danske Rige, hvor Christendommen endnu ei fuldkomment havde gjennentrengt enten det offentlige eller private Liv, ikke at have fundet denne Høitidelighed nødvendig eller passende b). Svend Estridsen bliver altsaa den første danske Konge, hvem — rigtignok — fremmede Kilder nævne, som kro:

a) Suhms og Schöninghs Forbedringer i den gamle danske og norske Historie, S. 40, 105.

b) Jfr. Schlegels Statsret I, S. 43.

*

net c). At i den følgende Tid enhver Dannerkonge, kort efter sin Hylding, og fra den Tid at Haandfæstninger kom i Brug, efter Udstedelsen af en saadan, modtog Kirkens Sanktion, om han endog kun var mindreaarig, lader sig ikke omtvile d), skjøndt vore Kilder undertiden lade os i Uvisshed om det simple Factum, naar og under hvilke Omstændigheder dette skeedte. Det er enten blot usikre Sagn, indirecte Vidnesbyrd eller Kunstforestillinger, der give os Vink om at Knud den Hellige e), Niels f) og flere af Svend Estridsens nærmeste Efterfølgere vare kronede g); thi det, at saavel Niels's Søn Magnus, som Svend Grathe modtog en Krone af den tydske Keisers Haand, kunde, om derved end sigtedes til det danske Rige, dog ikke ansees for her at have havt nogen statsretlig Virkning h). Valdemar I. bliver altsaa den første danske Konge, hvis Salving og Kroning vore egne Aarbøger udtrykkelig omtale og fra ham af lade sikre historiske Vidnesbyrd os, gennem hans Sønner og Efterfølgere paa Thronen, lige til Christoffer II. forfølge Rækken af vore salvede og kronede Konger. Derimod tier Historien aldeles, ei blot om Valdemar Eriksens Kroning, hvilken maaskee, uagtet hans foregaaende Hylding og Udstedelse af en Haandfæstning, Rigets uroelige Tilstand forhindrede i), men selv om Valdemar Atterdags og Duffs Kroning k), skjøndt man, hvad de to sidste angaaer, haver al Grund til at antage, at en Saadan virkelig har fundet Sted. At den formælede Dronning var berettiget til at dele Kroningens Hæder med sin Gemahl, lader sig ikke omtvile, skjøndt vore

- c) Heimskringla III. p. 436 har tilfældigen opbevaret dette Factum, som nemlig Erling Skakke, der vilde overtale den norske Erkebiskop til at krone sin Søn, paaberaabte sig, som Beviis for, at det i andre Lande antoges, at andre end egentlige Kongesønner kunde blive Konger. Da ingen dansk Kilde, heller ikke Nytlinga eller Udarn af Bremen, omtaler denne Omstændighed, der ogsaa forbigaaes i hans Sønners og nærmeste Efterfølgers Historie, skulde man næsten troe, at denne Ceremonie ikke er bleven tillagt nogen synderlig Bigtighed, før da den, efter det Lundsk Erkesædes Stiftelse, blev en dette tilkommende Forret. Det Epithet *Christianissimus* som i *Necrologium lundense* (*Scr. rer. Dan.* III. p. 444) tillægges Svend Estridsen, har formodentlig Hensyn til hans Gæmildhed mod Kirkerne, Stiftelse af Bispestole o. s. v.
- d) *Sciendum, quod ab antiquo Rex Daciae inunctus est, consecratus et coronatus.* *Math. Parisiensis* ved A. 1251. (ed. Wats. London 1640 p. 814.)
- e) Hvorfra den danske Niimkrønike, (Udg. af Molbeck S. 175—76) haver sin detaillerede Fortælling om Knud den Helliges Bielse, er ei let at sige. Er den ei hentet fra nogen nu tabt Kilde, saa er den maaskee blot foranlediget ved Forestillingen om den Magt og Indflydelse han tillagde Geistligheden; maaskee kan Forf. ogsaa have havt et Sigil af Knud for Nie, men i dette Tilfælde vilde han vel ogsaa have omtalt Krone og Væble blandt Regalierne. Mærkeligt er det, at Forf. til Supplementet til den svenske Niimkrønike, der levede i første Halvdeel af det 16de Aarhundrede, (Hadorphs Udg. I. fol. 6. 3) næsten ordret har anvendt denne Fortælling paa Erik den Hellige, med nogle Forandringer (han omtaler saaledes Digtsæble, Krone og Erisma); jfr. Molbeck's Fortælle S. XII.
- f) *Helmoldi Chronicon* Lib. I. c. 50.
- g) Heimskr. III. p. 436.
- h) Suhms Danm. Hist. V. S. 431. VI. S. 117. *Christiani Danemarckis stets freye Kønigskrone* S. 86.
- i) Suhms Hist. XII. S. 126. Hvitfeldts Gisning (Danm. Krønike I. S. 433) at han kunde være bleven kronet 1326 i Nyborg, da han der udstædte sin Haandfæstning, støtter sig ikke paa nogen historisk Grund.
- k) Om den svenske Kong Albert er bleven kronet, er ligeledes uvisst. Lagerbring Hist. III. S. 516.

Arbøger kun berette dette om to, nemlig om Abels og om Christoffer den førstes Dronning 1). Da det baade før og efter Calmarunionen undertiden lykkedes en Konge, saavel for at sikke sin Afkom Thronen, som for at forebygge de Bevægelser der let kunde opstaae under en Mellemregjering, at faae sin ældste Søn valgt og hyltet til Efterfølger, saa blev en Saadan, endnu i Faderens levende Live, undertiden ogsaa kronet. Dette var Tilfældet med Waldemar den førstes Søn Knud, med Waldemar den andens Sønner Waldemar og Erik, samt med Christoffer den andens Søn Erik, der kronedes tilligemed Faderen m). Men netop denne Ceremonies politiske Vigtighed bestemte da ogsaa Jakob Erlandsen og den ham hengivne Geistlighed, der heller havde seet en flersvigsk Prinds paa den danske Throne end Christoffer den førstes Søn, til at modsætte sig dennes, af Faderen saa meget ønskede, Kroning; ligesom ogsaa Waldemar Erikssens Haandfastning 1326, ved den Bestemmelse, at ingen Konge maatte udnævne sin Efterfølger, ogsaa gjordte enhver Andens, end den regjerende Konges, Kroning umuelig.

Uvist er det, hvilken af de danske Bisper der forrettede Salvingen før det Lundske Erkesædes Oprettelse; men efter denne Tid tilkom hiin høitidelige Forretning ordentligviis Erkebisp, Rigets første Prælat og Domkirken i Lund, som lige til Calmarunionen kaldtes Rigets Hovedstad (metropolis n), var da Kroningsstedet o). Dog nævnes udtrykkelig, som kronede af den danske Erkebisp, i Lunds Domkirke, kun tre af vore Konger i dette Tidsrum: Waldemar II., Erik Plovenning og Erik Menved. Langt oftere foranledigede Tid og Omstændigheder Undtagelser herfra, saavel i Henseende til Sted som til Ordinator. Saaledes salvede Erkebiskop Eskild Waldemar den førstes Søn Knud i Ringsted, maaskee fordi denne Høitidelighed bragtes i Forbindelse med en anden ei mindre vigtig, Knud Lavards Skrinlæggelse; Erkebiskop Uffe salvede Kong Abel med hans Dronning i Roskilde p); Erkebiskop Esger, Christoffer den anden med Søn i Bording;

- 1) I den svenske Historie omtales ingen Dronnings Kroning, før Helvigs Kong Magnus Ladlaases Gemalindes 1281; *Diarium minorum Stockholm. i Scr. rer. Dan. I. p. 77.* Den norske Historie kjender kun to kronede Dronninger før Unionen, Magnus Lagabaters og Hakon den femtes.
- m) "Da Faderen var bedaget og skrøbelig," anføres som Grund hos Hvitfeld I. S. 418; Christoffer II. født 1276 var ved sin Kroning 48 Aar gammel og kunde altsaa ikke med Rette kaldes bedaget; skjøndt han vel i flere Henseender kunde være skrøbelig.
- n) Suhm IX. S. 7.
- o) Da Stiftelsesbullen forlængst er tabt (Suhm V. S. 139), kan denne Erkesædes Forret ei bevises af hiin, men deels af gammel Vedtægt, deels af et Pavebrev dat. 9 Cal. Aug. 1320 til de danske Bisper, om ei at krone Christopher II. førend Erkebisp, som i Stiftets Værende befandt sig i Rom, var kommen tilbage, da denne havde foreslået Paven: "quod a fundatione Lundensis ecclesie est inviolabiliter observatum, quod Archiepiscopus Lundensis, qui est pro tempore, electum & præficiendum in Regem Daciae habet inungere ac diademate coronare;" *Rainaldi Annales cum notis Mansi T. V. p. 128.*
- p) Efter den samtidige roskilde Anonymus (*Scr. rer. Dan. I. p. 386*) blev Waldemar I. salvet og kronet af Erkebisp Eskild og Suhm VII. S. 5 mener, at dette er skeet i Roskilde i Slutningen af Aaret 1157, da Erkebisp, 6 Bisper og mange Magnater der vare samlede paa et stort Synode; men det Dokument (Wittskøl Klosters Stiftelsesbrev) hvorpaa Suhm grunder dette, er uden Aar og Datum og omtaler aldeles ikke Kroningen (*Danske Bibliothek VI. S. 137, jst. Scr. rer. Dan. IV. p. 460.*) *Rnytlinga = Sags Beretning p. 220, at Val-*

borg. Heller ikke mangle Exempler paa, at Lunds Erkebiskop er bleven forbigaaet ved denne Forretning. Saaledes lod Baldemar II. sin ældste Søn krone i Slesvig, formodentlig af den slesvigiske Biskop q); Christoffer I. kronedes i Lund, ligeledes af den slesvigiske Biskop, da Erkesædet dengang var ledigt; og Erik Glipping i Viborg, formodentlig af dette Steds Biskop, da Erkebiskoppen paa den Tid var Kongehusets Fjende.

I Henseende til Aarstiden og Dagen paa hvilken denne Høitidelighed foregik, kunde ikke let nogen almindelig Regel være gjeldende. Dog synes store Fester fortrinligen at være valgte dertil, naar de øvrige Omstændigheder tillode det. Saaledes bleve Baldemar II., Christoffer I., Erik Glipping og Erik Menved kronede i Julen r); Knud VI. og Baldemar III. paa St. Hansdag; Erik Ploppenning i Paaske; Abel paa Allehelgens Dag og Christoffer II. paa Marias Himmelfartsdag.

Angaaende det ved Kroningen brugte Ritual samt de nærmere Omstændigheder ved denne høitidelige Handling, have vi fra dette Tidsrum kun høist ufuldstændig Kundskab. Hverken Saxo eller nogen anden af vore gamle Krøniker giver os et anstueligt Materiale af en dansk Konges Kroning i Middelalderen. Dog kunde vi af enkelte Træk, saavel som af Sammenligning med det, der i andre europæiske Lande paa den Tid var gjeldende, slutte os til, at det romerske Ritual i det væsentlige ogsaa her fulgtes, at Kongen efter aflagt Sed salvedes, kronedes, iførtes en Kroningsdragt og nedlod sig paa en Throne s). Erkebiskoppen af Lund erholdt 1239 pavelig Tilladelse til ved denne Heilighed at bære Pallium, som, uden saadan speciel Tilladelse, ellers kun maatte bruges ved visse høitidelige Fester t). Regalierne vare Kronen, Scepteret, Rigsæblet og

demar og hans Medregent Knud lode sig vigia til Konunga efter Svend Grathe's Flugt, forstaaer Suhm VI. S. 180 om en Salving; Saxo p. 269 synes derimod blot at omtale en høitidelig Hyliding.

- q) I det ringeste ifølge H. Wolters bremiske Krønike fra det 15de Aarhundrede (*Meibomii rer. Germ. Scr. II. p. 57*), jfr. Suhm IX. S. 309.
- r) Efter Suhm's Gissning V. S. 364 ogsaa Erik Emun. Da nogle Skribenter kunde have regnet Aaret fra Julen, er dette vel Aarsag til at Bestemmelsen af alle disse Kongers Kroningsaar vasker mellem 2 paafølgende Aar; saaledes Baldemar II. mellem 1202 og 1203; Christoffer I. 1252—53; Erik Glipping 1259—60; Erik Menved 1287—88.
- s) *Anon. Roskild.* p. 386 om Wald. I. Saxo nævner p. 331 og 373 Knud VI. Salving og Kroning; p. 331 *regia in sella purpura venustatur*, cfr. Helmold. L. 1. c. 50. I Pavebrevet til de danske Bisper 1320 om Christoffer II. Kroning, siges udtrykkelig, at det tilkom Erkebispens Regem *Dacia inungere ac diademate coronare* (*Rainaldi Annales. c. notis Mansi V. p. 128*). Den danske Niimkrønikes Fortælling S. 175, at Knud den Hellige ved sin Vielse tog en Ring af Guld af Bispem til Fæstnædefæ (et Slags Investiturring, som den, den Paven sendte Henrik Plantagenet, da han skænkede ham Irland, eller som den, de tydske Keisere modtog ved deres Kroning i Rom) bestyrkes ikke ved noget andet historisk Udsagn, og er formodentlig blot en Reminiscens af Forfatterens Læsning.
- t) *Ducange Gloss. V. col. 68*. Brevet til Lunds Erkebisp findes i *Rainaldi Annales II. p. 230*. Uagtet Brevets Indhold paa Siden nævner den svenske Konge, er der dog neppe Tvivl om, at dette er en Skrivfeil i Stedet for den danske, da man intet Exempel haver paa, at nogen svensk Konge er bleven kronet af Lunds Erkebisp. At dette i det mindste ikke kan gjelde om Erik Ericksen, som Lagerbring II. S. 333—335 vil, men at denne virkelig blev kronet 1223 (som desuden er aabenbart af det hos Lagerbring selv S. 335 anførte Brev), er alt indseet af Nuh's Geschichte Schwedens I. S. 167 og bestyrkes ved Beviisstedet hos Er. Olai, saaledes som dette nu haves i den kritiske Udg. af denne Krønikeskriver i *Scr. rer. Svec. II. p. 52*.

Sværd et v), med hvilke Kongerne undertiden ogsaa viste sig ved Pragtoptog og andre høitidelige Leiligheder x). Kroningsfesten bivaanedes af Rigets Bisper og Magnater; forinden Aristokratiets Overmagt, vel ogsaa af Almuens Repræsentanter y), stundom tillige af fremmede Fyrster. Da Valdemar II. i sin og Rigets meest glimrende Periode lod sin ældste Søn krone, foregik dette i Overværelse af femten Bisper, blandt hvilke nogle fra de den danske Krone underlagte tydske Lande, tre Hertuger og tre Grever z). Ogsaa ved Abels Kroning synes fremmede Fyrster at have været tilstede æ). Foruden den Eed, Kongerne maatte aflægge ved deres Valg, eller ved Udstædelsen af deres Haandfæstning ö) og den almindelige Kroningseed, eller det cedelige Lovte om en retfærdig Regjering, om Kirkens og de geistlige Privilegiers Haandhævelse, som efter gammel Bedtægt affordredes de danske Konger ved deres Kroning a), findes tillige at de undertiden maatte, ved samme Leilighed, sværge paa at vilde haandhæve de kongelige Rettigheder, og sørge for, at intet Guds paa en uretmæssig Maade kom fra Kronen b). Maaskee have de endog ved Kroningen maattet gjentage den tidligere Eed paa deres Haandfæstning og Neces c).

Hverken Ridderslag eller Turneringer berettes at have ledsaget nogen dansk Konges Kroningshøitid i Middelalderen, skjøndt begge Slags Festlighed, især Turneringer, ved andre Leiligheder ikke sjelden forekomme i vor Historie d). Derimod kan en anden høitidelig Skik, maaskee i enkelte Tilfælde, antages at have fundet Sted ved Kroninger. Det er nemlig historisk vist, at nogle af vore Konger i Middelalderen have ført to Navne, uden at man med Vished veed, naar og ved hvilken Leilighed det Andet er bleven dem tillagt. Saaledes førte Svend Estridsen Tilnavnet Magnus, formodentlig til taknemmelig Erindring af hans Forgjenger paa Thronen e); og Svend Grathe kaldtes tillige Petrus f). Da de græske

v) Om disse see mere nedenfor. Rimmkroniken S. 175 nævner, ved Knud d. hell. Bielse, kun Ringen, Sværdet og Scepteret.

x) *Helmold* L. I. c. 50. *Suhm* XI. S. 842.

y) *Saxo* p. 331. *Ann. Esrom. Scr.* I. p. 241 jfr. *Suhm* VII. S. 324.

z) *Suhm* IX. S. 309 yttres Formodning om, hvem alle disse have været.

æ) *Suhm* X. S. 169.

ö) *R. Unker's* juridiske Skrifter I. S. 627—29.

a) *Scr. rer. Dan.* V. p. 591 om Christopher I. Ved denne Eed forstaaes uden Tvivl den, som Christopher II. besyldtes for at have brudt et Par Dage efter sin Kroning; I. c. V. p. 627. VI. p. 629.

b) *Rainaldi Ann.* II. p. 245 ved A. 1240 jfr. *Suhm* IX. S. 711. Lignende Eed de bonis regni non alienandis aflagde Eric Menved, *S. R. D.* VI. p. 347, 359; og Olaf, VII. p. 413. Utsaa have Kongerne, allerede før Christopher II., været deres Undersaatter cedeligen forpligtede, som *R. Unker* benægter *Skr.* I. S. 623.

c) Dette siges i det ringeste i *Frid.* I. Haandf. "om fremfarne Konninger af Danmark, en efter den anden" (*G. L. Baden's* Afhandlinger III. S. 74). Det Sted i *Rimmkroniken* S. 175 om Knud d. hell. Kroningseed, har derfor i det ringeste historisk Sandsynlighed for sig.

d) Exempler anføres hos *Suhm* X. S. 685. 768. XI. S. 32. 663. XIII. S. 263. 311. 323.

e) Dette Navn forekommer i gamle, næsten samtidige Kilder f. *Ex. Anon. Roeskildensis*, *Ælnothus, Necrologium Lundense*, et islandsk Fragment i *Scr. rer. Dan.* I. p. 378. 425. II. p. 159. 423. 428. III. p. 425. jfr. *Suhm* IV. S. 75. 173. 647.

f) Egentlig kun af tydske M. Ald. Skribenter, skjøndt man ogsaa har troet at finde dette Navn paa Mynter af ham; *Suhm* VI. S. 289.

Keisere undertiden ved deres Kroning antog nye Navne g), kunde hine Tilnavne maaskee tænkes at have havt en lignende Anledning, hvilket især synes rimeligt hvad det sidstnævnte angaaer; og, dersom ikke troeværdige Kilder vidnede, at det var i Daaben at Knud den Store havde erholdt Navnet Lambert h), kunde man tænke sig, at han havde antaget dette Navn ved sin Kroning i Aaret 1017, især da man intet sikkert veed om Tiden da han blev døbt, som først synes at være skeet i hans modnere Alder i).

Uagtet Kroningen, som en hellig Handling, nødvendigens maatte bidrage til at forøge Kongens Anseelse og befæste ham paa Thronen, (hvorfor enkelte Konger ogsaa, som vi have seet, i levende Live udvirkede deres Sønners Kroning,) er det dog neppe mueligt, i dette Tidsrum, at bestemme Grændsen for den kongelige Myndighed, før og efter denne Akt. Den gjordte ingen Forandring i den kongelige Titel og der spores ikke, at Kongerne troede i statsretlig Henseende at savne noget, saalænge de endnu ikke havde erholdt denne Kirkens Sanction k). Snarere synes den Laushed hvormed vore Aarbøger forbigaae enkelte Kroningsfester i dette Tidsrum, og den Korthed hvormed de omtale Andre, forenet med Mangelen af enhver Hentydning paa denne Akt i Haandfæstningerne, at vidne om, at Kroningen, i det mindste for Calmarunionen, har havt en mindre udstrakt statsretlig Betydning her, end i andre Lande.

I det andet eller Unionens Tidsrum, hvortil Frederik den Førstes Regjering ogsaa kan henføres, undergik denne Institution i flere Henseender ei ubetydelige Forandringer. Adelsens, især Rigsraadets, Indflydelse paa Thronfølgen blev stedse mere afgjørende; derfor, skjøndt den gamle Kongestamme vedblev at hævde et Slags stiltiende Arvret, og skjøndt baade Kongerne Hans og Christian II. i Fædrenes Levetid valgtes til Efterfølgere, blev dog ingen af dem i denne Egenkab kronet; da endelig den Sidstnævntes og hans Efterfølgers Haandfæstninger forbød ethvert Thronfølgervalg før den regjerende Konges Død l), kunde Kroning nu heller ikke finde Sted for Andre end den regjerende Konge eller Dronning.

Fra Erik af Pommeren til Christian II. udførte Erkebispfen af Lund Salvings- og Kroningsforretningen; kun Frederik I. lod sig — vel meest — af politiske Hensyn bestemme til at modtage Salvingen af den forrige svenske Erkebiskop Gustav Trolle m). Men

g) *Constan. Phorphyrog. de cæremoniis aulæ Byzant. ed. Reiske. II. p. 79.*

h) Det siges i det ringeste i en samtidig Optegnelse i en bremisk Broderskabsbog; *Sch. ad Adam. Brem. Lib. II. c. 36*; jfr. det udtrykkelige Udsagn i et islandsk Fragment, *Scr. rer. Dan. II. p. 426*. At Olaf Skotkonnings Son Jacob tilligemed Kongenavnet tillagdes Navnet Qnund, see *Heimskr. III. p. 142*.

i) *Suhms og Schønings Forbedringer. S. 3. Suhms Hist. III. S. 756.*

k) *Suhm (X. S. 225.)* gaaer uden Tvivl for vidt, naar han af et enkelt Dok. af Christopher I. vil slutte, at vore Konger først skulde have dateret deres Regjering fra deres Kroning; da man baade sinder tidligere og sildigere Kongebreve, udstædte efter Kroningen, uden dette Tillæg. Snarere kan man antage, at Kongernes Keiser til de forskjellige Provindsler, for at modtage Troskabsæd, efterhaanden er bleven anset for overflødig, ligesom Kroningen vandt i Betydning (*G. L. Baden's Afhandlinger I. S. 236*).

l) En Bestemmelse som den polske Adels ogsaa indførte i de, Henrik af Anjou forelagte *pacta conventa*.

m) Da Erkebispfen var en ivrig Tilhænger af Christian II. maac denne Synderlighed forklæres, deels deraf at han hørte til den danske Adels (*Hvitfeld S. 1268*), deels af at der paa den Tid ikke var nogen erkjendt Erkebisp af Lund (*Schlegels Gesch. d. Oldenburg. Könige I. S. 149*); men vel især af Trolles offentlig udtalte Troesbekjendelse om Calmar-Unionen (*Celsius Gustav I. Hist. I. S. 48*), der ei kunde andet end behage Frederik I. som endnu ikke havde op-

denne høitidelige Handling foregik nu ei længer i Lunds Domkirke; Erik af Pommern kronedes i Calmar; Christoffer af Bayern i Ribe; dennes Dronning med de øvrige Konger og Dronninger af dette Tidsrum i Kjøbenhavn, hvilken Stad fra Christoffers Tid stedse mere nærmede sig sin Bestemmelse som bestandig kongelig Residentsstad n); og alle disse i vor Frue Kirke, undtagen Dronning Elisabeth, hvis Kroning, formedelst hendes Upasselighed, fandt Sted paa Kjøbenhavns Slot. Om de ved denne Leilighed brugelige Høitideligheder kunde vi danne os et temmelig anskueligt Begreb, især ved Hjælp af de, noget detaillerede, Efterretninger, vi have om to Kroningsfester, nemlig om Christoffers o) og Elisabeths p).

Til Kroningshøitideligheden, som endnu almindeligen holdtes paa en Søndag q), indfandt sig efter Pligt og Indbydelse de geistlige og verdslige Rigsraader, dog disse paa egen Kost og Løring r), og den øvrige Adels Repræsentanter, alle med deres Damer; Deputerede af de øvrige Stænder og tillige, som det synes, norske Deputerede, fjøndt i nærværende Tidsrum en særskilt Kroning fandt Sted i dette Rige eller, i det ringeste, der burde finde Sted. Fremmede Fyrster bidroge til Festens Forherligelse, enten ved deres personlige Nærværelse eller ved Gesandter; og Handelsinteresse lod aldrig Hansfædernes Affendinge mangle ved nogen dansk Kroningsfest s). At Erik af Pommerns Salving i Calmar forrettedes af Lunds og Upsalas Erkebisper, var et aldeles særegent Tilfælde. De følgende Gange forrettedes denne Handling af den danske Erkebiskop, understøttet af Rigsraadet og andre Bisper t). Ved Christoffers Kroning omtales første Gang de kongelige Regalier, Kronen, Scepteret, Øblet og Sværdet førte i Procession; og, hvad i hiin Aristocratiets kraftfulde Periode er

givet Tanken om dens Fornøjelse og derfor, gennem denne intrigante Prælat, søgte at skaffe sig et Partie i den svenske Geistlighed; jfr. Vadens Danm. Hist. III. S. 132.

- n) Christopher III. svenske Lov, Kongebalken, c. 7. bestemte, at Kongen skulde krones i Upsala, eller et andet Sted i Riget, efter sin Villie, dog helst af Erkebisper, "for Begges Værdigheds Skyld." Desuagtet kronedes baade Hans og Christian II. i Stokholms Storkirke; jfr. Hvitfeldt S. 1019.
- o) Deels i et samtidigt latinisk Brev hos Hvitfeldt I. S. 830, deels i et, paa den slesvigiske Biskops Ferlangende, udfærdiget Notarialinstrument af Kroningsæden, i hvilket tillige nogle nærmere Omstændigheder ved selve Kroningsakten meddeles; Dette findes i *Cypræi Annales Epp. Slesvic.* p. 370 og i *B. Boissen Chron. Slesvicense i Menckenii Scr. Germ. III. Col. 620—21.*
- p) Relation om Dronningens Formæling og Kroning af den tilstædeværende Churfyrstelig-sachsiske Gesandt Hans von der Planitz, trykt i J. J. Müllers Entdecktes Staatscabinet, 1ste Eröfnung S. 315—36; paa dansk i D. Wolffs Journal for Politik 1794 II. S. 52 sq.
- q) Følge Pontificale romanum I. (Brüksell 1735) p. 199.
- r) Som udtryffeligen siges i et Brev af 1524; Nye dansk Magazin I. S. 215.
- s) Hvitfeldt I. S. 830. II. S. 1102. 1107. 1269. *Svaningii Hist. Christ. II. p. 67.* Ved Frederik I. Kroning vare tilstæde universi regni magistratus ac proceres, adhæc Consules Domini Wandalie civitatum, cum ingenti multitudine domicellarum atque promiscuæ plebis; Chron. Skib. i S. R. D. II. p. 577. Rigsraadet havde foreslaact, at til denne Kroning skulde indbydes, "menæ Danm. R. R. og menæ Udel her i Riget, og en Borgemeester og to Raadmænd af Menigheden af hver Kjøbstad;" videre "mene Norges R. R. og af de bedste af Udelen og deslige alle Lovmænd der i Riget, og dertil Kjøbstadmænd" (N. dske Mag. V. S. 18).
- t) Hvitfeldt II. S. 974. Müllers entd. Staatscab. 1ste Eröfn. S. 329.

mærkeligt, ikke af danske Rigsraader u), men af fremmede Fyrster, blandt hvilke kun den der bar Sværdet, Hertug Adolph af Slesvig, tillige Greve af Holsteen, i første Egenkab var dansk Vasal, men de øvrige Riget aldeles uvedkommende, uden for saavidt nogen af dem kunde være beslagt eller besvogret med Kongen; nemlig Hertug Wilhelm af Brunsvig som bar Kronen, Hertug Balthasar af Schlesien v) som bar Scepteret, og Kongens Broder Hertug Frederik af Bayern, som bar Æblet x). Dog var det ogsaa kun ved denne Leilighed at det danske Rigsraad undlod at hævde sin Ret. Ved Christian den Andens Kroning bar Hr. Otto Krumpen Kronen, Søren Norbye Scepteret, Hr. Henrik Gise Æblet og Rigsraad Hr. Jørgen Poviss Sværdet y). Ved Dronning Elisabeths Kroning, bar fire Riddere Regalierne foran Kongen, nemlig: Hr. Mogens Gise Sværdet, Hofmesteren Hr. Niels Eriksen (Rosenfrands) Æblet, Hr. Henrik Knudsen Scepteret og Hr. Albert Jepsen (Ravensberg) Kronen z). Ved disse som ved de følgende Kroninger, synes Regaliernes Orden at have været vilkaarlig; derimod er der ingen Tvivl om, at de, efter det rommerste Rituals Medfør, der her fulgtes strengt, bleve lagte paa Alteret a). Den første Messe blev sunget af Erkebispem b). Iført ridderlig Dragt a), omgivet af de tilstedeværende Fyrster, Rigsembedsmænd og Adelige, og med Haanden paa det aabne Evangelium, oplæste Kongen Kroningsæden b), efter den skriftlige Formular, som Erkebispem overlevede ham. Efter Eedsafleggelsen og efter Sangen Te deum laudamus, salvede Erkebispem Kongen forsvijs paa den høire Arm mellem Haandleddet og Albuen og mellem Skuldrene c).

- u) Hvitfeld I. S. 830 finder det derfor "underligt, at Rigs Raad, som havde Riget at forlæne, vilde tilstæde andre end dennem selv at føre samme Regalia."
- v) I Notarialinstrumentet nævnes kun Waltmarus Slesiensis, men da ingen af dette Navn forekommer paa de schlesiske Hertugers Stamtafle, maae det formodentlig have været den schlesiske Hertug Balthasar af Sagan, som ogsaa var tilstæde ved Christophers Bryllup; Chron. Slavica i Lindenbrogii Scriptores p. 217.
- x) I denne Orden forekomme de i Verset hos Hvitfeld S. 830. I Notarialinstrumentet nævnes de Wilhelm, Adolph, Balthasar og Frederik.
- y) Svaningii vita Chr. II. p. 67.
- z) Müllers entd. Staatscab. I. S. 328. 330.
- a) Pontif. rom. I. p. 211. Ved Gustav Wasas Kroning bar Rigs Hofmesteren Æblet, en Rigsraad Scepteret, og Rigs marsken Sværdet foran Kongen. Kronen blev ikke baaren, men i Forveien lagt paa Alteret.
- b) Saaledes maae Ordene i Verset om Christopher III. Kroning, "Missam cantante primam Metropolitanano," uden Tvivl forståes; thi at Erkebispem Joh. Lagmand, som 1436 erholdt denne Bærdighed, først 7 Aar senere skulde have læst sin første Messe, er ikke tænkeligt.
- a) Ifølge Pont. rom. I. p. 199, iførtes Kongen Kroningsdragten, først efter Salvingen. Ogsaa Christian III. og de følgende Konger, indtil Souveræniteten, begave sig til Kirken i fyrstelig Dragt.
- b) Den er indført i Notarialinstrumentet om Christopher III. Kroning (Cyprai Ann. Epp. Slesvic. p. 372) og er ordret efter det rommerste Ritual (Pont. rom. I. p. 203.). At denne Eed ei maae forveyles med den Eed Christopher havde aflagt 1440 ved sin Hylдинг, er alt bemærket af Munchenberg de unione Calmariensi p. 106 og R. Anker (jurid. Skr. I. S. 810—11). Denne Eed omtales ogsaa af Hvitfeld ved Christian II. Kroning. S. 1102.
- c) Ifølge Notarialinstrumentet (Cyprai Annales p. 371) lader det, som om Kongen var bleven salvet før Eedsafleggelsen, men i det gamle Vers hos Hvitfeld I. S. 830 omtales denne først: Rex evangelium legit, unctus postea; hvilket ogsaa var overensstemmende med det

hvorefter han, tilligemed Rigsraaderne, overleverede Kongen *Kronen* samt de øvrige *Regalier* d), iført Kroningsdragten e), med Kronen paa Hovedet, Scepteret i høire og Rigsæblet i venstre Haand, samt Sværdet ved Siden f), nedlod Kongen sig nu paa et ophøiet Sæde nær ved Alteret g). Her ofrede han en Gave til Erkebispens h) og modtog Sakramentet. Hvitideligheden sluttedes derpaa med Sang og Bønner i); stundom maaskee ogsaa med en Tale, der indeholdt en Forklaring over den hele Ceremonies Betydning og Formaninger til de Tilstædeværende k).

Som en Hvitidelighed, der paa en Maade stode i umiddelbar Forbindelse med selve Kroningsakten, da den foregik efter denne, i Kirken selv l), kan Ridderlaget nævnes. Dette var den første Udøvelse af en kronet Konges Myndighed, hvorved han tillige havde den første Anledning til at skaffe sig Enkeltes Hengivenhed m). Antallet af de ved en saadan Leilighed Udmærkede, var, efter Tid og Omstændigheder, meget forskjelligt. Naar Erik af Pommern ved sin Kroning slog 123 Riddere, vare disse naturligtvis af alle tre

romerske Ritual, og med det der i det følgende Tidrum, lige til Souverainiteten, fandt Sted. Salvsproceduren beskrives i *Pont. rom. I. p. 207*. Bigtigheden og Betydningen af denne Ceremonie, efter den Tids Anskuelse, er udførligen udviklet i et Brev fra en engelsk Biskop til Henrik III. (*Selden l. c. p. 144*).

- d) Hvitfeld i *R. Hanses Historie S. 974*. Denne Rigsraadets Deeltagelse i den egentlige Kroningsakt, vil i *Christ. III. Kroningsbeskrivelse* nærmere blive omtalt.
- e) Christoffer III. var iført *Dalmatica & choralis cappa*; *Cyprus p. 371*. *Dalmatica* var egentlig en geistlig Dragt, men som ogsaa brugtes ved Keiseres og Kongers Kroninger; *Murr's Journal zur Kunstgeschichte XV. S. 208 sq.* Om Chorkappen, der blandt de tydske Rigsinsignier kaldes *Pluviale*, *S. 238*.
- f) I Notarialinstrumentet nævnes udtrykkelig blot Kronen.
- g) *Cathedra regalis* kaldes det i det anførte Notarialinstrument. I Unionsdokumentet 1397 siges, at Erik af Pommern blev kronet og sat i kongelig Stol. Hvorledes dette Sæde skulle være indrettet, beskrives i *Pont. rom. I. p. 199*: "Paratur in ecclesia in loco competenti thalamus sive suggestum pro Rege, in quo sit regalis sedes ornata & thalamus ipse sit ornatus pannis sericeis & aulæis."
- h) Det svenske Kroningsceremoniel som beskrives i *O. Magni Hist. Sept. Lib. XIV. c. 4*, stemmer fuldkommen overens med det Danske i Middelalderen, saaledes som vi her have lært at kjende det.
- i) Müllers entd. *Statscab. I. S. 335*.
- k) I det gamle Vers om Christoffer III. Kroning berettes, at der ved denne Leilighed holdtes en Tale af Doctor Juris Knud; neppe nogen anden end den samme der døde 1477, som Biskop i Viborg, og er bekjendt ved sine Glosser til Jydske Lov. Den Omstændighed, at han 1443 var Dr. Juris, kan altsaa tjene til at supplere det lidet, man ellers veed om denne mærkelige Mand.
- l) Hvitfeld *S. 830. 974*. Ogsaa ved deres svenske Kroning i Stokholms Kirke slog Christoffer III. og Christian II. Riddere; *Zibell Seraphimer Ordens Historia S. 34*. Hvitfeld *S. 1154*, "Der mesten af de Ceremonier, som Kroningen tilhørte, var ude, blev en Stol opsat for Alteret, der slog han da Otto Krumpen, Claus Bilde, Niels Lykke, Soren Norby og nogle flere af sine Capitainer, til Riddere;" jfr. *Heravius Beskrivelse over Frederik II. Kroning, fol. S. 5*.
- m) Hvormegen Priis den svenske Adel, især den qvindelige Deel af denne, satte paa denne Værdighed, fortælles meget naivt, i Anledning af R. Hanses Kroning, i den svenske Rikskronike, *Scr. rer. Svec. I. S. 197*. De Svenskes Tilfidsættelse ved Christian II. Kroning maae altsaa have været vel beregnet fra Kongens Side.

Rigers Adel. Blandt de 72, Christoffer III. slog til Riddere ved sin Kroning i Ribe-Domkirke, vare uden tvivl mange bayerske Adelsmænd, ligesom baade Svenske, Danske og Bayrere maae have udgjort de 76, der i Maret 1441 ved hans Kroning i Sverrig n) modtog Ridderværdigheden. Christian I. uddeelte ved lignende Leilighed kun 30 Ridderlag o). Hvormange Hans og Christian II. ved deres Kroninger have slaaet til Riddere, vides ikke. Den første meddeelte ved sin svenske Kroning, Ridderværdigheden til 50 Danske, Svenske og Tydske p); den sidste ved samme Leilighed kun til nogle faa, blot danske og tydske Officerer q). Det er historisk vist, at Elephantkjæden, som dansk Ordenstegn, ikke stiger op over Christian den første's Tid r); men, om de ved disse Anledninger uddeelte Ridderlag have været forenede med dette, for de danske Konger særegne, Naadestegn s), eller blot have medført Optagelse i det almindelige, over hele Christenheden, siden Korstogenes Tid, udbredte Ridder-samfund, lader sig neppe afgjørende besvare; Skjøndt det sidste vistnok synes at fremlyse af den Riddereed, der aflægtes ved Christoffer den tredies Kroning og som, uden al Tvivl, var den paa hui Tid almindelig gjeldendte).

Med Hensyn til Dronningerne i dette Tidsrum, da kjende vi Tiden, paa hvilken enhver af dem blev kronet, Philippa undtagen, hvis Kroning hverken danske eller svenske Skribenter omtale, Skjøndt det vel er uden for al Tvivl, at den virkelig maae have fundet Sted u). Ikkun Kong Hans's Dronning Christina kronedes tillige med sin

n) Hvitfeld S. 836. Lagerbring IV. S. 359.

o) Hvitfeld S. 848; ligesom hans Samtidige Karl Knudsen 33; (Lagerbring IV. S. 421.)

p) Hvitfeld S. 1019.

q) Af alle de, ved nogen dansk Kroning paa denne Maade hædrede Personer, har Historien kun opbevaret os Navnet paa en Enkelt, nemlig Claus Eriksen Ravnensberg, som skulder en Anecdote sin Navnkundighed; Hvitfeld S. 1268. I Danske Magazin III. S. 322 formodes at Claus Konnov kan have været blandt dem, der ved Christoffers Kroning bleve Riddere.

r) Werlauff Monument over Kong Hans og Dronning Christina S. 12.

s) Dette antages i TibeII's Seraphimer Ord. Historia S. 37. 104. Mærkeligt bliver altid det i Seraph. Ordenens Historie saa vigtige Factum, at Kong Hans, ved sin Kroning i Stockholm, gav Guldfjeder med Englehoveder til de Svenske, der ved denne Leilighed bleve slagte til Riddere.

t) Den meddeles af R. Anker (jurid. Skr. I. S. 623) som Christoffer III. Kroningbeed, uagtet blot det Sted, "at han skal være sin Konge tryk og troe," som er u. selv paafaldende, maatte have givet ham Bink om dens egentlige Bestemmelse, der alt udtrykkelig er angivet i O. Iacobæi Museum regium P. II. Sect. V. Tab. 28 Nr. 68, hvor den ligelydende er indført af et Haandskrift paa Universitet's Bibliotheket (for Ildebranden 1728). Da S. Knud her nævnes som den første Helgen, maae denne Formular have gjeldt for Danmark, ligesom man i et Notarialinstrument af 1454 haver en aldeles ligelydende Eed paa svensk, hvori S. Erik nævnes først, og som Ridderne maatte aflægge 1441 ved Christoffers svenske Kroning; TibeII anf. Skr. S. 68. At denne endnu senere blev brugt i Sverrig, sees af D. Magnus Lib. XIV. c. 5. I det væsentlige stemmer denne Eed overens med den, de franske Riddere i Middelalderen maatte aflægge; Büsching Ritterzeit und Ritterwesen. I. S. 94.

u) I det mindste forærede Erik af Pommern hendes Krone til Wadstenakloster; Scr. rer. Svec. I. p. 170. Dog kunde det vel tænkes, at saavel hun, som flere af de ældre Dronninger, hvis Kroning ikke omtales, af en eller anden Aarsag heller aldrig haver erholdt denne Værdighed. Blev dog, blandt vore souveraine Dronninger, Charlotta Amalia, aldrig salvet.

Gemahl, da de vare formælede før deres Thronbestigelse. Christoffers Dronning Dorothea blev kronet Dagen efter hendes Bryllup, som holdtes i Kjøbenhavn den 12te September 1445 v); Dronning Elisabeth paa hendes Bryllupsdag selv, Søndagen den 12te August 1515 paa Kjøbenhavns Slot x); Frederik den Førstes Dronning Sophia Maret efter hendes Gemahl, Søndagen den 13de August 1525, ligeledes i Kjøbenhavn y).

Om en af de omtalte Dronningers, Elisabeths, Formæling og Kroning findes et Nienvindes Beretning, som baade giver os et noget anskueligt Begreb om det særegne ved en saadan Hvitidelighed, og tillige kan bidrage til at fuldstændiggjøre forestaaende, af adspredte Træk samlede, almindelige Beskrivelse z). Den meddeles derfor her i en ordlydende Oversættelse.

"Søndagen efter Laurentii Dag, den 12te August 1515, festligholdtes Brylluppet og Dronningens Kroning. Dronningen havde tredie Dags Feber og det var just hendes onde Dag, hvorfor Messen læstes paa Slottet og Officium (das Ambe) holdtes i Dronningens Forgemaal, hvor et Alter var indrettet med to Stole foran og to bag ved. Derpaa iførte sig Erkebiskoppen af Lund sine Pontificalia. To andre Biskopper assisterede ham; Biskoppen af Ribe læste Epistelen, Biskoppen af Aarhus Evangelium. Der vare foruden disse sex andre danske og norske Biskopper tilstæde, blandt hvilke Erkebiskopen af Trondhjem E. Walkendorph, og, som Gjest, Bispen af Brandenburg, affendt fra Kongens Søster, Markgreviden æ). Da alt var rede, begav Kongen sig til Salen; foran ham bar Hr. Morgens Gise Sværdet; Hofmesteren Hr. Niels Eriksen Øblet; Hr. Henrik Knudsen Scepteret og Hr. Albert Ibsen Kronen; alle fire Riddere ö). Kongen nedlod sig paa den ene, med Gyldenstjerner beklædte, Stol; derpaa hentede han selv Bruden, der tillige ledsagedes af Hertug Carl af Østerrigs Gesandt; Enkedronningen og Markgreviden fulgte hende fra hendes Gemal. Bruden nedlod sig paa den anden Stool, som stod foran,

-
- v) Den store svenske Rikskronike (*Scr. r. Svec. I. p. 124*) er nok den eneste Kilde som omtaler hendes Kroning, skjøndt baade Chron. Slavica, U. Eranz og Hvitfeld udforligen omtale hendes Bryllup.
 - x) At Brudens Ankomst maae have været ventet før, sees af Indbydelsesbrevene, dat. Søndagen Jubilate (d. U. 29de April) til Udelen, om at indfinde sig i Kjøbenhavn, hvor Kongen vilde holde sit Bryllup og kongelige Hof paa Slottet, Søndagen næst efter St. Hansdag Midtsommers. (Dok. i Geh. Ark.).
 - y) Chron. Skihyense, S. R. D. II. p. 580. *Meursius* ed. Grammio col. 800. Denne Kroning synes, mærkeligt nok, først at have været bestemt at skulde foregaa i Odense. "Brev til en adelig Tomsfrue i Fyen, (Gottorp, Langfredag 1525), om at møde Dronningen i Middelfart, Onsdagen næstefter Søndagen Misericordias (d. U. 4de Mai) og følge hende til Odense, hvor hun paa en almindelig Herredag skal krones til Dronning over Danmarks Rige" (Geh. Ark.). Det var formentlig i Anledning af denne Kroning, at saa en stor Deel af det danske Rigsraad var tilstæde i Kjøbenhavn endnu den 27de August; Hvitfeld S. 1287.
 - z) S. næstforegaaende Anm. p).
 - æ) Elisabeth, gift med Joachim I. Churfyrste af Brandenburg.
 - ö) Den svenske Konge Karl Knudsen lod ogsaa Regalierne bære foran sig, da han bivaandede sin Datters Indvielse til Nonne. Sv. Rikskronike i *Scr. rer. Svec. I. p. 150.*

ogsaa beklædt med Gyldenstykke, ved Siden af Kongen. Paa de to bagerste Stole, beklædte med Fløiel, sad Enkedronningen og Markgrevinden. Da Kongen og Bruden, Enkedronningen og Markgrevinden havde taget Sæde, kom Erkebisper med de andre Biskopper og Geistlige og viede det høie Par. Først bleve Kongens og Brudens Vielsesringe (King-Malschak) a) overleverede til Erkebisper, som lagde dem paa en Bog, læste Collecten og lyfte Betsignelsen; derpaa satte han dem paa Kongens og Brudens Fingre og de bleve paa sædvanlig Maade sammenviede. Derefter begyndte Messen; iført sin Ornat traadte Erkebisper hen ved Kongens Side og læste Confiteor med ham. Messen blev sunget indtil Halleluia; da ophørte Sungen. Kongen gik hen til Erkebisper, knælede og bad ham salve og krone Dronningen b), hvorpaa han igjen indtog sit Sæde. Erkebisper og de andre Bisper nærmede sig og læste Litaniet over hende; derefter læste Erkebisper Collecten og endnu en Bøn. Derpaa tog han den hellige Olie og salvede Dronningen paa den høire Arm imellem Haandleddet og Albuen og mellem Skuldrene, hvorfor Armen og Skuldrene vare ganske blottede; tillige læste han en Bøn. Nu tog han Kronen og satte den paa Dronningens Hoved, tog Scepteret og overrakte hende; alt under fremsagte Bønner. Derefter blev Halleluia sunget og siden Evangelium. Da man begyndte at synge til Offergang, førte Kongen og Hertug Carls Gesandt Dronningen frem; Gesandterne fra Churfyrsten og Hertug Johan af Sachsen førte Enkedronningen; Biskoppen af Brandenburg og Greven af Hohenstein førte Markgrevinden. Saaledes blev Messen sunget til Ende, lige til Communionen. Da man gav Kongen og Dronningen pacem, kyssede Kongen Dronningen. Kongen førte derpaa Dronningen op til Alteret, hvor de knælede, og, efterat de havde fremsagt deres Confiteor, bleve absolverede af Erkebisper. Nu kyssede de ham paa Haanden, modtog det hellige Sakrament og begave sig igjen til deres Sæder. Efter Messen forkyndte Erkebisper de Tilstædeværende, at den hellige Fader, Pave Leo X. skjænkede alle dem, som havde bivaanet denne Kroning og Messe, Syndernes Forladelse."

Det behøver neppe at bemærkes, at enhver Kroningsdag endtes med et Gjæstebud. Følgende Beskrivelse over det Gallataffel der blev holdt efter Dronning Elisabeths Kroning, kan maaskee her fortjene Plads, som et Bidrag til Skildringen af den Tids Hofholdning og Sæder c).

"Samme Dag vare vi alle ved Hoffet. Ved det ene Bord sad Kongen, Jeg, Hr. Philip von Fehlig (den anden sachsiske Gesandt), Gesandten fra Hertug Carl af Østerrige, Brudens næste Frænde; Hr. Hans Truchses, Markgreve Casimirs Gesandt sad foran paa en Stol. Ved det andet Bord sad Enkedronningen og Markgrevinden. Ved det tredie Bord sad Erkebisper af Lund, Erkebisper af Trondhjem, en Burgundisk Abbed og endnu en Nederländer. Ved det fjerde Bord sad syv Biskopper, allernederst Biskoppen af Brandenburg; ved samme Bord sad endnu en Nederländer og derefter de Grever,

a) Dronningens Brudering er afbildet og beskrevet i Schlegels Sammlungen zur dänische Geschichte II. 4. S. 46.

b) Den latinske Formular for denne Kongens Begjering er den samme som forekommer i *Pontif-romanum* I. p.219, hvor man ogsaa finder Ordinator's Bønner ved denne Leilighed.

c) Müller's entd. Staatscab. I. S. 326. D. Wolffs Journal 1794. II. S. 59. Et andet Gjæstebud ved samme Leilighed med 36 Taster for Herrerne og 12 for Damerne beskrives hos Müller S. 318, D. Wolff S. 54.

Herrer og Riddere som vare i Markgrevindens Følge. Paa den anden Side sad Fruer og Jomfruer; de brabantſke Jomfruer øverst, dernæst Dronningens, dernæst Markgrevindens; tilſidſt Jomfruerne af Landets Adel. Der blev ſerveret med 33 Retter, hvoriblandt 5 Skueretter. Maaltidet varede omtrent 4 Timer.”

Til de Høitideligheder, ſom i Anledning af en Kroning fandt Sted, undertiden i flere Dage, var og at henregne Turnering og Carouſſel, eller, ſom det dengang kaldtes, Dystrenden og andre ridderlige. Spil d), hvori vel den kronede Konge ſelv ſtundom tog Deel e). At der allerede i dette Tidsrum undertiden ſloges Kroningsmynter, er i det ringeſte en ikke uſandſynlig Formodning f).

De ſtatsretlige Virkninger af Salvingen vare i dette Tidsrum mere fremtrædende end i det foregaaende. Naturligviis maatte denne kirkelige Sanction være af Bigtighed, ei blot for Kongen ſelv g), men ogſaa for den Stand, hvis Stemme ved Kongevalget var afgjørende, ſaaſremt Rigets Roe og Agtelſe for Kongemagten, laae den paa Hjertet h). Derfor finde vi, at Vedkommende ſtundom fandt det nødvendigt at opſætte, ſtundom at fremſkynde hiin Ceremonie. Det førſte fandt i dette Tidsrum Sted, enten formedelſt Hensyn til det ei endnu fuldbragte Kongevalg i de andre to Riger, iſær Sverrig, hvilket var Tilfældet med Chriſtoffers og Hans's Kroning i); eller formedelſt Miſtroe til ſelve Kongens Værdighed. Saaledes droge nogle Rigſraader, efter Kong Hans's Død, i Tvivl, om Sønnens hidtil førte Wandel og yttrede Grundſætninger gjorde det raadeligt at tilſtaa ham Kroningen, hvilken han dog tilſidſt erholdt, deels paa Grund af ſin tidligere Hylдинг k), deels fordi han allerede ”havde alle Slotte og Lehne til ſin Haand l).” Efter Frederik

d) Hvitfeld S. 830. 974. D. Wolffs Journal 1794. II. S. 55. 60.

e) Efter ſin Kroning i Uppsala holdt Chriſtian I. Gjeſtebud og Dystrenden i 8 Dage, ”paa hvilken Kunſt han ſelv var fuldfærdig og en Meſter.” Hvitfeld S. 868 jfr. Langebeks Lovtale S. 63.

f) Chriſtopher af Bayerns Mynter, med Gloria in excelsis Deo paa Reversen formodes at være ſlaaede i ſaadan Anledning (Beſkrivelse over Myntværket. Tab. XXVII. No. 1—4 jfr. Mus. regium P. II. Sect. V. Tab. 28). Det ſamme gjelder maaskee ogſaa om den Mynt, hvorpaa Chriſtian I. med Krone paa Hovedet, modtager en Fane af Erkebiſpen; Myntværket S. 120 jfr. Scr. rer. Dan. VI. p. 633.

g) Om Erik af Pommern ſiges i Unionsbøf. 1397 at han var ”kronet og i kongelig Stol ſat over diſe tre Kongeriger, med den Værdighed ſom laade i aandelig og verdslig Stykke en ret kronet Konge tilbor at beſidde”. At denne Ceremonie dog ikke altid beſtyttede en Konge, erfarede de fleſte Unions-Konger i Sverrig og Chriſtian II. i alle 3 Riger. Derfor ſkal og Karl Knudſen paa ſit Yderſte have ſtaraadt ſin Søſterſøn Steen Sture nogensinde at lade ſig krone; Riimkrøniken i Scr. rer. Svec. I. p. 171.

h) Naar derfor Svanning i ſin (Rosafontani) Chronicon Iohannis R. fol. R. 3 i Anledning af Opſættelſen af R. Hanses Kroning, ſiger at man paa hans (Forfatterens) Tid (efter Frederik I. Død) havde erfaret de Ulykker, ſom deraf kunde følge tilſier han: ”atque utinam proceres regni harum calamitatum magnitudine moniti, mature eum ſemper deinceps eligant, ac diadema donent, qvi regno destinandus sit.”

i) Er. Olai i Scr. rer. Svec. II. p. 148; Svanningii Chron. I. c.

k) Hvitfeld S. 1102; man ſammenligne hermed Beſtemmelſen i hans og Frederik I. Haandſæftninger imod Thronſolgervalg i den regjerende Konges levende Live.

l) Ogſaa R. Hans havde erholdt Slotſlovene 1482, ſjøndt han endnu ei var kronet. Hvitfeld S. 962. jfr. R. Ankers jurid. Efr. III. S. 355.

den Førstes Valg og Hylдинг fandt Rigsraadet det derimod overensstemmende med det almindelige Vel, at ile med denne Høitidelighed. "Om hans Naades Kroning — erklærede det — "tykkes os Alle raadeligt og nytteligt være, at den maatte skee med det allerførste, for mange mærkelige Aarsagers Skyld, som Eders Naade og mene Rigens Indbyggere ligger der alsomførste Magt paa m)." Saavel for Nationen i Almindelighed, som for dens aristokratiske Deel i Særdeleshed, maatte Kroningen ogsaa i en anden Henseende blive vigtig, da Kongen ved denne Anledning gjentog de forhen ved hans Hylдинг aflagte Forpligtelser, og med Eed og Segl paa nye bekræftede sin Haandfæstning n): ligesom overhoved paa den, ved saadan Leilighed, talrige Forsamling af alle Stænders Repræsentanter, mange vigtige Anliggender letteligen kom paa Bane o). At Hansforbundet, som undertiden søgte at anmasse sig et Slags Indflydelse paa det danske Kongevalg, ogsaa benyttede enhver Leilighed til at stramme det Nag, det havde paalagt Rigerens Handel og Industrie, lader sig let begribe; derfor forsømte Stæderne ikke, til enhver Kroningshøitidelighed at sende Gesandter, som skulde overbringe Bønninger og Foræring, og tillige sørge for at faae nye Misforstaaelser bilagte, og gamle Privilegier fornyede p). En salvet eller som det kaldtes, crismet Konges q) Titulatur, undergik efter hans Kroning, som oftest, en Forandring. Efter Hyl- dingen kaldte han sig udvalgt Konge, først efter Kroningen Konge til Danmark. Exempler herpaa frembyde Dokumenter, udstædte af Christoffer III. r), Christian II. s) og Frederik I. t). Men at denne Forandring dog ikke har været grundet paa nogen ufravigelig Bestemmelse, vise Kong Hans's og Christian den Andens Haandfæstninger, i hvilke begge Kongernes Titel forekommer uden Tilføjet udvalgt.

Til de statsretlige Virkninger af en Dronnings Kroning kan, foruden en lignende Forandring i hendes Titulatur, ogsaa henregnes, at hendes Livgeding almindelig først efter denne Høitidelighed blev bestemt. "Esterdi vor kjere Huusfrue" — skriver Frederik I. 1525 — "nu haver annammet hendes drottnelige Kroning, da have vi nu med vort elstelig Danmark's Riges Raad fuldburde Villie og Samtykke, efter god gammel lovlig Sedvane det saa skicket, handlet og besluttet om hendes Livgedinge, Hende som Danmark's Riges

m) Nye danske Magazin. V. S. 18.

n) Hvitfeld S. 848 om Christian I. jfr. Christ. II. Haandf. hos Behrmann II. S. 52; Frid. I. Haandf. i Badens Afhandl. III. S. 74. Det samme gjaldt i Sverrig; O. Magnus Hist. septentr. epit. p. 314. Derfor udsatte Gustav I. sin Kroning, indtil Westeraarsrecessen 1527 havde befriet ham fra at bekræfte Geistlighedens Privilegier i deres fulde Udstrækning. Strynholm Wasaättens Hist. II. S. 520.

o) Hvitfeld S. 831. N. dske Mag. V. S. 18.

p) Hvitfeld S. 1103. 1269.

q) Behrmanns Christ. II. Historie II. S. 151 (krönt oc krismadt Konge). Hadorphs Rimmkronike II. S. 425.

r) R. Unkers jurid. Skr. I. S. 810. Epithetet Archirex regni Daniæ, som tillægges ham i det omtalte Notarialinstrument, haver formodentligen været en Tilføjet af Notarius selv.

s) Behrmann II. S. 35.

t) N. dske M. I. S. 215.

Dronning bør og skal have, og nyde og beholde til hendes Stats Opholdelse, om den allersommægtigste Gud det saa skicket og forset haver, at hun os vorder overlevendes" u).

Da Kroningen bidrog saavel til Kongehusets, som til Nationens, Larv og Glands, og Regenten af sin private Formue sjelden formaade at afholde de betydelige Udgifter, en saadan Høitidelighed medførte, kan det nævnes som en financier Birkning af denne, at enhver Kroning, saavel en Konges som en Dronnings, foranledigede at en Kroningskat, eller som det kaldtes, Landehjelp, blev paalagt samtlige Rigers Indbyggere v). Størrelsen af denne Landehjelp maae antages at have beroet paa Omstændighederne og Rigsraadets Stemning. I Anledning af Elisabeths Kroning 1515 maatte hver fjerde Mand i Riget, efter et optaget Mandtal, erlægge 4 Mark Penge, og den Rige hjælpe den Fattige x). Forinden Frederik I. vilde modtage Kroningen, begjerede han 100,000 Gylden til at betale saavel sin egen Gjæld med, som hans Formands, for hvilken gode Mænd i Kongeriget og Fyrstendømmene havde gaaet i Borgen; hvilken Sum ogsaa bevilgedes ham af begge Riger, men dog først blev udredet efter hans Kroning, ikke uden gjentagen Mærning fra Kongens Side, og i forskjellige Terminer y). En Erstatning for et saadant Paalæg, hvoraf i det ringeste Enkelte nøde godt, var den Nedsættelse af Skatterne, der forundtes de Kjøbstæder, som fremmede Fyrsters og Gesandters Gjennemreise til en Kroningsfest havde paadraget overordentlige Bekostninger z).

Nærværende Undersøgelse vilde ikke kunde gjøre Paastand paa Fuldstændighed, der som den ikke tillige udstrakte sig til selve Regaliernes Form, Beskaffenhed, Opbevaring m. v.; en Gjenstand ikke blot af archaeologisk Interesse, men som tillige kan bidrage til at opklare en og anden Dunkelhed ved hiin Institutions Væsen og Betydning. Dog møder os ogsaa her meer end een Vanskelighed. Vore skriftlige Kilder have lidet eller intet herom; intet Slot

u) Nye danske Magazin V. S. 84, jfr. I. S. 215. Med Dronning Philippas Livgeding "der hun tilforn intet var saa yderlige forvaret eller forset udi," skeete 1439 en Forandring; Hvitfeld I. S. 679. Christopher III. forskrev sin Gemahlinde strag efter hendes Bryllup og Kroning Gods til Morgengave; sammest. S. 838; jfr. S. 1105, om Elisabeths Livgeding. At Christian III. Dronning fik sit Livgeding bestemt 1536, altsaa inden sin Kroning, havde maaskee sin Grund i Tidsumstændighederne; Krags Chr. III. Hist. II. S. 54.

v) Saadant fandt ogsaa Sted i Sverrig; Lagerbring III. S. 547. Derfor anmærkedes det til Karl Knudsens Berømmelse, at han ingen Kroningskat udfkrev; sammest. IV. S. 421; men til Gustav I. Kroning bevilgede alle Stænderne en Kroningshjelp; Strynholm II. S. 519.

x) Suhms Samlinger II. 1 S. S. 135. 136.

y) Det mærkelige Dokument af 21de Juli 1524, hvorved denne Landehjelp bevilgedes, findes i Nye danske Magazin I. S. 212. De øvrige Forhandlinger derom mellem Kongen og Rigsraadet findes sammesteds V. S. 16, 20, 22, 24, 32, 42, 50, 110, 314. I Geheime-Arkivet findes et Svar fra en Konge paa Rigsraadets Undragende om Kongehusets Underholdning, Kroning m. m. uden Kongens Navn, Sted, Aar eller Dag, men, efter indvortes Kjendemerker, af Frederik I., enten i Slutningen af Aaret 1523, inden Kjøbenhavn endnu var overgivet, eller efter hans Indtog i Januar 1524. Deri siges blandt andet, at naar de 100,000 Gylden bleve betalte til Julen (1524?) vilde Kongen "sich vff dise künstige Pfingstenn, mit der Kronung gnedig finden lassen." Ved at modtage Kroningen forinden den Tid (vff gegenwertigen Tage), efter Rigsraadets Begjering, havde Kongen den Betænkelse, at hans Gemahlinde ei var tilstede, som dog burde være det, hvorved dobbelte Omkostninger ogsaa kunde spores; at han endnu ei havde raadført sig derom med sine Beslægtede og Arrelande, og at han ei var forsynet med Regalier og Kroningsdragt.

z) Suhms Samlinger II. 1 S. S. 138.

eller Museum fremviser Regalier fra Middelalderen α), og de Kunstforestillinger, der forekomme paa samtidige Mindesmærker, kunde i denne Henseende ikke tillægges nogen Auctoritet, da det efter al Rimelighed var overladt til Kunstneren selv, at give de Gjenstande af denne Art, som han skulde fremstille, den Dannelse han vilde og kunde, hvorfor han da, som oftest Udlænding, valgte sine Forbilleder fra fremmede Lande β). De danske Regalier i Middelalderen vare de samme som i vor Tid: Kronen, Scepteret, Rigsæblet og Sværdet.

Hvad vi af historiske Kilder vide om Kronens Form, indskrænker sig til, at denne var af Guld, kunstig udarbejdet og besat med ægte Stene α). Værdien kiende vi kun af eet Exempel, nemlig af Erik af Pommerns og Dronning Philippas svenske Kroner, af hvilke Dronningens vurderedes til 1073 stokholmske Mark, og Kongens til 698 Mark svensk Mynt β). I sin ældste og simpleste Form bestod Kronen, Xrens og Hellighedens Symbol, af en bred Guldring, stundom besat med Perler eller ægte Stene γ), og en saadan Ring overgaves endnu i det 11te Aarhundrede de tyske Keisere, som et Tegn paa det rommerske Patriariat δ). Senere brugtes denne, som en ringere Art af Krone (circulus aureus, circulus regius), dels af Konger, der stode under et Slags Afhængighed eller Lehnforhold, (derfor ogsaa af Magnus Nielsen og Svend Grathe, da politiske Hensyn bestemte begge disse til at erkjende den tyske Keisers Supremat ϵ), dels af Hertuger ζ) (corona ducalis); skjønt uvisst, om ogsaa af de danske Hertuger i Middelalderen. Intet af dette Slags Kroner forekommer tydelig paa de ældste af vore Monumenter, der her kunne komme i Betragtning, Mynterne. Derimod fremvise nogle af Knud den Stores Mynter en pyramidal Hat med Perler nedad, der har Lighed med de merovingiske Kongers Hovedprydelse η); ligesom disses Hue (mortier), neden og oven til omgivet med Perler, med to ved Ørene nedhængende Baand, der skal være laant fra Constantinopel,

α) Den gamle kongelige Krone, som ifølge Stouenbergs Merkwürdigkeiten des Schlosses Rosenburg S. 14 opbevares her, kan, efter Omgivelserne at domme, ei være ældre end fra Christian den 4des Tid.

β) Derfor findes paa samtlige Mynter, Sigiller og andre Monumenter i Middelalderen, i hvilket som helst Land, neppe to Kroner, Sceptere eller Rigsæbler, som jo ere forskjellige; *Monfaucon* Ant. de Monarchie franç. I. Diss. prel. p. XXXV; *Heineccius de Sigillis* p. 207. At Overeensstemmelse imellem Originalen og Afbildningen dog undertiden haver fundet Sted, s. engelske *Archæologia* III. p. 385.

γ) *Saxo* p. 216, *Scr. rer. Svec.* I. p. 170 Dipl. 1407. Til Dronningekronen hørte en Krands; *Lagerbring* S. N. S. IV, S. 498.

δ) *Diar. Wadsten.* i *Scr. rer. Svec.* I. p. 170.

ϵ) Kronens Oprindelse og Udvikling udtrykkes meget pudsende i Ulfings Kirkeforfatning II. S. 121; "Den var først et Baand eller Hovedsmykke, siden en aaben Ring, som Kunstneren forvandlede til en Krone og den christelige Religion zirede med et Kors."

ζ) *Murasori Antiquitates* I. col. 140.

η) *Meursii Hist. Dan.* ed. *Grammio* col. 254—56. *Ducange Gloss.* II, col. 595.

θ) *Heineccius de sigillis* p. 123.

ι) *Joinville Hist. de S. Louis* par *Ducange.* p. 294.

og synes at forekomme paa et Sigil af Knud den Hellige h). Kronens almindelige Form, som en bred Ring med opstaaende Lillier eller Straaler, er alt kiendelig paa Mynter af Knud den Store i). Mynter af Svend Estridsen og hans Sønner fremvise det Perle- diadem omring en Hue, undertiden med et Kors paa, hvilket saavel Merovingerne som Carolingerne og de angelsaxiske Konger synes at have laant fra de græske Keisere k). Under Svend Grathe og Baldemarerne findes paa Mynter og Sigiller en Forskjellighed i Henseende til Kronens Form, som bestyrker den ovenfor nittede Formodning, at det var overladt Myntmesteren og Kunstneren selv at afbilde denne efter eget Godtbefindende. Nogle have Straaler, andre Lillier, andre igjen Kors; nogle hæve sig i en Spids; nogle ere flade, andre hule l). Fra Baldemar den Andens Sønner til Unionskongerne bestaaer Kronens almindelige Prydelse af Lillier, andre Blomster eller Kors. Antallet af disse er forskjelligt; paa de ældste, fire m); paa Erik Menveds, Christopher den Andens og Kong Hans's Gravmonumenter, otte n). Samme Zirater forekomme under Unionskongerne, saavel paa Mynter som Sigiller, med steds mere anvendt Kunst; hvorhos dog maas bemærkes, at der, hele Middelalderen igjennem, hos os intet Spor findes til lukte, eller med Buer forsynede, Kroner o). Paa de Mynter uden Jndskrift, der i den nye Beskrivelse over det kongelige danske Myntcabinet henføres til Tidrummet fra Midten af det trettende til Begyndelsen af det fjortende Aarhundrede, eller til Christopher den Førstes, Erik Klippings og Erik Menveds Tider, forekommer undertiden en Krone paa den ene Side og et Bispestav eller et Kors paa den anden; Forestillinger der uden al Tvivl skulde betegne Kongemagten og Hierarkiet p)

- h) *Thorkelin* Diplomatarium I. Tab. A. udaf Peringskjold's Fortælling p. 71; om dette Segl ellers er ægte; jfr. Lagerbring III. S. 597. Saadanne, paa Siderne af Kronen nedhængende, Baand forekomme ogsaa paa tydske Segl; *Heineccius de sigillis* p. 101, 208.
- i) Som bekjendt, har man i disse saakaldte Lillier paa Kroner og Sceptere, oprindeligen vilde finde, enten Spydsodder eller Bier, men da de forekomme paa de ældste franske, tydske, engelske og longobardiske Kroner, have de sandsynligen blot været en arbitrair Prydelse, maaskee af Kunstneren laant fra en Blomsterkrands, en Forestilling, der let maatte frembyde sig, naar man vilde anbringe opstaaende Zirater paa en rund Krone; *Montfaucon* Monumens de la Mon. française I. Diss. prel. p. XXVII. XXXI—XXXIII. En Krone med Straaler (maaskee med Hensyn til Solen?) var i den merovingiske Periode ikke usædvanlig *ibid*; p. 57.
- k) *Joinville* hist. de S. Louis par Ducange; Diss. XXIV p. 290, 296. *Montfaucon* l. c. p. XXIX. *Spelmann* Vita Ælfredi p. 158. Uden Tvivl haver den saakaldte S. Eriks Krone, en Klenod i Peripheri, af Kobber forgyldt, med ædle Stene, der fordem gjemtes i Upsala, (Peringskjold Mon. Ulleraker. p. 52) været nyere; men den ligner den meget en græs Krone fra Slutningen af ellefte Aarh. der er afbildet i *Montfaucon* Bibl. Coisliniana p. 134—35. Jfr. det nye udkommende danske Myntværk. Tab XI. XVI, XVIII.
- l) Det nye Myntværk Tab. XIX. XX. XXII. *Thorkelin* Dipl. I. Tab. 2.
- m) Myntværket Tab. XXIII. XXIV. XXVI. *Thorkelin* l. c. Tab. 1—3.
- n) *Antiqv. Annaler* III. Bid. Selskabs Skr. VII. Beskr. over K. Hanses og Dronning Christinas Monument.
- o) *Schlegels* Gesch. Christ. IV. I. S. 218; Kobberne til det gamle danske Myntværk Chr. IV. Tab. XX. I Overrig forekommer den lukte Krone først under Erik XIV.
- p) At Femern alt 1344 førte en Krone i sit Vaaben, kan maaskee være et Beviis mere for dem der antage at denne De, der i det Geistlige hørte under Tyens Stift, ogsaa i det Verdslige hørte under det danske Rige; *Christiani schl. hofst. Gesch.* II. S. 465. Man haver ogsaa min-

XVIII

Scepteret, Kongemagtens egentlige Symbol q), forekommer i gamle danske Sprogmonumenter under Benævnelserne Wand, Spiir, Guldspiir, for hvilke alle Begrebet af Green eller Spyd ligger til Grund, ligesom for Udtrykket virga, med hvilket Scepteret betegnes i Middelalderens Latin r). Ligesaa tidlig som Kronen, forekommer dette Regal paa vore Mynter og Sigiller og med de samme Prydelser oventil som i andre europæiske Lande; enten en Lilie s), (paa Christophers den Førstes Sigil en dobbelt Lilie t),) eller, indtil Midten af tolvte Aarhundrede, et Kors u), eller paa Monumenter af større Omfang f. Ex. Erik Menveds og Kong Hans's Gravmonumenter, en mere kunstig udført Blomst v). Scepteret anbragtes naturligt og rigtigst i høire Haand; naar undertiden det modsatte finder Sted, maae det vel tilskrives Esterligning af Kunstværker i andre Lande, paa hvilke undertiden forekommer Sværd i høire Haand, undertiden et Scepter i hver Haand. Da intet Vidnesbyrd haves for, at vore Konger nogensinde have brugt to Sceptere, synes det romerske Pontificale i denne Henseende at være noiagtigere fulgt her, end i andre Riger, saasom Frankerig og Engelland, Norge og Sverrig x). Forestillinger paa de omtalte Mynter, af Scepter paa den ene, og Kors og Bispestav paa den anden Side; eller af to Lilier (i Stedet for Liliesceptere?) paa begge Sider af et Sværd, maae anses for Symboler, enten paa Kongens, og Kirkens jevnstides Magt, eller paa Kongemagtens forskellige Functioner.

Rigsæblet betegnede oprindeligen det Herredømme over den bekjendte Verden, som det vestlige Roms Keisere tilegnede sig, og som fra disse antoges at være gaaet over til de østromerske y). Fra Constantinopel gik det, som saameget andet Ceremonialvæsenet vedkommende, atter tilbage til det vestlige Europa, hvor saavel den tydske Keiser som de øvrige Konger optog det z). Sin almindelige Benævnelse havde det af dets runde Form; i Henseende til Materien var det af Guld, eller forgyldt, som oftest deelt i 4 Dele ved Rækker af ægte Stene og med et Kors ovenpaa. Det førtes i venstre Haand, ligesom Scepteret i

dre Kongelige Segl, der blot fremvise en Krone, f. Ex. Waldemar Erikssens, Dlaf (Suhm's XII. S. 127. Danske Magazin I. S. 33).

- q) Regiæ potestatis insigne kaldes det i et gammelt sagliff Ceremoniale i *Selden Titles of honour* p. 175—77.
- r) Mølbek's Udg. af den danske Niimkrønike S. 176. Heravius Beskr. over Frid. II. Krønning. *Ihre Gloss.* Sviogoth. II. col. 729 cf. *Heineccius de sigillis* p. 116.
- s) *Montfaucon* l. c. p. XXXII. Tænker man sig Scepteret oprindeligen som en Landse, kan Lilien betegne Landseebden.
- t) *Thorkelin Dipl.* I. Tab. II.
- u) S. Knud den Stores Mynter i det nye Myntværk. *Spellmann vita Alfredi* p. 158. Paa en af Svend Estridsens Mynter forekommer et dobbelt Kors; om saadanne see *Heineccius de sigillis* p. 104. Maafee ere dog disse Kors slet ikke at anses for Sceptere.
- v) Paa R. Hanses Majestætssegl af 1500 forestilles Scepteret af dreiet Arbeide.
- x) Med mindre man dertil vilde henregne, at paa Mynter af Waldemar I. og Erik Ploppening forekommer et Scepter i den ene, og et Kors i den anden Haand.
- y) *Ducange de Impp. Constantinopp. numismatibus* p. 33—34. *Selden* l. c. p. 181—82.
- z) *Pütters Reichsgeschichte* 3 Ausg. S. 165. *Schmidts Gesch. der Deutschen* II. S. 431. *Selden* l. c. p. 182—83. Mærkeligt, at Æblet ikke forekommer i Kroningsritualet i det romerske Pontificale.

Høire. I vor Historie nævnes dette Regale første Gang ved Christopher af Bayerns Kroning. At det desuagtet her maae være langt ældre, synes i det ringeste Kunstforestillinger at antyde; f. Ex. paa Knud den Helliges Sigil, hvor Æblet med Kors forekommer i venstre Haand; ligeledes paa Mynter og Sigiller lige ned til Christopher III. At det en enkelt Gang forestilles med dobbelt Kors, f. Ex. paa en Mynt af Waldemar I. æ), er uden Tvivl et blot Kunstnerindsald, ligesom Vanfærligheden ved at anbringe Korset vel gav Anledning til, at dette undertiden blev udeladt, f. Ex. paa Christopher den Tredies Majestætssegl og paa Kong Hans's Monument ö). At det paa enkelte Mynter og paa Sigiller af Olaf og Christopher III. er anbragt i høire, ligesom Scepteret i venstre Haand, maae vel hidrøre fra Kunstnerens Uagtsomhed. Stillingen, hvori Æblet holdes, er forskjellig. Paa Sigiller indtil Erik Menveds Tid, holdes det i opløstet og udstrakt Haand; paa Olafs Sigil (1376) holdes det ligeforan paa Brystet; Christopher den Tredies og Kong Hans's Majestætssegl holdes Haanden paa Æblet, som hviler paa Knæet a).

Sværdet var, ifølge det romerske Ritual, det første Regale der overleveredes den salvede Konge, og den Plads dette Vaaben indtog i Oldtiden, saavel ved Eedsafleggelse, som i Middelalderen ved Forlehninger og Ridderflag, giver Grund til i det at see Magtens ældste Symbol. Rimmkroniken b) nævner det først blandt de, Knud den Hellige overleverede Regalier; at det ved Christophers, Elisabeths, ligesom siden ved Christian den Tredies Kroning blev baaren forrest i Processionen, er maaskee Levning af en ældgammel Forestilling om dette Vaabens Hellighed. Paa Mynter af Harald Hein, Knud den Hellige, Olaf Hunger og Erik Siegod forestilles Kongen blot med opløstet Sværd; paa Mynter af de to Waldemarere og Erik Ploppening, med Sværd i høire og Scepter eller Æble i venstre Haand. Paa Gravmonumenterne føre Erik Menved og Christopher den Anden Sværdet i høire og Scepteret i venstre Haand; Knappen paa den Førstes Sværd fremviser tre Løver c). Paa Mynter af de følgende Konger indtil den oldenborgske Stamme, forestilles Kongen ofte blot med Sværd, uden Scepter eller Rigsæble. Naar Mynter, der henhøre til Tidsrummet under Christopher I. Erik Slipping og Erik Menved fremvise paa Aversen et Sværd og paa Reversen enten en Bispestav, en Krone, et Sværd imellem to Sceptere, eller blot et Sværd, da maae vel ved disse Forestillinger betegnes, enten Statens og Kirkens forskjellige Magt, og den Vistand begge disse Authoriteter skulde vise hinanden, eller de forskjellige, en Konge paaliggende Pligter.

Endnu staaer, et ikke uvigtigt, Spørgsmaal tilbage: om disse Regalier vare at ansee som en Rigtet tilhørende Skat, eller som Kongens særskilte Eiendom. Ogsaa her maae fjelnes

æ) Et saadant forekommer ogsaa paa en Mynt af Keiser Henrik VI. *Heineccius de sigillis* p. 87.

ö) Christophers Sigil er afbildet i Udg. af hans svenske Lov, jfr. Beskr. over R. Hans Monument S. 11.

a) Først under Birger Magnussen nævnes Æblet blandt de svenske Regalier; *Ihre Upsalia illustrata* p. 113. Uplands gamle Vaaben var et Æble med et Kors; *Peringskiöld Mon. Upland.* p. 11.

b) *Moltets Udg.* S. 176.

c) Saaledes er den behmiske Løve indgravet paa Knappen af, det saa kaldte, Carl den Stores Sværd blandt Regalierne i Nürnberg, hvilket derfor, i det ringeste for en Deel, tilskrives Carl IV; *Murr Journal zur Kunstgeschichte* XV. S. 168. 183.

imellem forskjellige Tidsrum, skøndt en aldeles afgjørende Besvarelse neppe kan ventes. Den fromme Sædvane i Middelalderen, som saamange lignende oprindelig fra Constanti-
nopol, ifølge hvilken Regenter skænkede til hellige Steder de Kroner, hvormed de vare blevne
kronede, eller, i det ringeste, Efterligninger af disse d), var heller ikke fremmed her i Nor-
den. Den Guldkrone, besat med ægte Stene, som Dronning Margarethe 1407 skænkede
til Børglums Kirke, hvor den paa Festsdagene skulde pryde den hellige Jomfrues Hoved e),
var maaskee en blot Efterligning af hendes Dronningekrone, ligesom den Guldkrone, Knud
den 6tes Dronning Gunhild havde skænket til Kapitlet i Lund f). Men der mangle heller
ikke Exempler paa, at virkelige Kroner ere blevne ofrede til hellige Steder. For ikke
at omtale Knud den Stores bekjendte Gave af sin Krone til Frelserens Billede i Win-
chester g), som nærmest vedkommende den engelske Konge, have vi et historisk Udsagn for,
at Knud den Hellige lod sin Krone ophænge i Roeskilde-Kirke h), og at Erik af Pom-
mern skænkede baade sin egen og sin Dronnings Krone til Badstena-Kloster, med Betingelse,
at de efterfølgende Konger derfra kunde erholde dem tillaans, eller at de endog, dersom Klosteret
nogensinde befandt sig i stor Trang, kunde sælges i). Føies hertil den Kjendsgjerning, at
den danske Rigskrone engang i Tiden — skøndt uvist naar og ved hvilken Anledning —
er bleven pantsat til Lybel k), synes alt dette tilsammentaget at vidne om en, Kongerne,
i det mindste til en Tid, tilkommende Eiendomsret over deres Magts kostbareste Symbol.
Men desuagtet var denne Eiendomsret dog neppe mere end tilshneladende. Hvad Gaver
til Kirker angaaer, da kan det tænkes, at saadanne skedte med Folkets eller andre Magt-
havendes Samtykke, der i et helligt Hiemed ikke lettigen kunde nægtes; og, naar Udlaan
af en saadan, til et helligt Sted offret, Krone ved høitidelige Leiligheder var tilladt, kunde
en saadan Overdragelse anses for halv betinget Gave, halv Depositum. Saadanne Laan
fandt undertiden ogsaa Sted. Christopher III. laante 1445 af Badstena-Kloster "den al-
lerbedste og kosteligste Krone", det havde, med Løfte, om snart at sende den tilbage "velfor-
varet" i); 1454 laante Karl Knudsen fra samme Kloster en Krands, som hørte til Dron-

d) *Ducange Hist. Byzant. Comm. II. p. 38. Sammes Diss. ad Joinville p. 293. Sammes Gloss. II. Col. 1024.*

e) *Pontoppidan Ann. eccl. II. S. 505.*

f) *Scr. rer. Dan. IV. p. 49.*

g) *H. Knuyhton de eventibus Angliæ L. I. c. 5.*

h) *Saxo p. 216. Maaskee den samme Guldkrone, der 1571 blev funden i Roeskilde Domkirke; Nye danske Mag. II. S. 340. Stephani i Gidsning Ann. p. 221 at Rex maa tilføies og at det ei var Biskop Svend, der skænkede denne Krone, som Wedel vil (Overs. S. 248), bestyrkes ved Saxos tilføiede Reflexion existimans regias opes etc. der ogsaa gjendriver Suhms Forklaring IV. S. 620, at det skulde have været en Lysekrone. Dog kaldtes rigtignok saadanne Lysekrone ogsaa Coronæ; *Ducange Gloss. II. col. 1024. Af dette Slags vare nok de to Kroner Absalon gav til Lunds Kirke; Scr. rer. Dan. IV. p. 35.**

i) *Scr. rer. Svec. I. I. p. 170.*

k) *Suhms Danm. Hist. IX. S. 738; maaskee af Christian I. som flere Gange laante Penge af denne Hansfestad og 1469 til den pantsatte Staden Kiel med Havn, ligesom hans Dronning sine Smykker.*

l) *Celsii Monum. politico-eccl. p. 139.*

ningekronen, til Brug ved hans Datters Indvielse som Nonne m). Hvad den danske Kronens Pansættelse angaaer, da vare lignende Finantsoperationer ei sjeldne blandt Midalderens Regenter, og kunde ligeledes være skeet efter forhen indhentet Samtykke af Rigsraadet. Flere Grunde synes derimod at tale for at de kongelige Regalier, i det ringeste fra Unionstiden af, ere bleve anseete som Riget tilhørende Klenodier. Da Erik af Pommern 1437 forlod Rigerne og drog til Gulland, befjaldte Rigsraadet ham for at have medtaget "Rigens Skat, Guld, Sølv, Klenodier, som Konger og Dronninger udi mange Aar før havde samlet," eller, som det siden udtrykte sig i sit Opsigelsesbrev, "al Rigens Skat og Klenodie, som over mange Aar før hans Tid af Konger og Rigens Forstandere, tilhobe havde været samlet, paa Rigens Vegne, til Rigens Nytte og Behov." Herimod indvandt vel Kongen, at de Klenodier han havde udført, vare under hans Regjering bekostede, eller af hans Dronning medbragte, og tilbød sig under Eed at fremvise disse, for Saadanne, som havde kjendt Dronning Margarethes Klenodier n); var der da noget, som kjendeligen tilhørte Riget og ikke ham eller hans Dronning, da vilde han give det tilbage o). Men da han dog ikke fragik, at have udført Klenodier, ligesom han ogsaa tilstod, at noget saadant var bleven anvendt til hans Fornødenhed; og da Rigsraadet i dets offentlige Manifest udtrykkelig anførte blandt Ankeposterne imod ham, at han havde ladet bortføre "ud af Rigers Dressel til Kallundborg al Rigens Skat og Klenodier, hvilke som i mange Aar før hannem af Konger og Dronninger tillsammansankede vare, Riget til Ære og Nytte" p), kan selve Factum neppe omtvovles. Saavel denne Kong Eriks Brøde, som det Uheld, der 1446 indtraf paa hans Efterfølgers Udreise fra Gulland, hvor denne havde havt en Sammenkomst med sin Morbroder, at nemlig det Skib, hvorpaa hans Klenodier, Breve m. v. befandt sig, strandede q), synes ogsaa at have fremkaldt de Bestemmelser i Christian den Førstes Haandfæstning, der gjentoges i hans Søns, at Kongen ei maatte bortføre, eller bort lade komme ud af Riget Rigens Klenodier eller Breve r). Vel bebefjaldes Christian II., i hvis Haandfæstning hiin Bestemmelse savnes, og som ved sin Flugt medtog en Deel af Rigerne's Documenter, ingensteds for ogsaa at have bortført Regalier; ikke desto mindre synes disse, ved Frederik den Førstes Regjeringsstiltrædelse, enten aldeles at have manglet, eller ikke at have været tilstæde, da de skulde bruges. I det ovenfor (S. XV. Anm. y.) omtalte Svar fra Kongen paa Rigsraadets Andragende om hans

m) Lagerbring S. N. S. IV. S. 498.

n) Maa skee saadanne, som hun havde skænket til Rigerne. I det mindste befjaldtes Karl Knudsen siden for at have bortført fra Sverrig "Rigens Klenodier og Guldkroner, som givne vare disse Riger til Værdighed og ærlig Amindelse, af Dronning Margretha og Philippa;" Hvitfeld II. S. 878.

o) Hvitfeld I. S. 800. 808. 814. Chron. Slav. hos Lindenbrø og p. 216, siger at han undveeg cum regni thesauro.

p) Hvitfeld S. 821.

q) Aurum & argentum cum ceteris regii apparatus insignibus; Cranzii Svecia, V. c. 48. Ogsaa Diarium Wadstenense (Scr. r. Svec. I. I. ad A. 1446) og Nimmfrøniken (ibid. I. 2. P. 126) berette at han var kommen fra Sverrig; de tabte Klenodier maatte da nærmest antages at have været svenske. Er. Olai (S. r. Svec. II. p. 152) er den eneste, som siger at Toget skeede fra Danmark og omtaler vel Skibbrudet, men ikke Klenodierne's Tab.

r) N. dske Mag. II. S. 128. Hvitfeld S. 970.

Kroning og andre Rigets Anliggender, nævner han nemlig blandt de øvrige Grunde, der afholdt ham fra, saa tidlig som Rigsraadet ønskede det, at lade Kroningshøitideligheden finde Sted, ogsaa følgende: "Vnnd ob das alles, gleich wenig Ansehen hette, daß doch S. K. W. gross wichtig bei sich achten, so befindenn sich S. K. W. mit Kronenn, Scepter und andern edelniglichen Geschmuck, Kleidung vnnd andern zu diser Zeit ganz vngeschiekt, vnnd gar nichts vorhandenn, wollden darumb S. K. W. nicht gerne inn Schimpff befundenn werdenn."

Det er ikke usandsynligt, at de danske Regalier, i Tiden før Calmarunionen, have været opbevarede i Lunds Domkirke, ligesom de norske Regalier uden Tvivl i Trondhjems, og de svenske, i det ringeste til en Tid, i Upsalas Domkirke s). Senere var maaskee Opbevaringsstedet paa Kallundborg Slot, hvor, ifølge Kong Hans's Haandfæstning, Rigets Dressel og vigtige Dokumenter gjemtes t). Først fra Christian den Tredies Thronbestigelse synes disse Rigets Klenodier at være komne til den saakaldte Hvelving paa det af ham selv udvidede Kjøbenhavns Slot, hvor vi finde dem ved Slutningen af hans Regjering u).

s) 1311 sendte K. Birger endel Reliquier og andet ham tilhørende (res nostræ), blandt andet Krone, Scepter m. m. Upsala Capitel til Forvaring; *Ihre Upsalia illustrata* p. 111.

t) Maanedskriftet *Minerva* 1807 4de Bind. T. B. *Bircherod* (de causis antiqv. deperd. i Dänische Bibliothek IV. S. 375) antager at paa Kallundborg Slot opbevaredes ei blot Dokumenter, men ogsaa thesauri gemmei, aurei & argentei.

u) *Danske Magazin* V. S. 362. Uagtet det tydske Riges gamle Insignier ansaacs som Riget tilhørende, førte Keiserne dem dog ofte omkring med sig, hvorved et og andet deraf undertiden forkom, ligesom ogsaa en Keiser nu og da forærede et enkelt Stykke til et Kloster og lod et nyt forfærdige i Stedet. De havde heller intet bestemt Opbevaringssted før 1423, da de kom til Nürnberg; *Murr's Journal zur Kunstgeschichte*. XVI. S. 338. 376.

Historisk Beretning
om Kong Christian den Tredies
og Dronning Dorotheas
Salvings- og Kroningsfest.

Borgerkrigen var endt, den evangeliske Lære antaget som Statsreligion og Danmark havde i et fuldt Aar nydt den lange savnede indvortes og udvortes Fred, da Christian den Tredie og hans Dronning modtog Kirkens, længe forhen bebudede a), Erkjendelse af deres kongelige Værdighed, ved en høitidelig Salving. En saadan var tilforn forrettet af Rigets første Geistlige, Erkebispnen af Lund; men nu var den biskoppelige Værdighed affasset i Danmark, de katholske Biskopper affatte og de nye lutherske Superintendentter endnu ikke beskikkede; man var altsaa nødsaget til at opsætte hiin Høitidelighed, indtil den kunde bringes i Forbindelse med andre Foranstaltninger, som Tingenes nye Orden fremkaldte. Den danske Kirke maatte nødvendigvis erholve en nye Organisation; den evangeliske Kirkeordinants indføres, og Kjøbenhavns, aldeles forfaldne, Universitet modtage en Indretning, der svarede til de forandrede Forhold. Alle disse Formaal kunde vanskeligen opnaaes, uden Hjælp af en Reformator fra Luthers Skole. Neppe var derfor en Maaned forløben, efter Kjøbenhavns Overgivelse den 29de Juli 1536, før Christian tilskrev Churfyrste Johan Friderich af Sachsen og begjærede Tilladelse, enten for Dr. Johan Bugenhagen eller Pomeranus, theologisk Professor og Superintendent i Wittenberg, eller om mueligt for Melancthon selv, i denne Anledning at gjøre en Reise til Danmark b). Men da Melancthon var bortreist og Conciliet i Mantua forestod, kunde Churfyrsten selv komme til at behøve sine fortrinligste Theologer og derfor ikke opfylde Kongens Forlangende. Dette blev desuagtet gjentaget i April Maaned næste Aar, og nu gav Churfyrsten endelig sit

a) Løverdagen næst efter Petri vincula (7de Aug.) 1535 gav Kongen fra Feltkæren for Kjøbenhavn det skaanste Rigsraad Forsikkring om, at han i Fremtiden ved sin kongelige Kroning vilde bekræfte deres Privilegier, i Overensstemmelse med hans til R. N. i Nørre Jylland, udstædte Brev. (Geh. Arch.). Ved Kjøbenhavns Capitulation erholdt Staden Løfte om, at dens Privilegier ved Kongens Kroning skulde blive forbedrede; Hvitfeld II. S. 1483. Paa sit Livgeding, som ellers pleiede at bestemmes først efter Kroningen, fik Dronningen Brev den 30te November 1536. Kragø Christ. III. Hist. II. S. 54.

b) Correspondencen i den Anledning findes i J. J. Müllers Entdecktes Staatscabinet, 4te Erbsnng, S. 315 sq. Kongens første Brev til Churfyrsten derom er dateret 23de Aug. 1536.

Samtykke til Bugenhagens Reise, forudsat, at denne, hvis Helbred, og især hvis Hørelse, var svag, selv fandtes villig dertil c). Han modtog Indbydelsen og den 3die Juli 1537 ankom han med Kone og Børn, samt et Par wittenbergske Lærde til Kjøbenhavn d). Uagtet denne Kirkelærer hverken synes at have hørt til de talentfuldste eller lærdeste blandt Luthers Discipler e), besad han dog megen Erfaring i Alt hvad der angik det protestantiske Kirkevæsens Indretning og var i Aaret 1529 bleven personlig kjendt af Kongen, ved en Religions-samtale i Hamborg; begge disse Hensyn have uden Tvivl ledet Kongens Valg. Ogsaa er det sandsynligt, at den høitidelige Forretning, hvormed han aabnede sin Virksomhed i Danmark, allerede forinden hans Ankomst, var ham af Kongen og Rigsraadet forbeholdt; thi ellers kunde de nye Bispers Indvielse have fundet Sted før Salvingen. Men Bugenhagen havde et større Navn end nogen af dem, der kunde gjøre sig Haab om de danske Bispestole; ham skulde det vigtige Hverv anbeføres at ordne den danske Kirkes Anliggender; hvo kunde altsaa tænkes bedre kvalificeret til at sælve og krone Rigernes første protestantiske Konge og Dronning. Desuden var det tyske Sprog hans Modersmaal, og hverken Christian eller hans Gemahlinde forstod, dengang i det mindste, Dansk f).

Formodentlig kunde man i Kjøbenhavn slutte sig til, at Kongens Begjering den negang ikke vilde møde Afslag; thi forinden endnu Churfyrstens Svar kunde være indløbet g), udgik, under anden Dag i Pindse, Circulairer til Adelen, om at indfinde sig ved Kroningen med deres Hustruer og Døttre; samt til tolv adelige Damer, om at møde i Kjøbenhavn S. Hansdag og medbringe Tapeter til Prydelse for de Kongelige Herkæbers og de fremmede Fyrsters Gemakker h). Efter Indbydelse samledes nemlig en talrig og glimrende Kreds af fyrstelige Personer og disses Gesandter i Hovedstaden. Her indfandt sig Preussens første Hertug Albert med sin Gemahlinde Dorothea, Kongens Søster; Hertug Frands

c) Müllers entd. Staatscabinet I. c. S. 341.

d) Brev til hans Colleger i Wittenberg i Poulsons bibliotheca Aarhusiensis p. 50. jfr. Excerptet af Berkman's Stralsundske Krønike, nedenfor S. 32.

e) Bugenhagen var den første der var optraadt (1525) mod Zvingl's Lære om Sakramentet, men paa en Maade, som viste, at han ikke var denne Reformator voksen, af hvem han derfor ogsaa blev noget ydmyget; Plancks Gesch. der protest. Lehrbegriff's II. S. 267. Schräcks Kirchengeschichte seit der Reformation I. S. 360. Hans Personlighed og de Egenskaber, der gjorde ham vel skikket til at organisere et Kirkevæsen, skildres derimod fordeeltigt i Münters Reformationshistorie II. S. 329.

f) Minerva 1788 Aug. S. 261. Formodning:en i Münters Reformationshistorie II. S. 357, at Bugenhagens adelige Herkomst kunde have bidraget til at det danske Rigsraads Valg traf ham, bortfalder ifølge de autentiske Oplysninger den afdøde Lærde selv i A. 1829, indhente fra Pommern, der satte det uden for al Tvivl, at Bugenhagen slet ikke har hørt til den gamle pommerke Adelsfamilie von Bugenhagen.

g) Dette var dateret Onsdagen efter Søndagen Exaudi, i A. 1537 den 16de Mai. De kongelige Circulairer til Adelen ere daterede Haderslev, anden Dag i Pindse, som dette Aar var den 14de Mai. Endnu den 30te Juli skrev Kongen til Eske Bilde og bad hans Hustru laane Kongens Søster Fruen Elisabeth et Hovedguld; og dersom der skulde fattes noget derpaa, at hun da vilde laane hende saa mange Span, som dertil hørte; Danske Mag. V. S. 4.

h) De befalede at have med sig "flamske Klæder, Silke = Spærlagen og andet hvis der tilhører at smykke Fyrsters og Herrers Herberge, som vi did til samme vor Kroning formode, sammeledes at

af Sachsen-Lauenborg, Dronningens Broder i). Desuden ankom her Gesandter fra den svenske Konge, fra Churfyrsten af Sachsen og Landgreven af Hessen; samt fra Hansestæderne Lybek, Hamburg, Danzig, Stralsund og flere k). Foruden det danske og holstenske Ridderskab og Adels mødte Mange af det norske Rigsraad l); ogsaa fra Lydsland indfandt sig adskillige Adelsmænd. En Begivenhed som fremkaldtes ved den forestaaende Høitidelighed, var Løsladelsen af de fangne Biskopper, undtagen den sleslandsk Biskop Joachim Rønnow, efterat alle de øvrige havde underkastet sig de, paa Rigsdagen i Kjøbenhavn i October 1536 fattede Beslutninger. Det gjorde i lige Grad Kongens Følelse og hans Røgskab Være, at han, ved en Anledning, der skulde vække almindelig Fryd og alle Stænders Deeltagelse, ikke vilde lade saa mange, ved deres fordums Plads i Staten, om ei ved egne Fortjenester, udmærkede Mænd og Rigtets adleste Slægter, hvortil de henhørte, længer forblive i en ængstelig Uvished om deres tilkommende Skjebne m).

drage vor Kongelige Sal;" (jfr. *Neravius Dron. Sophies Kroning*, fol. R. 7). De tolv Damer vare: Frue Anne (Rosenkrands), Hr. Tyges (Krabbe, Rigsmarsken); Frue Sophie (Rosenkrands), Hr. Axel Bragdes (Brabes, til Krogsholm Danm. Riges Raad); Frue Anne (Trolle), Hr. Axel Urups (til Uggerup i Skaane D. N. N.); Frue Helle (Hak), Hr. Holger Gregersens (Ulfstand til Skabersøe D. N. N.); Frue Anne (Sparre), Hr. Magnus Gyldenstjerne (til Stjernholm, D. N. N.); Frue Sophie (Podobusf), Hr. Alberts (Jepsen Ravenberg, D. N. N.); Frue Dorothea (Hr. Mads Biorns Datter), Knud Ruds (til Vedbyegaard D. N. N.); Frue Mette (Gise), Hr. Johan Oges (til Nielstrup † 1534); Frue Karine (Wille), Hr. Henrik Knudsens (Gyldenstjerne til Iversnes † 1517); Frue Citzille (Rosenkrands), Erik Krummediges (til Alnerup i Skaane, D. N. N.); Frue Kirstine (Høeg), Hr. Per Lykkes (til Hverringe D. N. N.); Pernille Gise (Datter af Rigshofmesteren Mogens Gise).

i) Flere Fyrster have neppe været her personligen tilstæde, da kun disse fire, (blandt hvilke Hertugen af Preussen, ifølge nogle Optegnelser af Lysander til Christian den Tredies Historie, først ankom fra Danzig den 8de August) nævnes ved Processionen. Naar *E. Latus Res Danicæ* p. 237 nævner blandt de ved denne Leilighed tilstædeværende, ogsaa de holstenske Hertuger, maae disse have været Kongens to yngste Brødre Adolph og Friderich, dengang endnu i den barnlige Alder. Ved den sagiske og pommerske Fyrste mener han uden Tvivl Gesandter fra disse, hvilke han ogsaa omtaler fra Hertug Henrik den yngre af Brunsvig. I *Joh. Saceridis Epicedium in obitum Chr. III.* fol. B. 4 omtales, tilligemed den preussiske og lyneborgske Hertug, en Hertug af Mecklenberg, som tilstædeværende; rimeligviis ogsaa ved en Gesandt.

k) Blandt de svenske Gesandter vare Laurids Siggeson (Sparre) Everrigs Marsk, Christopher Anderssen (Rød), Gustav Olaffen (Stenbusk) og Birger Nielsen (Grip); *Strynholms svenske Folkets Historia under Basaatten II.* S. 339. Sammeledes nævnes, blandt de lyneborgske Gesandter, den i Christian II. og Gustav Basas Historie saa bekendte Bernhard van Mehlen; ogsaa Hvitfeld S. 1495 omtaler lyneborgske Gesandter som nærværende; disse maae da have været fra en Fyrste af en anden blandt de lyneborgske Linier. De Hamborgske Gesandte vare Borgemeester Johan Rodenburg og Raadmand Vincent Müller (*Thraziger Chron. Hamb. i Westphalen Mon. II.* col. 1401). Fra Stralsund mødte Borgemeester Jochim Priiske, Hr. Frans Weesfel og Martinus Budde; de vare i Kjøbenhavn i 8 Uger og deres Underholdning kostede 588 Mk. 8 s.; *Barthol. Castrowen Lebenslauf*, herafhæ. von Mohnike III. S. 289 (jfr. nedenfor S. 32. Som Danzigs Gesandt nævnes Borgemeester Johan Conradsen; *Lati res danicæ* p. 238 cfr. *Alardi res nordalbingicæ i Westphalen Mon. I.* col. 1894.

l) *Lati res danicæ* p. 237.

m) *Krag I.* S. 170. Biskop D. Wildes Forpligtelse, da han kom paa frie Fod, er dateret 1 Juni 1537; *Nye Danske Mag. I.* S. 237.

Salvingsdagen bestemtes til Søndagen den 12te August 1537, Kongens 34te Fødselsdag og Marsdagen efter Biskoppernes Affættelse. Ved denne Anledning iagttoges følgende Ceremoniel.

Tidlig om Morgenen begave Vedkommende sig i høitidelig Procession til vor Frue Kirke, der til denne Bestemmelse var behængt med kostbare Tapeter n). Først kom de tilstedeværende Indsødte og Fremmede af Adel; tre jævnsides, i en lang Række. Derpaa kom Rigsraaderne til Hest. Af dem førte de fire sidste (efter Anciennitet fire af de ældste Rigsraader) Regalierne; Hr. Rigmarsken Enge Krabbe Sværdet; Hr. Preben Pødebussk Væblet; Hr. Axel Brahe Scepteret og Righofmesteren Hr. Mogens Gise, der 22 Aar tilforn havde baaret Sværdet ved Dronning Elisabeths Kroning, bar Kronen o). Derefter fulgte Trompetere og Spillemænd tilfods; tilsidst de kongelige Herolder.

Nu viste Kongen sig, ridende paa en prægtig smykket Hest p), hilset af den talrige Mængdes glade Tilraab. Efter Kongen rede de svenske Gesandter q), og med dem Hertug Albert af Preussen; derefter Hertug Frands af Lyneborg; Hertug Johan af Holsten, og Hertug Frands af Sachsen-Lauenborg; efter disse de hessiske Gesandter, den danzigiske Borgemester, og Hamborgs med de øvrige Hansestæders Affendinge i).

Efter et kort Mellemrum satte sig en lignende Procession i Bevægelse foran Dronningen. Først gik mange danske og tyske Adelsmænd. Derefter kom fire Rigsraader tilhest; Hr. Melchior Kantzow, Hr. Ole Rosenkrands, Hr. Ove Vincents Lunge og Hr. Mogens Munk; af disse førte de to sidste Dronningens Regalier, Kronen og Scepteret. Toget sluttedes ligeledes af Trompetere.

Dronningen førte i en prægtig Vogn; paa Forsædet sad hendes Svigerinde, Hertuginde af Preussen. I en anden, ligeledes forgyldt Vogn, førte det høie Pares Datter, Prindsesse Anna. Derpaa fulgte Dronningens Hofdamer; de adelige Jomfruer som vare

- n) I Priggii Verð, nedenfor S. 37, omtales Kirkens Pragt, dens Marmor-Søiler, dens solido cælati Martyres auro, formodentlig guldbelagte Helgenbilleder. Ogsaa de følgende Konger indtil Souverainiteten, kronedes i Frue Kirke.
- o) Ifølge Hamelmanns Oldenburgische Chronicon S. 345 skal Gise have baaret Sværdet og E. Krabbe Kronen; dog fortjener den latinske samtidige Beretning, som her er lagt til Grund, vel i det hele Tiltro, undtagen med Hensyn til den der bar Væblet, som der angives at have været Hr. Preben Gyldenstjerne; men da Hr. Prebdiern Pødebussk, nævnes som den tredie blandt de Rigsraader, der underskrev Christ. III. Haandfæstning af 30te October 1536 (de to første vare M. Gise og E. Krabbe og Axel Brahe den fjerde) beholder Hamelmann her uden Tvivl Ret. Ved des Reichs Eltester (nedenfor S. 8) maac da forståes Righofmesteren, som ogsaa ved Frederik den Andens Kroning bar Kronen forrest, og ofrede den først paa Alteret, men ved Christ. IV. og Fred. III. Kroning allersidst. Efter Souverainiteten begave Kongerne sig med Krone og øvrige Regalier til Kirken.
- p) Indtil Souverainiteten reed Kongerne ved denne Leilighed til Kirke.
- q) Lignende Udmærkelse blev disse ogsaa til Deel ved det paafølgende Taffel (Etrynholm l. c. S. 339); maaskee fordi de repræsenterede en Konge (skjøndt ved Frederik II. Kroning den franske Gesandt Danjaus reed efter Kongens Brødre), maaskee af politiske Grunde.
- r) Frederik III. var den sidste Konge, ved hvis Kroning hanscatiske Gesandter indsendt sig; dog vare Deputerede fra Hamburg og Bremen ogsaa tilstede ved Christian den 6tes Salvingshøitid.

komne med Hertuginde, og endelig den danske Adels Fruer og Jomfruer i en lang og glimrende Række.

Ved Kirken modtoges Kongen og Dronningen af Bugenhagen, iført Alben s) og Chorkappe, og omgivet af et talrigt Præsteskab i Chorkioler. Begge forsvicde sig op i Choret, ind i de for dem bestemte, med Guldenslykkes Himle prydede Stole, ligesom Høialteret. Rigsraaderne stillede sig paa begge Sider; de, som bare Regalierne, gik, efter at have bukket for Kongen og Dronningen, op til Alteret, knælede, lagde, den ene efter den anden, Regalierne paa Alteret, og gik derpaa tilbage til deres Pladser. Dette skeedte først med Kongens, siden med Dronningens Regalier.

Ordinatoren traadte frem for Alteret, knælede og bad. Derpaa vendte han sig mod Folket, med en Præst ved hver Side, og holdt en Tale, hvori han godtgjorde sit Kald til at forrette Kroningen, angav Grunden, hvorfor ikke det latinske Sprog brugtes ved denne Leilighed, heller ikke det danske, som egentlig havde været billigt, men derimod det tydske; nemlig, at det var til Ære for Kongen og Dronningen og andre tilstædeværende Fyrster og Herrer t). Han takkede Gud for den Rigtig skændte Fred, bad om Held til denne høitidelige Handling, og forklarede Kroningens religiøse Betydning. Med temmelig Vidtløftighed advarede han mod overdreven Nydelse af Spise og Drikke, skjøndt han heller ikke vilde erklære det for Synd, om Nogen i sidste Henseende, ved en saadan Leilighed, forsaae sig u). Efterat Præsten, der stod ved Ordinatorens høire Side, havde læst de 7 første Vers i 13de Capitel af Brevet til Romerne, og Præsten ved hans venstre Side, 13de til 17de Vers i andet Capitel af Petri første Brev, begge paa Latin, knælede han og bad med lydlig Røst "Fader vor". Derpaa istemmedes Psalmen *Veni sancte spiritus*, hvorefter Ordinatoren satte sig paa den for ham bestemte Stol foran Alteret. Rigsraaderne førte nu den udvalgte Konge, iført fyrstelig Dragt, frem til Alteret, for hvilket han knælende gjorde sin Bøn v). Cantseren Johan Friis traadte hen til Ordinatoren og i en dansk Tale, som en anden Rigsraad strax oversatte paa Tydsk, bad ham om at salve Rigtets udvalgte Konge og overgive ham Regalierne, som de havde ofret paa den Herres Alter, fra hvem Kongerne have deres Magt. Ordinatoren erklærede sig villig hertil, erindrede, i en kort Tale, Kongen om hans Regjeringspligter og opfordrede ham til at aflægge sin Eed, som han derpaa oplæste, med Fingeren paa det nye Testamente x).

s) I den catholske Kirke en viid Raabe over Dalmatien som havde Navn af sin hvide Farve; Murr's Journal zur Kunstgeschichte XV. S. 219. Ved Frederik II. Kroning modtog Ordinatoren Kongen i Bispe-Kaabe, eller som det og kaldes, Chorkaabe.

t) Ved Frederik II. Kroning brugtes for det meste det danske Sprog; ved Christian IV. og Frederik III. Kroning derimod, holdtes Ordinatørs Intimationstale paa Latin.

u) Hermed fortjener at sammenlignes N. Palladius's mærkelige Tale ved Frederik II. Kroning; Keravius fol. D. 3.

v) nedenfor S. 38.

x) Samme Eed, Ord til andet, aflagde Frederik II. ved sin Kroning; og dens Indhold er, skjøndt paa Niilm, rigtig meddeelt hos Keravius fol. E. 1. Ved Christian IV. og Frederik III. Kroning oplæste Rigshestmesteren, forinden Salvingen foregik, den nye Konges Haandfæstning paa sidste Artikel nær, hvilken Kongen selv oplæste; hvorpaa han aflagde sin Eed med Haanden paa det nye Testamente. Efter Souverainitetens fandt ingen Kroningsæed mere Eted. Ved Christian V.

Derpaa ledte Rigsraaderne Dronningen, ligeledes iført fyrstelig Dragt, med opløste Haar, frem for Ordinatoren. Denne stod op, men satte sig strax igjen, medens Dronningen knælede. Paa samme Maade som forhen, begjærede en Rigsraad paa Dansk og en anden paa Tydsk, at Ordinatoren vilde salve Rigets udvalgte Dronning. I sin Tale til Dronningen formanede Ordinatoren hende blandt andet, at medvirke til, at Præster og Skolelærere maatte beskikkes i disse Lande, især i Norge, hvor mange Folk i flere Aar ei kom i Kirken y). Efter aflagt Eed af Dronningen, læstes Collecten og Litaniet blev sunget 7).

Derpaa reiste Ordinatoren sig og salvede den knælende Konge med den høire Tommelfinger, forsviis mellem Haanden og Albuen, og ligeledes mellem Skuldrene; paa samme Maade salvedes Dronningen x). Ordinatoren forklarede i en Tale Salvingens Betydning og bad dernæst Rigsraaderne at føre de kongelige Personer tilbage til deres Stole, hvor de bleve iførte deres kongelige Dragt, og Gardinerne om Stolene derefter borttagne 6). Ordinatoren aflagde nu sin Chorkappe og iførte sig Messsehagelen 7). Gloria in excelsis blev sunget og Collecten læst; en af Præsterne ved Alteret vendte sig mod Folket og læste Søndagens Epistel paa Dansk b).

Kongen forlod nu sin Stol og blev af to Rigsraader igjen ført frem for Alteret. Ordinatoren reiste sig, tog Sværdet fra Alteret, blottede det og overrakte den knælende Konge det i den høire Haand, medens en af Præsterne holdt Skeden. Ordinatoren forklarede Sværdets Betydning, hvorpaa Kongen leverede det til Rigmarsken, som stak det i Skeden og beholdt det i Haanden. Ordinatoren tog igjen Sværdet med Skeden fra Rigmarsken og bandt det ved Kongens Side med en kort Tiltale. Kongen blottede Sværdet og spingede det fladt ud til alle fire Hjørner; Betydningen heraf forklarede Ordinatoren c). Nu knælede Kongen paa nye for at modtage Kronen. Ordinatoren tog denne fra Alteret og satte den paa Kongens Hoved, medens de nærmeste Rigsraader, efter Ordinatorens Opfordring, rørte ved den, og de, som vare længer derfra, udstrakte Hænderne mod den d). Derefter traadte de

Salving oplæstes den nye Kongelov af Sjellands Biskop; ved hvilken Leilighed dens Indhold allerførst blev offentlig bekjendt. Ved de følgende Kroninger blev den ei oplæst, men lagt paa Alteret og dens Hensigt berørt i Ordinatorens Tale.

- y) Herom gaves ogsaa et bestemt kongeligt Løfte i den kort efter udstædte Kirkeordinants (hos Krag I. S. 598).
- z) Ved Frederik II. Dronnings Sephias Kroning omtales ingen af hende aflagt Eed.
- x) Ved Christ. V. og følgende Kongers Salving foretoges denne paa Hoved, Bryst og høire Haandle.
- 6) Det samme iagttoges ved de følgende Kroninger for Souverainiteten. Uarsagen til denne Skik s. nedenfor S. 19. Til Sammenligning kan anføres af Brochmanns Beskr. over Frid. III. Kroning fol. 4: "Det behager Gud, at H. R. M. herefter skal agtes og æres offentlig af alle, som den der af Gud selv til disse Landes og Rigers Konge er kaldet, udvalgt, hyltet og salvet."
- a) Kaldes i Salvingssakten, nedenfor S. 19, med den romerske Kirkes Benævnelse Casel (Casula). I Frederik II. Kroningsbeskrivelse hedder det ogsaa her: "Chorkaaben lagde han strax af sig, tog Messsehagel paa saa skikkelig."
- b) Originalens Deudsch S. 19, er uden tvivl en Trykfeil ligesom S. 9.
- c) Endnu ved Frederik III. Kroning iagttoges denne Skik, som ogsaa forekommer 1440 ved den ungerske Konge Ladislaus's Kroning.
- d) Denne betydningsfulde Ceremonie, der udførligen beskrives hos Keravius fol. F. 6, fandt Sted for sidste Gang ved Frederik III. Kroning. Heri kan maaskee Grunden søges til at denne

tilside og Ordinatoren rakte den endnu knælende Konge Scepteret i den høire Haand og Rigsæblet med Korset i venstre, hvorhos han tillige forklarede begge Regaliers Betydning e). Kongen læste derpaa selv Sværdet fra Siden og rakte det til Rigmarsken, ligesom enhver af de øvrige modtog det Regal, Kronen undtagen, han havde baaret i Processionen og blev staaende med det udenfor Kongens Stol, hvortil denne derpaa ledsagedes.

Dronningen førtes nu af Rigsraaderne frem for Alteret, hvor hun knælede. Ordinatoren reiste sig, tog Kronen fra Alteret, som han, tilligemed Rigsraaderne, satte paa Dronningens Hoved og overrakde hende Scepteret i høire Haand; hun leverede det igjen til den, som havde baaret det i Processionen og begav sig til sit Sæde, ved hvilket hiin blev staaende med Scepteret f). Ordinatoren traadte frem, holdt en Tale, hvori han udviklede Kroningens og Kronens religiøse Betydning, og gav derpaa Kongen og Dronningen Haanden g). Musikken lod sig høre, de Geistlige istemte Te Deum laudamus; Ordinatoren sang alene Salvum fac populum tuum Domine, og de andre Præster et benedic hæreditati tuæ (Ps. XXVIII. 9). Kongen reiste sig nu, gik frem, bøjede sit Knæ og modtog Ordinatorens Velsignelse. Med det dragne Sværd i høire Haand stod han for Alteret og læste Evangelium med høi Røst; medens de to Rigsraader holdt Scepteret og Æblet h). Efterat Evangelium var læst, indtog Kongen igjen sit Sæde, hvor han, ligesom Dronningen,

Ukt, saa ofte den i Tidrummet før Souverainiteten omtales, som oftest paa Dansk benævnes *Kroning*, sjelden *Salving*. Aristokratiet folte sig her over Hierarkiet.

- e) Om Rigsæblets Betydning forekommer følgende Sted i Dedicationen til Christ. III. foran Wormordsens liden Bønnebog af den hellige Skrift og af nogle udkaarne Davids Psalmer fordansket, Magdeberg 1556. 8vo. "Det gyldne Danmarks Riges Æble med sit Kors oppaa, som Konger i Danmark annamme i deres Kroning iblandt de andre Danmarks Riges kongelige Tegn, det mærker og giver tilkjende, at alle Konger i Danmark med deres Ridderskab og Underfaatter skulde aldrig lade sig nogen Nød (saa stor) overgaae, at de jo ikke afflette Korset af Æblet (det er) J. Chr. den forsfæste Lærdoms sande Bekjendelse af det gamle lovlige Kongerige."
- f) De Regalier, som ved denne Anledning maae antages at være brugte, forekomme blandt de kongelige Klenodier, som Eskild Dye 1557 overleverede Statmesteren Jochum Bøch paa Hvalsvingen (i Kjøbenhavns Slot). Disse vare Kongens "Krone, som er nitten Stykker, med Edelstene og Perler udi. To Scepter (Kongens og Dronningens?). Et forgyldt Sværd med Skede. Et forgyldt Æble med et Kors. En rød Setteny (Satin) Hue, som horer til Kronen;" Danske Magazin V. S. 362. Kongens Krone og Scepter beskrives noget næiere i Priggii Verð, nedensfor S. 39. Disse Regalier vare maaffee de til Frederik I. Kroning anskaffede, og blandt de Kronen og Riget tilhørende Klenodier, som ifølge Freden med Lybek 1536 og Kjøbenhavns Capitulaton s. A., skulde overleveres til Kongen; Hvitfeld S. 1475. 1482.
- g) Ogsaa ved Fred. II. Kroning, efter Talsen om Kronens Betydning, "gik Ordinator saa tugtelig, gav Kongen sin Haand ydmygelig;" Keravius fol. H. 2. Ved Christ. IV. Kroning gav ei blot Ordinatoren, men ogsaa alle Fyrster og Gesandter Kongen Haand; A. Erichs Beskrivelse col. L. 2; ved Fred. III. Kroning derimod afslagde Rigsraaderne og Gesandterne blot deres Lykønsning.
- h) Om denne Skik læses følgende Sted i den omtalte Dedic. foran Wormordsens Bønnebog: "Hvilke gladelige, store og vigtige Tegn holdes for alle Mandes Gien, i Danmarks Kongers Kroninger, og besynderligen i det, naar de aadnbare annamme af Gud det Sværd i deres Haand, med hvilket de forpligte sig i Guds og Menneffenes Nafn, at skulde beskytte den hellige Kirke for al Uret, Overfald og Skade. For hvis Sag Skyld, at alle Danmarks Konger helde denne høilovlige Sæd og Ceremonie udi alle deres Kroninger og undertiden i de store

forblev, saalænge det Øvrige af Høitideligheden varede. Halleluia og Credo blev nu sunget, Bønner læste, Slutningsvelsignelsen forkyndt af Ordinatoren og Sangen da pacem Domine in diebus nostris sunget i). Høitideligheden sluttedes med en Formaning til det kronede Par, især at betænke de Fattige, at stifte Hospitaller og sørge for at Præster og Skolelærere ikke leed Nød.

Inden Kongen forlod Kirken, foretog han sig, efter gammel Sædvane, den første Handling som kronet Konge, i det han nemlig paa en høitidelig Maade uddeelte Ridders værdigheden k). Historien kan kun af Danske nævne den eneste Peter Skram l), men ingen Norsk eller Holstener, som ved denne Leilighed blev slagen til Ridder; derimod vides, at to af de svenske Gesandter, Gustav Olaffen Stenbut og Christopher Andersen Rød paa den Maade bleve udmærkede m), tilligemed den Danzigiske Borgemeester n); hvorimod baade Gesandterne fra Hamborg og fra de øvrige Hansestæder frabad sig denne Ære, idet de tillige anmodede Kongen om Bekræftelsen af Stædernes Privilegier o). At Kongen ved sin Kroning paa nye Skulde have beediget sin Haandfæstning, findes ikke omtalt; men ifølge hans tidligere Forpligtelse, bekræftede han vedkommende Stænders Rettigheder p).

Kongen og Dronningen forlode nu Kirken og begave sig med samme Følge tilbage til Slottet. Men dennegang førte Dronningen ikke; paa en sneehvid Ganger viste hun sig ved sin Gemahls Side, hilset og beundret af Alle, mindre ved Kronens Glands end ved sin Skjønhed og Ynde q).

Rige's Dage, at de holde aabenbare et draget Sværd ubi deres Haand, men de læse selve det hellige Evangelium eller og naar de høre det læses i Kirken, at de dermed altid paamindes, at de skulde bevare og holde J. Chr. Rørdom og Ord i stor Ære i deres Riger." Ved Fred. II. Kroning iagttoges det samme; men Christ. IV. og Fred. III. holdt ved denne Leilighed Alterbogen, hvoraf Cantøleren læste Evangelium.

i) Formodentlig efter Luthers Oversættelse.

k) Denne Høitidelighed beskrives nærmere ved Fred. II. Kroning af Keravius fol. 5. Da Rigmarsken paa Kongens Vegne havde takket alle Tilstædeværende, "tog da Doctor Jens Skelderop (Bisshop i Bergen) og M. Niels Rolding (Hospræsten) den Stol strag op, som Kongen sad paa og vendte den om til Folket: der sættes Hans Naade saa from, saa slog han da til Riddere der etc." Ved Christ. IV. og Fred. III. Kroning foregik denne Ceremonie ikke længer i Kirken.

l) Vid. Selsk. Skr. II. S. 124.

m) Strynholm l. c. S. 339. Den Omstændighed at begge Disse, nogle Aar senere, erholdt Ridderværdigheden i deres eget Fødeland (Zibell's Seraphimerordenens Historie S. 157. 168) kunde bestyrke den Mening, at den ved nærværende Leilighed (og følgelig ogsaa ved de foregaaende fra K. Hans af) meddeelte Ridderværdighed, ikke har været den almindelige, men har bestaaet i Udmærkelse med et særegent dansk Ordenstegn, (Elephantkieden?).

n) E. Leti res danicæ p. 238.

o) D. Sperling's Hamborgske Krønike, Mpt. Dette var ikke saa usforklarligt af disse hovmodige Republikanere, som det var mærkeligt, at tolv danske Adelsmænd, ved Fred. II. Kroning, frabad sig dette Hædersbeviis; Keravius fol. 5. 6.

p) S. ovenfor S. XIV n); XXIII. a). Hvad Adelen angik, s. et Brev i Celsii Mon. eccl. polit. ex Arch. Palmskioldiano p. 61. Bekræftelse af nogle Rjæbstæders Privilegier findes i 2den D. af Krag's Historie; jfr. Hvitfeld S. 1483.

q) E. Leti res danicæ p. 238.

Paa Slottet r) var samme Dag anrettet et prægtigt Gjestebud, til hvis Beskaffenhed man kan slutte sig af det, som 22 Aar senere holdtes ved Frederik den Andens Kroning s). Ved Taffelet sad den svenske Rigmarsk næst Kongen og Hertugerne af Preussen og Holsten; de øvrige svenske Herrer sad ved et eget Bord i samme Sal som Kongen, ovenfor den hele øvrige Adels. Men selv denne Uresbeviisning kunde neppe tilbageholde et sjendeligt Udbrud af det ulmende Nationalhad t).

Festlighederne sluttedes med en Dystrenden og Turnering, hvortil den indbudne Adels havde forberedt sig u). Kongen selv skal have besiddet en udmærket Færdighed i denne ridderlige Kunst v); hvorpaa det da ei er at omvise, at han ved denne Leilighed haver aflagt Prøver. Men om Turneringen selv, som Bugenhagen, i sin Intimationstale omfede at maatte endes uden Uheld, har Historien for øvrigt intet Nærmere opbevaret.

Bed at sammenligne nærværende Salvings- og Kroningsakt, efter det af Bugenhagen udfastede Ritual, med det romerske Pontificale, lader det sig ikke nægte, at hiint har ver optaget en stor Deel af dette. Den siddende Ordinator, Salvingsproceduren, Svinget med det dragne Sværd, de latinske Kirkesange m. m. ere aabenbare laante af den catholske Cultus x); ligesom det heller ikke vilde have været let, at substituere noget ligesaa høitideligt og betydningfuldt. Intet Under derfor, at hiint Ritual i det Væsentlige fulgtes lige til Souveræniteten; kun enkelte Afvigelser fandt i denne Henseende Etc. Saaledes deelagtig gjordes Kongen og Dronningen efter den catholske Kirkes Medfør, i Alterets Sacrament, før deres Kroning; men Christian III. og hans Dronning, som befrygtede, at Gjestebudet og de øvrige Glædesnytringer skulde hos dem frembringe en, med Hensyn til hiin hellige Handling, upassende Stemning, foretrak at communicere før Salvingshøitideligheden y). Heller ikke ofrede de, ifølge gammel Skik, til Ordinator, efter Kroningen. Desuagtet mishagede det ved denne Leilighed brugte Ceremoniel, i det hele, begge Parter. Den gamle Kirkes Venner fandt Kietterie i enhver Afvigelse fra det romerske Ritual z), og de polemiske Udsald i Bu-

r) I Beskrivelsen over Slottets Pragt, i Priggii Vers, nedenfor S. 42, forekommer blandt andet følgende;

Effigies veterum positæ longo ordine regum

Ære residenti clara ceu luce resulgent.

Blandt disse Feresstillinger af de gamle Konger nævner han Christian I. og Frederik I., den første med Scepter, Hjelm, Sværd og en erobret Fane i venstre Haand (eller maaskee den Invesiturfane, hvormed han ogsaa foreslilles paa en Mynt?). Om herved nu skal forståes Buste eller Statuer i støbt Metal, eller og Malerier; om der meenes Kunstværker, som i længere Tid havde havt sin Plads paa Kjøbenhavns Slot, eller saadanne som kun ved denne Leilighed her vare anbragte til Prydelse, er ikke aldeles klart af Beskrivelsen.

s) Keravius fol. H. 8.

t) Strynholm l. c.

u) I det forhen anførte Indbydelsescircularie til Adelen erindredes Enhver om at tage med sig "sin bedste Livhest, Rørrits og des Tilbehør," til den forestaaende Turnering, og at laane, hvad ham dertil manglede, af sine Venner, saa at han kunde have sin Rustning færdig, i det seneste 14 Dage tilførn.

v) Ved sin Bryllupsfest havde Christian udmærket sig i denne ridderlige Kunst; Hvitfeld II. S. 1287. Ogsaa Frederik II. deeltog i den Dystrenden og Turnering, der efter hans Kroning holdtes paa Amagertorv; Keravius fol. J. 2—3.

x) Münters Reformationshistorie II. S. 357.

y) nedenfor S. 3.

genhagens Taler, kunde vist nok heller ikke bidrage til at afvæbne disses Uvillie. Strenge Protestanter forekom dog maaskee Romer-Ritualen altfor meget fulgt; ja nogle af disse gave vel endog Catholikerne Ret deri, at kun en Biskop var berettiget til at forrette denne høitidelige Akt^z). Mærkeligt er det imidlertid, at de følgende Ordinatorer i dette Tidsrum, i den Grad toge deres Forgængers Rhetorik til Mønster, at de endog udfærev hele Tirader af hans Taler.

Bugenhagens øvrige Forretninger i de to Aar han opholdt sig i Danmark, vedkomme os ikke her. Hvorledes han blev honoreret for Salvingsforretningen, vides ikke; men saavel under hans Ophold her, som efter hans Hjemreise, viste Kongen ham megen Opmærksomhed ^ö), og tilbød ham, to Aar efterat han havde forladt Danmark, Slesvigs Bispestol, som han dog frabad sig.

Ikke saameget Kroningshøitideligheden og de derved foranledigede Udgifter ^a), som de langvarige Kustninger og den Gjæld Kongen derved havde paadraget sig, baade i og udenfor Riget, satte ham i den Nødvendighed at gjøre Brug af den sædvanlige Kroningskat, eller, som den kaldtes, Landehjelp. At den Kroningskat, som ved denne Leilighed bevilgedes, langt oversteg den der paalagdes i Anledning af hans Faders Kroning, som kun beløb sig til 30 Mark dansk for hver 20 Bønder, sees af et, til Indbyggerne i Ravnstrup: Lehn i Volland, udstædt Skattebrev dateret Kjøbenhavn den 7de September 1537, ifølge hvilket hver 20 Mænd Bønder og Landbo skulde give 40 Lod Sølv ^b).

z) Saaledes gjør Ol. Magnus i sin Hist. de gentibus sept. Lib. XIV. c. 5 i denne Anledning et haardt Udfald paa Christ. III. Kroning og paa Bugenhagen. Dette Udfald findes i Udg. i Rom, 1555, men er udeladt i Basler-Udg. 1567; ligesom det heller ikke findes i Udtogene deraf. Han dabledes derfor i Rosæfontani refutatio etc. fol. 2. 3—4 jfr. Pontoppidan Annales III. S. 229.

z) S. nedenfor S. 32 jfr. Luthers Briefe von de Wette. V. S. 88. Münters Reform. Hist. II. S. 358.

ö) S. nedenfor S. 32; jfr. hans Breve til Kongen i 1ste D. af U. Schumachers Gelehrter Männer Briefe an die Könige von Dänemark.

a) Om Mynter som bleve slagne i Anledning af denne Kroning, s. Beskrivelsen over de danske Mynter S. 191.

b) Original i Geh. Archivet.

I.

Dr. Joh. Bugenhagens Udtog af Kronings-Ritualet til Efterretning for Kongen og Dronningen.

Kronung zu Denemarck.

Von der Kronung Konigs Christian vnd seiner elichen Gemaheln Konigyn Dorothea zu Denemarck.

Ein Christlicher Unterricht für die erwelten Konig vnd Konigyn zu Denemarck vor Irer Koniglichen Kronung.

Der Herr Konig vnd Frau Konigyn sollen erstlich den armen und rechten Predigern, die als warhafftige Gottes Bischouen, bey irer Kronung sein werden, almosen geben. Daneben auch der Schuldiener, Singer vnd anderer Kirchen-Diener, die zu solcher Kronung mit Orgeln, Gesenge, Glockenleutten, gedencen, vnd solchs durch jemandts bestellen, auf diese Ceremonien ein Aug vnd achtung zu haben.

Auch sollen sie Gott treulich dafür dancken, das er die Sachen nach grausamen kriegem zu disem feynem Frid vnd Pracht der Koniglichen Kronung aus seiner lautern Gute vnd Barmhertzigkeit gegen vns gebracht hat, vnd sollen Gott bitten im Namen Ihesu Christi, das sie das heilig Evangelium ewiglich mogen behalten, schutzen vnd handhaben vnd also regieren, das es zu Gottes ere vnd zu nutz beyder Konigreiche Lande vnd Leute reiche.

Daneben sollen sie auch wissen, das solche Konigliche Geprenge vnd Ceremonien an Inen selbes keyne sund, noch wider Gott sind, sondern das sie von noten sind, von wegen dieser Konigreiche Lande vnd Leut, die da Ire Konig vnd Konigen wollen sehen, als aus Getlicher Gewalt vnd Macht. also bestetigt. Wie dann in der Warheit diese

Gewalt von Gott ist. Und das alle diese Ceremonien vnd Kirchen-Gepränge ein Gotliche Bedeutung aus Gottes Wort haben. Wie denn solchs folgend angezeigt wird werden.

Sie sollen auch Gott bitten, das ir hertz sein vertrauen nicht stelle in solche Gottes Wolthat vnd Gaben dises Frids vnd eren. Sondern das sie bleiben in Gottes forcht, glauben vnd verdrauen auf Gottes barmherzigkeit. Wiewol sie sich indes gegen der Welt prechtlich vnd herrlich halten, wie sie dann thun vnd sich freuen vnd Gott dancken sollen. Zum fordersten aber sollen sie Gott bitten, das dise tage vber dieser Konyglichen vnd Furstlichen Freude vnd Ritterspilen nach den erschrecklichen erlitten kriegen in alleweg also gehandelt werde, das man Gott dancke, vnd das sich dise Zeit vber nichts zu trage vnd begeben, das Gott zu wider sey, vnd das vns darnach billich leid must sein. Wie denn Job auch für seine sone vnd tochter opfer tett vnd Gott bat. Wenn sie mit einander wol lebten vnd freuden essen hielten. Das Inen Gott ja das nicht wolte zumessen, das im an Inen myßgefallen hett. Zudem so sollen sie auch dise freuden tage vber insonderheit die armen lassen speisen vnd trencken, damit nicht der arme Lazarus muss Hunger vnd kummer vor der thure leiden, weil der reiche kostlich lebt vnd prangt.

Ferner sollen sie auch ein heyligen fürsaz vor Gott haben den armen zu helfen vnd zu schutzen, auch Hospitalien aufzurichten, damit die vntertanen obrer vnd niderer stende gut exempel von Inen nemen, auch solche gute Wercken zu thun vnd vben, vor allen dingen aber sollen sie sich zum höchsten befleiffigen, da je so viel an Inen ist, sie sampt Inen konygreichen vnd furstenthumben in dise ergernis vnd funde nymmer mer geraten vnd fallen, das sie lassen die prediger vnd schuldiener vmb armut vnd mangel irer narung willen von irem Ambt abstecken, das die Leut zu Turcken werden. Vnd Gott darnach blindheit vnd sein grimmigen Zorn, do ja Gott durch sein vnaussprechliche Barmherzigkeit vor sey, auf sie außschutte. Sondern das sie durch gute ordnung vnd gnedige erzeigung nicht allein für sich selbs vnd die jezt im leben sind, sondern auch für die so nach Inen leben vnd kommen werden, die sach dahin treiben, das sie gute lere vnd das herrliche Evangelion von Gottes Herrlichkeit vnd gnaden haben mogen. Angesehen das je wie Christus selbst sagt: Ein iglicher tagloner seines taglons werdt ist.

Des sollen je die Fursten vnd Herrn keyne Beschwerung haben, dafür es doch die menschlich torheit heldeth. Sondern sollen lust vnd willen darzu haben vnd solchs von Herzen wünschen vnd begeren. Dann solche hohe sachen richt man im Frid aus. Auch achtets Christus für solche Opfer, die im selber gescheen. Vnd vergilts seyner zusage nach auch in disem zeitlichen leben hunderfeldiglich widerumb. Als nemlich mit Barmherzigkeit, Gerechtigkeit, Weißheit, Verstandt, frid, gehorsam der vntertanen, gutem regiment, guten Reten, getrewen freunden, Reich-

thumb 2c. Wie dann Gott solche guter Salomon auf sein gebet alle gabe, so lang er gottselig war, Gott forcht, glaubt vnd vertrauet.

Welche aber dise geringste guter nicht wollen im frid mit freuden vnd guten gewissen geben, die werden dess wider fro noch frolich werden, sondern der teufel wird Inen solche guter anders wohin raffen, die man Christo nicht gegeben hat. Vnd werden darnach aus Gottes gericht solche guter alle vnd mer dann sie haben, mit trauerkeit und zittern wider iren willen auf kriege wenden müssen.

Auch ist das gewisslich ie eine grosse Gottes gnad, wenn die Christliche Fursten sich dess lassen bereden vnd sich dohin bringen. Dann solcher Fursten vnd Herrn leben, Land, regiment vnd Leute wirt Gott selbs in seine Väterliche sorge nemen. Wie dann solchs der weise Konig Salomon in seinen spruchen offtmals zusagt. Nun ist das auch der brauch vnd gewonheit, das nach der kronung der Konig vnd Konigin das hochwirdig Sacrament nemen. Vnd warumb solt mans auch mogen thun. Dieweil wiewol in eynem solchen gepreng nichts genommen, auch nichts zugesagt vnd verheissen wirt, denn das Gott will vnd mit seinem Wort bestetigt. Dennoch haben Konig Christian vnd die Kongyn als mit diesem gepreng vnd den Fürstlichen maltzeiten vnd Ritterspilen beladen, schew zum hochwirdigen Sacrament des waren Leibs vnd Bluts Christi zu geen, vnd begeren das sie zuvor das hochwirdig Sacrament entfaen mogen, damit sie die herrlichen grossen woltat, das Christus Gottes Son selber für sie vnd vns alle gestorben ist, dester haß bedecken, loben, rumen vnd dafür dancken mogen 2c. Darum muss man dem Herrn Konig vnd der Frauen Kongyn ir bitt vnd beger gut sein lassen. Dann wir sollen nicht vber jemandes Glauben Herren sein, oder Gesez machen das Sacrament zu nemenn.

Der Ordinator, das ist der Priester, der den Konig vnd die Kongyn salbet, segneth vnd kroneth

Instructio de hilce Cerimoniis.

Bericht was solche kyrchen gepreng der konyglichen salbung vnd kronung bedeuten.

Darnach sagt der Priester, so den Konig vnd Kongyn salbt vnd front, zum Priester, so im zur lincken Hand steet:

Leset Sanct Pauls Wort zum Romern am dreyzeheden: Jeder man sey unterthan der Oberkeit die gewalt vber Jhn hat, dann es ist keyn Oberkeit on von Gott *).

Folgend sagt der Priester, der den Konig vnd Kongyn salbt vnd front, zum Priester der im zur rechten Hand steet: Leset Sant Peters Wort in seyner ersten episteln am andern capitel: Seyt vnterthan

*) Rom. XIII. 1—5.

aller menschlichen Ordnung vmb des Herrn willen dem Könnyg, als dem Obersten u. *).

Darnach spricht der Priester, der den Könnyg vnd Könnygn salbt vnd front, gegen dem Volck vnd spricht das Vater vnser gang durch aus mit heller stymm.

Wenn der Priester, so Könnyg vnd Könnygn salbt vnd front das Vater vnser gesprochen hat, so steet er auf, geet zum Altar. Vnd hebt die Antifen vnd das lateynisch Lobgesang vom heyligen Geist an zu singen vnder dem geen **) Veni. Sancte Spiritus, das ist, komme heyliger Geist. Setzt nider vor dem Stul. Desgleichen auch die andern Priester neben im, vnd die singer singen solch lobgesang bis zum ende.

Darnach setzt sich der Priester, der den Könnyg vnd Könnygn salbt vnd front, auf seynen stul. Wenn das die Rete der Könnygreiche sehen, so furen sie den erwelten Könnyg nicht als eyenen Könnyg, sondern als eyenen Fursten zu dem Priester der Ihn salben vnd kronen soll, darauf derselb Priester gegen dem Könnyg aufsteet, wenn der Könnyg zu im kompt, wie dann ser billich ist. Darnach knyet der Könnyg vor Im nider, vnd derselbe Priester setzt sich auf sein stul. Alsdann kompt eyner von den Reichsreten, vnd bitt den Priester der den Könnyg vnd Könnygn salben vnd kronen soll, vnd bitt deutsch vnd noch eyn Reichsrat darnach deutsch **), wie hernach folgeth.

Die antwortet der Priester der den Könnyg vnd Könnygn kronen soll.

Darnach steet der Priester for auf vnd gibt dem Könnyg folgenden Bericht, vnd wenn er anhebt zu reden vnd setzt sich wider nider.

Alda thut der Erwelte Könnyg seynen Eyd. Vnd im Beschluß des Eydtis greiffet der Könnyg das Schriffeth Evangelium das ist das Neue Testament an.

Wenn nun der Könnyg seinen eyd gethan hat, so bringen die Reichsrete auch die Könnygn zu dem Priester der sie salben vnd kronen soll. Vnd die Frau Könnygn geet in Haren mit bedecktem Haupt, nicht wie eyn Könnygn, sondern wie ein andere Furstin gecleydeth, gegen der Könnygn steet der Priester der sie salben vnd kronen soll auf, vnd die Könnygn knyet nider. Der Priester der sie salben vnd kronen soll sitzt auf seinen stul nider. Alda spricht der Reichsrete einer erstlich deutsch. Darnach ein ander deutsch wie hernach folgeth.

Aber von wegen des Könnygs hat dise Bitt in dieser kronung gethan der Canglar zu Denemarck.

Der Priester der dem Könnyg vnd Könnygn salbet vnd front gibt darauf dise Antwort.

*) 1 Petri II. 13.

**) Unter dem Gehen.

***) Cengang maa det vare "dänisch;" see ogsaa siden ved Dronningens Kroning. See Salvinges og Kroningsakten selv, Side 12 og 14.

Darnach spricht der Priester, der den Konig vnd Kongyn salbet vnd front also zu der Kongyn. Vnd wenn er an hebt zu reden, so steet er auf der Kongyn zu ererbietung vnd setzt sich wider nider vnd sagt also:

Allda thut die Kongyn iren Eydt.

Vnd im Schluß des Endes rurt die Kongyn das Evangelion oder Buch des Neuen Testaments an.

Last vns beten. Die Collect singt man.

Die Litaney sollen die schuler singen, darauf antwortet der for, bis auf den Verß. Vnsern Landsherrn, denselben singt der Priester der den Konig vnd Kongyn salbet und kronet einmal alleyn.

Darauf singt der for sampt den schulern die Litaney bis zum ende.

Darnach bringt der Priester eyner den kresem oder balsam salben vom Altare, darauf soll der Priester der den Konig salben soll aufstehen, vnd mit dem rechten daumen den rechten arm zwischen dem gelencke der Handt vnd des elenbogens creuzweise vnd darnach zwischen den schuldern auch creuzweise. Folgend auch der Kongyn arm vnd schuldern gleicher massen salben, darnach soll der Priester, der den Konig vnd die Kongyn salbt vnd front die deutung vnd auslegung was solche Salbung sey anzeigen, mit hernach folgenden Worten.

Wer nicht kan etwas verstehen vnd durch die finger sehen, der kan nicht regiren. Alhie soll der Priester der den Konig vnd Kongyn salbet vnd front zu den Reichs-Reten also sagen.

Darnach legt der Priester der den Konig vnd Kongyn salbet vnd front die forkappen ab vnd zteucht die Casel an.

Darauf singt man das kyrie eleison, vnd Gloria in excellis *).

Folgend die Collect oder das Gebet.

Darnach tritt der Priester eyner in eynem forroock vnder dem Altar gegen dem Volck vnd liseth die Epistel von demselben Sontag on ton.

Darauf singen die singer ein kurzen sang.

Darnach furen die Reichs-Rete den Konig zum Priester, der im das schwerdt reichen vnd geben soll, vnd derselbige Priester steet gegen dem Konig auf. Darnach nymbt er das schwerdt von dem altar vnd gibts dem Konig vor Im knyend in seyne rechte Handt, indes heldeth der Prediger einer die scheiden. Vnd der Priester der dem Konig das schwerdt reicht vnd front, sagt zum Konig also:

Alhie gibt der Konig dem Marschall das schwerdt. Derselbige steckets in die Scheiden, die der Prediger eine heldeth vnd der Marschall nam das schwerdt zu sich in der Scheiden, darauf der Priester, der den Konig vnd Kongyn salbet vnd front, furtferet vnd also spricht:

Allda nimbt der Priester der den Konig vnd Kongyn salbet vnd front das schwert in der scheiden, vnd gurtets dem Konig vmb vnd spricht also:

*) Luc. II. 14.

Alhie steet der Konng auf vnd nymbt das bloß Schwerdt nicht nach der schneiden vnd spiz, sondern nach der flache vnd foret sich gegen dem Volck, vnd schwingt das Schwerdt feyn feuberlich nach allen vier enden der Welt vnd steckts wider in die scheiden. Vnd der Priester der den Konng vnd Kongyn salbet vnd front, spricht also: Hie knyet der Konng widerumb nider die Konngliche kron zu entfaen, als nymbt der Priester, der den Konng vnd Kongyn front, die kron, setzt sich nider vnd redet die Reichs-Kete also an:

Allda steet der Priester, der den Konng vnd Kongyn front auf vnd setzt dem Konng sampt vnd neben den Ketten der Konng Reichs-Kete die kron aufs Haupt vnd spricht also:

Darnach spricht der Priester, der den Konng vnd Kongyn front zu den Reichs-Ketten also:

Folgend gibt vilberurter Priester steend dem Konng, weil er noch knyet, das Scepter in die rechte Handt, vnd sagt also:

Hie gibt offtbemelter Priester auch steend dem Konng noch knyend den gulden Apfel in die linken Handt, vnd spricht also:

Allda soll der Konng mit seynen eigenen vnd nicht andern hendten das Schwerdt abgurtten vnd dem Marschalg geben. Desgleichen soll man die andere Konngliche cleynoten denen geben die sie tragen sollen, vnd man soll den Konng in seinen Stul furen, doselbst sollen sie mit den konnglichen cleynoteen vor im steen.

Darnach furen die Kongyn des Reichs-Kete zum merberurten Priester, vnd sie knyet vnd derselbe Priester setzt sich nider auf seinen Stul vnd sagt also:

Hie stehet der Priester auf, bringt die krone vom Altar, setzt sich nider vnd spricht zu der Konng-Reiche Ketten also:

Vnd der Priester steet auf vnd setzt der Kongyn die kron neben vnd sampt der Konngreich Ketten auf. Darnach nymbt der Priester das Scepter vom Altar, steend vnd gibt denselben der Kongyn noch knyend vnd sagt also:

Folgend gibt man das Scepter dem der es tragen soll, vnd die Kongyn soll man in Iren stul furen, vnd do selbst soll der so den Scepter tregt, vor Jr mit dem Scepter steen.

Alhie singen die Singer zwen Psalmen vom Konng, als nemlich den zweingigsten: der Herr erhore dich in der Not.

Vnd den eyn vnd sechzigsten Psalm: Hore Gott mein Geschrey.

Darnach stehet der Priester, nahet vor dem Konng vnd der Kongyn vnd redet von der Kron also zu ihnen.

Alhie gibt der Priester dem Konng vnd der Kongyn die Handt mit geburlicher ehreerbietung, vnd wenn das die Trummeter ersehen, so heben sie so bald an zu blasen.

Darnach hebt der Priester, der den Konyg vnd Konygn gekront hat, neben vnd mit den andern Priester an das Te Deum laudamus zu singen. Das singt vnd schlegt man auf der Orgeln also biß zum Ende hinaus.

Den Vers: *Saluum fac populum tuum Domine.*

Das ist. Herr mache dein Folck selig, vnd hilff im auß *), singt der Priester der den Konyg vnd Konygn gekront hat allein, darnach singt vnd schlegt man die übrige Vers auf der Orgeln folgende.

Darnach liseth der Konyg das Evangelien, so auf denselben Sonntag gefellt, vnd heldeth indeß das bloß Schwerdt in seiner rechten Handt.

Damit zu bekennen, vnd anzuzeigen, daß das weltlich Schwerdt durch das Evangelion nicht geschwecht, sondern gesterckt vnd bestetigt werdet den armen beschwerdten vntertanen zu gut vnd Trost.

Darnach singt man das Alleluja, darnach liset man das Evangelium von demselben Sonntag.

Darnach singet man den Glauben. Folgend thut man ein Predigt von Sonntags Evangelien.

Darnach heldet man die Lateynisch prefation oder Vored von der Heiligen Dreyfaldigkeit.

Folgend singt man das Sanctus **). Darnach dirmet ***) man deutsch, vnd reicht das Hochwürdige Sacrament nach Christi Eynsetzung.

In deß singt man das Agnus Dei oder O du Lamb Gottes ic. Darnach lieset man das Gebet, vnd endlich gibt der Priester den Segen deutsch. Nach dem Segen singt man: *da pacem verleihe vns Friede gnediglich.*

*) Ps. XXVIII. 9.

**) Jesaiæ VI. 3.

***) consecirt.

II.

Kronings Akten selb.

Als man zalt, Tausent, Fünffhundert, vnd im sieben vnd dreissigsten Jar, Sontags nach Laurenti, ist Christian ein Herzog von Holstein, nach langwirigem Krieg, zum König in Dennemarck erwelet worden. Vnd ist erstlich für dem tag der Krönung, die Kirche auffß schönste gezieret worden, mit schöner Tapecceren, desgleichen mit Orgeln, vnd allerlei Seitenspiel zugericht. Nicht weit von dem hohen Altar, sein zwey gezelt mit hohen Stülen, ganz verdeckt aufgeschlagen gewest, darinne der König vnd die Königin ire Kleider haben verwechßeln können.

Da nun der erwelte König zur Kirchen kommen, sind jm durch die Gassen, vnd in der Kirchen, die Regalia fürgeführt worden. Desgleichen auch der erwelten Königin, durch die Herren des Reichs, den es gebürt. Des Königs Regalia sein gewest, das Schwerdt, Krone, Scepter vnd Apffel. Der Königin Regalia sind die Kron vnd Scepter. Der König gieng in sein Gezelt, die Königin in jres auch. Aber die, so die Regalia trugen, stunden für jnen eine kleine zeit. Der Altar war geschmücket, vnd ein Stuel dafür. Für den Ordinator aber, darunter vor dem Altar ist auch ein Stuel zugerichtet gewesen, da sich der König vnd die Königin haben können auf die Knie setzen, vnd eine nidrige Bank darauf sie sich haben können lehnen. Der Ordinator war angezogen, mit einer Alben vnd Chorkappen, stund nicht weit vom Altar, mit den andern Priestern, welche weisse Chorrdöcke anhetten, vnd befohlen mit irem Gebet bey sich Gott diese sache.

Item, denn gieng des Reichs Eltester mit seinem Regal, das er trug zu dem Altar. Vnd als er hinbey kam, kniet er nider auff die Erden, vnd stund baldt wieder auff, vnd opfferte das Regal auff den Altar, vnd gieng wider an seine stadt. Nach jm thet desgleichen auch der mit dem andern. Darnach der mit dem dritten, vnd der auch mit dem vierden Regal.

Darauf harrere man ein wenig, so giengen andere hinzu, vnd gaben auff den Altar der Königinen Regalia, gleich wie die vorigen nacheinander, vnd giengen wider an jren ort.

Vnd also baldt trat der Ordinator an den Altar, fiel auff die Knie, vnd betet für seinem Stuel. Baldt aber trat er ein wenig abe, feret sich zum Volck (vnd die Priester an beyden Seiten, stunden vnten am Altar, vnd der Ordinator hatte zween Priester, denn einen zur Rechten, denn andern zur Lincken) vnd sprach, wie folget.

Durchleuchtigste, Hochgeborne Fürsten vnd Herren, jr Edlen vnd Gestrengen, Ehrnuesten Reichs Herrn vnd Rethen, dieser Königreichen, darzu auch alle die allhie sind, beide alt vnd jung. Weil die Königliche Krönung verhanden, vnd alle diese Lande, warten vnd begeren, das heute jr erwelte König vnd Königin mit Königlicher Kron sollen geehret, vnd im Namen Gottes zum Königreich bestettigt werden, so wil ich, als dem es befohlen, von dieser sachen forthin bericht thun. Zum ersten von meiner Person, das man wisse, das ich dazu komme Göttlich vnd mit Recht. Es ist jkund allen bekandt, Gott sey lob, das niemandt sich zu gemeinen Ampten, Geistlich oder Weltlich nötigen sol, sol es anders wol gerathen, sondern er sey darzu beruffen. So acht ich, das niemandt zweiffel, ich sey starck genug darzu beruffen, auch habt jr gesehen, das die Königliche Regalia, durch die Reichs-Rethen, Gott auff den Altar geopffert sind, das sie wider im Namen Gottes, sollen dem erwelten König vnd der erwelthen Königinnen dargereicht werden. Weil aber mir der Altar heute befohlen, vnd eingethan ist, bekennen diese Reichs-Rethen, das solchs Gottes werck, durch mich, als einen Diener Christi, sol ausgericht werden. Das ist geredt von meiner Person, ich hette wol in der warheit weiter zurhümen *), aber es stehet mir nicht wol an, es ist auch nicht von nöten.

Zum andern, werden wir in dieser sachen, nicht Latein reden, sondern Deudsch, das es ein jederman verstehe, was hie gehandelt wird, gleich als wir auch umb derselben sachen willen teuffen **), vnd Sacrament geben, mit gemeiner Sprachen, denn wir wollen heute mit Gottes Gnaden ehren, das weltliche Schwerdt vnd Regiment, mit Gottes wort, wenn das solte mit Lateinischen Worten geschehen, so were doch gar wenigen damit geholffen, zc. Ich bekenne freilich, das man hie Deudsch ***) reden solt, aber die Reichs-Rethen vnd andere, welche alle wol Deudsch verstehen, sollen heut gerne haben, das man Deudsch rede, jrem erwelten Könige vnd Königinnen, vnd diesem Hochgebornen Fürsten, vnd Herrn, vnd andern zun ehren, welche alle dem gangem Reich zun ehren, hieher kommen sind, darumb achtet es darfür, das auch solches alles zun ehren geschicht.

Zum dritten, so vermane ich alle, das wir Gott mit ernst danken, das er nach so grewlichen Kriegen, durch seine Barmherzigkeit vns dahin gebracht hat, das wir in solchem friede, mit vnserem erwelten Könige vnd Königinnen so können prangen, in diesen grossen ehren der Krö-

*) Zu rühmen.

**) Taufen.

***) Uden Titel en Trykkeit, isteden for Dänisch.

nung, vnd lasset vns fortan bitten, im Namen Christi, das vns solchs gedeie, zum beständigen friede, gutem Regiment, vnd Gott zum ehren. Das gebe vns Gott der Vater, Gott der Son, Gott der heilige Geist, Amen. Darumb solt jr wissen, das diese Königliche Ceremonien nicht vnnütze ding sein, sondern hoch von nöten, vmb dieser Königreichen vnd Völcker willen, welche alle begeren zusehen, das jr erwelte König vnd Königin, in der Kirchen gleich als von Gott werden bestettigt, als denn dieser gewalt gewis von Gott ist, darzu haben auch diese Ceremonien der Krönung eine Göttliche bedeutung, als Gottes wort, wie wir hören werden. Doch in solcher dancksagung, lasset vns auch bitten, das Gott mit Gnaden bey vns sey, in diesen tagen, weil diese Fürstliche freuden, vnd solch Königlich geprengere weret, das sich nicht etwas zutrage, da Gott einen Grewel an hat, vnd vns würde gerewen, sondern das wir mögen darnach sprechen, Gott sey gelobet, das alles ehrlich vnd frölich zugegangen ist. Also opffert vnd bat der heilige Job für seine Söhne vnd Töchter, da sie vntereinander sich zu gaste luden, das sich nicht was vngerechts derüber möcht zutragen, vnd jnen zur Sünde gerechnet werden. Von Sperbrechen*), vnd andern Fürsten vnd Ritterspiel, habe ich nichts in meinem Register. Man wird wol zusehen, das solches geschehen on schaden.

Von Essen vnd Trincken weiß ich keine Regel zugeben. Denn sawer sehen ist nicht sonderliche Herrlichkeit, dienet auch nicht zu diesen freuden. Trincken wil ich niemandt verbieten, wenn man nur nicht alle tag ligt auff dem sauffen, gleich ob wir nirgendt anders zu geboren weren, wie die leider thun, die (wie Christus saget) jr Herzen damit beschweren, verseumen jre Ampt, werden zu allem guten vngeschickt, können nicht Gott anruffen, oder ein Vater vnser recht beten. Darumb höret recht zu, ich wil euch, als ich hoffe, in Gottes Namen, viel nachgeben, darbey last es auch gut sein. Nemlich also, wer gereiset hat, der mag wol trincken, wer gearbeitet hat, der mag auch wol trincken, es schmecket jnen wol, mehr denn auff ein ander mal. Weiter wer einen guten Freundt zu sich kriegt, der mag auch wol trincken, aus Freundtschafft vnd liebe. Kurz, wenn vns Gott nach vnserm ausgerichten Ampt vnd Geschefften, zu zeiten ein Freudestunde, oder FreudENZEIT gibt, wie jekt in diesen Königlichen ehren, mögen wir alle wol essen vnd trincken. Auch so viel, das wir vnser sorgen vergessen, vnd sonderlich frölich werden. Ob denn etwas ein wenig zu viel geschicht, wie dem heiligen Joseph widerfuhr, da er mit seinen Brüdern tranck in Egypto**), da ist mir nicht befohlen, bald Sünde daruon zu machen. Denn die Schrift spricht, Der Wein ist geschaffen zu freuden***). Item, der Wein macht frölich des Menschen Herz †). Jesus Sprach saget, Was ist für ein leben, da kein Wein ist ††). In

*) Tourneer.

**) 1 Mos. XLIII. 33.

***) Sprach XXXI. 32.

†) Sprach XXXI. 33.

††) Sprach XXXI. 32.

dem Hohenliede Salomonis stehet also, Meine lieben Freunde, Eset vnd macht euch truncken *). Truncken werden aber, heist da nicht zum Narren werden, wie wir deuten, sondern frölich werden, vnd des Herzenleides vergessen, wie gesagt. Vnd wiewol da ein Geistliche fremde wird beschriben, so ist doch die bedeutung genommen, von solchen ehrlichen freunden, die mit Gott wol können geschehen. Ich wil mir kein Gewissen lassen machen, ob ich mit einem guten Freundt frölich einen Trunck mehr thue, denn ich pflüge. Ja ich wil solchs Freudenstündlein annemen, als eine gabe Gottes, vnd jm danken. Wir Christen wollen je nicht Gott verachten, wider Gott, Billigkeit, Zucht vnd Ehren handeln. Darumb kan vns auch wol heilig sein solche fremde, besondern in solchen vnd andern Ehren. Ist das nicht ein frommer Prediger, der den Trinckern so viel nachgibt? Aber man mus auch das eine bei dem andern sagen. Sich selbs mit sauffen verderben, vnd zum Narren vnd Schwein werden, daraus kompt verderb Leibes vnd der Seelen, das heist nicht zur Freuden trincken. Ein Bawer sündiget sehr wenn er sich also verderbt, aber viel mehr die Edelleut. Ich geschweige noch von Fürsten vnd Herrn, daran mehr gelegen. Derwegen so mögen sie wol drauff sehen, denn man kan solche Herrn nicht von den Bäumen **) werfen. Das ist jetzt gnug geredt, für vns Christen, das wir wissen, das wir auch mit Gott können frölich sein, bey solchem Essen vnd Trincken, vnd andern Freunden, in solchen Ehren, oder anderer Freundschaft. Darumb sollen wir bitten, vnd auch Gott danken, für einen guten Tag vnd Stunde, &c. Nu helffe vns Gott der Vater, vnd vnser lieber Herr Ihesus Christus, wir wollen zur sachen greiffen.

Paulus sagt in der ersten Epistel an Timotheum am 4 Cap. das alle Creaturen zum brauch vns heilig sein, durchs Wort vnd Gebet ***). Das Wort ist, das Gott mit seinem Wort, vns solche Creatur vnd Ordnung befihlet, zu solchem gebrauch. Das Gebet ist, das wir Gott darumb bitten, wenn wirs nicht haben, vnd jm danken, wenn ers gibt. Auff diesen beiden stücken, Nemlich, auff dem Wort, von der Oberkeit, vnd auff dem Gebet werden stehen, alle diese Königliche Ceremonien, wie jr werdet hören. Darumb sollen sie nicht allein ein Weltlich ding, sondern vns auch heilig sein.

Hie ward gelesen, erstlich zum Römern am dreyzehenden Capitel, Omnis anima †). Vnd in der ersten Petri am andern Capitel, Subditi estote &c. ††). Darnach sprach der Ordinator.

Wir lassen anstehen, was im alten Testament oft stehet, von der Oberkeit, wider den vngheorsam, was die lieben Aposteln darvon schreiben, habt jr ist zum teil gehöret. Christus fasset es kurz, also, Gebet dem Keiser, was des Keisers ist, vnd Gott, was Gottes ist †††). Solchs alles

*) Hoisangen V. 1.

**) Von den Bäumen.

***) B. 4. 5.

†) Rom. XIII. 1—7.

††) 1 Petr. II. 13—17.

†††) Matth. XXII. 21.

auszulegen, darzu gehört ein ander zeit, ich wil aber vermanet haben alle Oberkeit, die hie ist, hohes oder nidrigen Standes, das sie wollen acht haben, auff diese Königliche Ceremonien, denn alle Oberkeit, wird mit irem Stande, vnd Ampt hierin so fein abgemalet, vnd mit Gottes Wort befrefftigt, das es tröstlich ist, vnd viel guter lere gibt. Denn vnter des Keisers Namen, im wort Christi, wird alle weltliche Oberkeit verstanden, gleich als auch vnter des Königs Namen, wie jr klar gehört habt, aus den Worten S. Petri. Zum anfang dieser Ceremonien, habt jr alle gesehen, das die Reichs-Rethe sein getretten zum Altar, haben niedergefallen auff ire Knie, vnd des Königs vnd Königinnen Regalia geopffert, auff den Altar. Damit sie one zweiffel bekennen, das solche Ehre vnd Gewalt, Gottes ist, vnd wird von Gott gegeben, wie gesagt ist. Denn so sagt Daniel am andern Capitel, Gott setzt Könige abe, vnd setzt Könige ein. Er gibt den Weisen ire Weisheit, vnd den Verstandigen iren verstandt *). Das Wort Gottes, wie die Oberkeit vnd Gewalt von Gott ist, haben wir gehört. Nu wollen wir das Gebet darzu thun, zu vnserm Himlischen Vater, im Namen vnseres Herrn Ihesu Christi ruffen, derhalben so sprechet mit mir ein Vater vnser. Vnd nach solchem setzte sich der Ordinator nach dem Volck werts auff die knie, vnd sagte mit lauter stimme das ganze Vater vnser.

Vater vnser der du bist im Himel. Geheiliget werde dein Name. Zukom dein Reich. Dein Wille geschehe wie im Himel, also auch auff Erden. Vnser teglich Brod gib vns heute. Vnd verlas vns vnser schuldt, als wir verlassen vnsern Schuldigern. Vnd führe vns nicht in versuchung. Sondern erlöse vns von dem vbel, Amen.

Baldt stundt er auff, vnd ging für den Altar, vnd hube im gehen die Antiphone anzufingen, Veni sancte Spiritus. Vnd fiel wider auff die knie, die andern Priester fielen ein jeglicher in seiner stedte auch nider, vnd die Cantores sungen die Antiphon aus. Baldt sagte sich der Ordinator nider, als das die Reichs-Rethe sahen, brachten sie den erwählten König zu dem Ordinatori, nicht als einen König, sondern als einen Fürsten. Der Ordinator als er inen kommen sahe (wie es sich denn wol gebüret hat), stund er auff, baldt kniet der erwelte König nider, vnd der Ordinator saß auff seinem Stuel. Einer von den Reichs-Rethen, hat also zu dem Ordinator erstlich Denisch, darnach Deudsch gesagt, wie hernach folget.

Wirdiger Herr vnd Vater in Christo, Wir erkennen, das Gott vns diesen vnsern erwelten König gnediglich gegeben hat, vnd danken darfür seiner Gnaden vnd Barmhertzigkeit. Wir haben dieser Reichen Regalia, Gott auf den Altar geopffert, als dem solche ehre vnd gewalt gehö-

*) Daniel II. 21.

ret, vnd von jm gegeben wird, darumb im Namen dieser ganzen Reichen, bitten wir euch, als einen Diener Christi, das jr diesem vnserm erwehlten Könige dieselben Regalia vberantworten, vnd also zum Könige bestettigen, vnd confirmiren wollet, im Namen Gottes, jm zu lobe, vnd vns allen zum besten.

Der Ordinator antwortet, Edlen, Gestrengen, Ehrnuessen Herren des Reichs Reth, dieweil jr im namen dieser Reiche, mich also hiezu fordert, vnd ich erkenne mich schuldig, euch so zudienen, wil ich von herzen gerne thun, was jr bittet, als ein Diener Christi im Namen Gottes, jm zu lobe, diesem Reich zum besten. Vnd hat mit folgenden worten den erwehlten König erinnert (auch vmb ehren willen der hohen Maiestet auffgestanden, folgendts aber sich wider gesagt): Hochgeborner Fürst vnd Herr, dieweil ewer Gnaden zu Königlichen wurden, hie in der Kirchen, im Namen Gottes bestetigt sol werden, so gleub E. G. vnd hab einen guten mut, das Gott E. G. zu solcher ehren vnd gewalt geruffen hat, vnd das er mit Gnaden wird bey euch sein, vnd verschaffen durch euch, gute Kirchen, mit Predigern, Schulen, versorgung der armen Leute, gut Regiment, Fried, vnd gedey, dieser Lande vnd Königreichen, ic. Viel Teuffel, Leibliche vnd Geistliche, werden solchem guten fürnemen, widerstreben vnd verhinderniß bringen. Aber Ewer Gnaden sey getrost, Gott, der stercker ist, wirds weren, vnd mit seinen heiligen Engeln vmb euch her sein. Wie denn im Daniele geschrieben stehet: Das niemands Könige oder Fürstenthumb sonder hülff der Engel habe zu beschirmen wider die Hoffteuffel, vnd bösen Engel. Ewer Gnaden wissen wol, was sie thun sollen bey dem heiligen Euangelio, das die ware Religion in diesen Landen, nicht so jemmerlich zerrissen bleib, vnd das im friede, das gemeine beste gefördert werde, vnd wir alle, versehen vns zu Ewer Gnaden alles guten, doch begeren wir, vnd die Reth, das Ewer Gnaden vns auch solches allhie wölle zu sagen für Gott öffentlich.

Folget, wie der König geschworen.

Ich Christian von Gottes Gnaden, erwelter König zu Dennemard, vnd Nortwegen, Bekenne frölich von herzen, das ich neben dem heiligen Euangelio vnser Herr Jesu Christi, welches vnser Seligkeit ist, da ich alle diese Gewalt vnd Ehre von hab, Darumb, das ich nicht vndanckbar sey, dem himlischen Vater, meinem lieben Lehenherrn, gelob ich für dieser meiner Landtschafft, vnd allen, vnd sage Gott zu, das ich vber dieser Lere Christi, mit allem, das darzu gehört (Nemlich mit trewen Predigern, guten Schulen, vnd irer zimlichen vnd ehrlichen narung) so halten wil, vnd helfen bitten, das

Gott aus Gnaden sein heilsames Wort vnd Euangelion lasse stets bey vns bleiben, vnd nicht aus vngnaden wegneme. Darneben sage ich zu, das ich halten wil vber dem Rechten, so wol für den Geringsten, als für den Grösten trachten, zum Fried, zu gutem Regiment, zum gemeinen besten, vnd die Reichs-Rethe, sampt den andern meinen Getrewen, in jren gebürlichen ehren erhalten, so ferne mir Gott gnade gibt, nach meinem vermügen, wissen vnd verstande, nach rath meiner Getrewen, Gott gebe Gnade, das ich nichts verseume. So ich aber als ein Mensch etwas verseumen würde, das halte mir zu gut, der Barmherzige Gott, vmb Christus seines lieben Sons, vnsers HErrn willen. Wissentlich aber, oder mutwillig, wil ich, ob Gott wil, nicht handeln, oder handeln lassen, wider diese meine zusage. So warlich helff mir vnser lieber HErr Ihesus Christus, mit seinem Euangelio, 2c.

Vnd hat der König auff das Buch des newen Testaments seine Finger gelegt.

Nach solchem des Königs geleistetem Eide, haben die Reichs-Rethe, die Königinne, welche jre Haer auffgelöset, vnd vber die Schuldern gebreitet, Doch nicht gekleidet als eine Königin, sondern nur als eine Fürstin, zu dem Ordinatore gebracht. Der Ordinator stund auff, die Königin kniete nider, baldt setzte sich der Ordinator auch wider auff seinen Stuel. Da hub einer von den Reichs-Rethen an auff Denisch, der ander auff Deudsch, vnd sagten: Wir bitten abermals würdiger Herr vnd Vater, das jr als ein Diener Christi, diese vnser erwehlte Königinne, da wir Gott für danken, vns mit den Regalien, zu solcher würde vnd gewalt, als einer Königinnen gebüret, im Namen Gottes bestetigen, vnd confirmieren wöllet. Darauff der Ordinator geantwortet, Edlen, Gestrengen, vnd Ehrnuesten Herrn, das thue ich auch von herzen gerne, vnd ist Göttlich vnd billich, weil jr ewern Herrn sehet krönen, das auch seiner Gnaden Ehelichem Gemahl, solche Ehre gegeben, vnd hie für Gott werde bestetigt. Vnd das ist Gottes Ordnunge, Mann vnd Weib, das ist ein Leib, so soll auch Ehre vnd Namen vngescheiden sein. Wiewol die Ampte nicht sollen oder können alle eins sein. Vnd wir hoffen zu Gott, das vns solchs auch zu Gottes ehre, vnd zum Friede gedeien soll. Vnd hat der Ordinator die Königin nachfolgender massen angeredt: Hochgeborne Fürstinne, Gnedige Frawe, Man liest in der heiligen Schrift, von etlichen hohen Frauen, grosse Göttliche thaten, welche man mus loben. Von Tebora liest man, im Buch der Richter, am vierden Capitel, das sie das Volck Israel regieret habe, vierzig Jar lang, in gutem Friede, erlöset sie von jren Feinden, vnd richtet

wider auff bey dem Volck, das liebe Gottes Wort, welchs die Pfaffen vnd die Gottlosen hatten verworffen, denn sie war eine Prophetin *).

Also hoffen wir auch, das E. G. sonderlichen fleis werden fürwenden, vnd darzu rathen, das zum Wort Gottes, gute Prediger, vnd Schulen werden wider verschafft, in diesen Landen, vnd je auch in Nortwegen, da viel Leut, in etlichen Jaren nie zur kirchen komen, des erbarm sich Gott, wir solten je nicht Türcken sein. Item, man list auch im ersten Buch Samuelis, am 25 Capitel, von den Gottseligen vnd weisen Frawen, Abigail, welche darnach Königin wird, das sie den König David abwendete, von seinem zorn, da er wolt erschlagen, den trogenden Junckern vnd vollen Man Nabel**). Item, von der grossen Königin Hester, da sie also betet zu Gott: HErr du weist, das ich meine Kron für dir achte, wie ein Unflat, aber dem König vnd Königreich, trage ich sie zun ehren, erzürne nicht vber vnser Sünden, vnd errette mein Volck***), 1c. Da gab sich die heilige Königin für dem grimmigen Könige, in fahr jres Leibs vnd Lebens, vnd erlösete jr Volck vom Todte, welches alles solte umbkommen sein, durch den Hoffteuffel Aman, der einen Galgen kriegte zu lohn. Also versehen sich alle diese Lande zu Ewer Gnaden, viel Guts nach dem Exempel der heiligen Königin. Doch begeren sie, das Ewer Gnaden solchs wolle hierauff auch öffentlich für Gott, vns zusagen.

Nu folget, wie die Königin geschworen hat.

Ich Dorothea von Gottes Gnaden, erwehlte Königin zu Dennemard, vnd Nortwegen, 1c. Geborne Herzogin zu Sachssen, Engern, vnd Westphalen, Bekenne frölich von Herzen, das ich neben dem heiligen Euangelio vnseres HErrn Ihesu Christi, welches vnser Seligkeit ist, alle diese gewalt vnd ehre von habe. Vnd darumb, das ich nicht vndanckbar sey, dem Himelischen Vater meinem lieben Lehenherra, lobe ich für dieser meiner Landschafft, vnd allen, vnd sage Gott zu, das ich wil vber dieser Lere Christi, mit allem das dazu gehört (Nemlich, mit trewen Predigern, guten Schulen, vnd jrer zimlichen vnd ehrlichen Narunge) so halten, das Gott aus gnaden sein heilsam Euangelion lasse stets bey vns bleiben, vnd nicht aus vngnaden wegneme. Darneben sage ich zu, das ich wil förderlich sein, zum Rechten, zum friede, zu gutem Regiment, zum gemeinen besten, für alle Vntersassen, vnd zur ehre des Reichs-Kethen, vnd der andern vnsern Getrewen vorstand, so viel mir gebüret, vnd Gott

*) Domm. Bog IV. 4.

***) B. 23 og folg.

***) Stykker til Esther XIII. 11. 12.

darzu wird gnade geben. So warlich helff mir vnser lieber HErr Ihesus Christus, mit seinem Euangelio.

Nach solchem gethanen Eide, hat man nachfolgende Collecta gelesen.

Allmechtiger, Ewiger Gott, Wir bitten, du wollest ein gnedig auffsehen haben, auff diese Lande, auff vnsern erwelten König, vnd Königin, vnd vber vns ausgiessen deiner Gnaden segen, durch Ihesum Christum deinen Son, vnsern HERRN, Amen.

Hierbey haben zwene Knaben die Litaney gesungen. Vnd das Chor hat allwege geantwort, bis zu dem Versickel, Vnser Landherrn, 2c. Da hat der Ordinator gesungen: Vnsern König vnd Königin, mit allen iren Gewaltigen, vnd Vnterthanen, gnediglich leiten vnd schützen. Darauf das Chor gebürlich geantwortet. Die Knaben aber sungen die Litaney zum ende.

Vnd als er zur Salbung kommen, ist der Ordinator aufgestanden, vnd dem Könige, weil er gekniet, mit dem Daumen, zwischen der Hand vnd Elbogen, vnd zwischen beiden Schuldern, mit einem zeichen des Creuzes gesalbet. Gleichfalls hat er die Königin auch vorgeschriebner mass gesalbet, vnd mit nachfolgenden worten die Salbung ausgelegt.

Das Könige gesalbet werden, ist ein ganz alt herkommen. Vnd ist nicht allein gewöhnlich gewesen bey den Jüden, wie Saul, David, Salomon, vnd andere Könige gesalbet sind, aus Gottes befehl, Sondern auch bey den Heiden. Denn wir lesen auch in der heiligen Schrift, im dritten Buch der Könige, am 19 Capitel, das Isahel aus Gottes befehl gesalbet ist, von Elia dem Propheten, zum Könige in Syrien*), 2c. Darumb wenn man sagt, Messia oder Messias auff Hebraisch, welchs auff Griechisch Christus, auff Latein Vinctus, auff Deudsch Gesalbet, so meinet man anders nichts mit dem wort, denn einen König. Darumb wenn wir Christen vom Könige aller Könige sagen, Ihesu Christo, so ist es so viel gesaget, als Ihesus der König. Aber doch zuuerstehen solcher Christus der König, der vns von Gott eingesetzt, vnd durch die Propheten verheissen ist, vnd gewalt hat im Himmel vnd auff Erden.

Wir bekennen hie freilich, das vns solch Salben nicht gebotten ist, gleich ob kein König oder Königin köndte sein one die Salbung. Widerumb, so wissen wir auch fast wol, das solch salben nicht verboten ist. Darumb machen wir keine not oder heiligkeit daraus, wie die Pfaffen ohne Gottes befehl, zu iren Weihungen haben gethan, mit irem garstigen Del. Sondern weil solchs gewöhnlich, vnd hat eine Göttliche vnd Edle bedeutung, daran alle diesen Landen gros gelegen, so salben wir mit Balsam oder tewren Wassern, vnsern König vnd Königin im Namen Gottes.

*) 1 Kong. XIX. 15.

Das rede ich wider die Rottengeister, die solche Freiheit zur Sünden rechnen. Das wir bescheidt geben, was wir für Gott fug vnd recht haben; solches zu thun.

Die bedeutung aber solcher Salbung, trifft an alle Oberkeit, hohes vnd nidriges Standes, wie auch alles was mehr hier mit allen Regalien wird gehandelt werden, also, das eine jgliche Oberkeit, jr solt für die Augen malen, vnd abcontrafeyen lassen, ein Königsbildt, mit allen Regalien, wie hie vnser König wird geehret, vnd krieget befelch für dem Angesichte Gottes, vnd seine lieben Engeln, da kein zweiffel an ist, daraus sie allzeit würden erinnert, was sie sein für Gott, vnd was ihr Ampt ist. Wenn ich aber rede vom Del, so müst jr nicht gedencen auff vnser stinckendt Fastendöl, es ist in jenen Landen, wolriechende vnd twerbar Del, one das auch, twerbar Wasser, wird zu zeiten in der Schrift, Salbung genennet, als wir im Euangelio lesen.

Die köstliche Salbung, daruon gesagt, kan keine strengheit bedeuten, denn sie sterckt die glieder, lindert, reucht wol, macht ein frölich Angesichte, wie in Syria der gebrauch ist gewesen, bey vns vngewönlich. Daruon Christus sagt, Matthei am siebenden Capitel: Wenn du fastest, so salbe dein Heupt, vnd wasche dein Angesichte, das du nicht trawrig, sondern frölich siehest *). Vnd so man auch gleichnis mag hieher bringen, vom ewigen Reich Christi. So stehet im ein vnd zwensigsten Psalm von jm geschrieben, das jnen Gott gesalbet, das ist, zum Könige gemacht hat, mit Frewdendöl, das ist, mit dem heiligen Geist, nicht das er allein frölich daruon sey, sondern auch alle Christen, vnd das ganze Reich Christi.

Was die Salbung des Arms bedeut.

Also bedeut die Salbung des Arms, hie den erwelten König vnd Königinnen. Vnd warlich auch aller Oberkeit, wie gering sie auch sey, das jederman von den Vnterthanen, von jnen hoffet vnd gewartet, das sie sollen der Vnterthanen Väter vnd Mütter, nicht Tyrannen, nicht trogen vnd toben, sondern linde, gnedig, tröstlich vnd hülfflich sein. Wie sie auch genennet werden, Gnedigste vnd Gnedige Herren, vnd frawen, das sie also frölich, im guten friede vnd Regiment, sorgen für jre Leute, als für jre Kinder, vnd die Vnterthanen, mögen sich solchs frewen, vnd Gott dancken, vnd zu jnen zuflucht haben in jren nöten. Der Arm ist das Regiment, aber ein solch Gnaden vnd Frewdenregiment, das die Könige vnd Königinnen, Väter vnd Mütter wollen sein. Das ist das rechte linde vnd Frewdendöl.

Was die Salbung auff den Schuldern bedeut.

Esaias weissagt, das die Herrschafft Christi wird sein, auff seinen Schuldern **), das wird ihm gewis kein König oder Herr nachthun.

*) Matth. VI. 17.

**) Is. IX. 6.

Denn wer kan ein Herrschafft, das ist, Land vnd Leute, auff den Schuldern tragen, zc. Er aber tregt das verloren Schaff, das ist, die ganze Christenheit, auff seinen Schuldern. Wie im Euangelio stehet *), doch mus auch ein König vnd Königinne, vnd auch eine jgliche Oberkeit, tragen das Volck, in weltlichem Regiment, ein jeglicher nach seiner massen, in Trewung vnd anderer gemeinen not. Raht suchen, für das Volck, vnd je patientiam, das ist, gedult haben, wenn es allwege nicht gleich zugehet, so ferne, das doch kein freuel vnd mutwil fürhanden ist. Den Fürsten hat Gott die Land befohlen, zu regieren, vnd zu bessern. Was man mit gnaden kan bessern, da darff man keiner scherffe. Es ist auch nicht gut, bald trogen, vnd das Schwerd zücken, wenn vnser Feinde böses von vns reden, oder sonst böse sind, oder vmb eines alten vergessenen Titels willen. Weil Gott in den Reichen vnd Fürstenthumen solcher verenderung viel gemacht hat. Welche Herrn solcher Patientia oder gedult, nicht geacht haben, sind oft von Landt vnd Leuten darüber gekommen. Man sagt, wer einem breiten rücken hat, vnd starcke Schuldern, der kan wol tragen. Vnd von Herren ist es klüglich geredt: Qui nescit dissimulare, nescit regnare **). Wer nicht dulden kan, oder durch die Finger sehen, der kan nicht regieren. Vnn zwar E. G. haben widerstand in diesen Landen, mit krieg gehabt, das mus nu fortan nimmer gedacht werden, gegen die, die sich zu gehorsam vnter E. G. begeben haben. Dazu fordert solchs Gnadenregiment, viel mühe vnd arbeit, sorge, vnd fahr, des alles muß ein Regent auff seinen Nacken nemen. Das die Bawren vnd gemeiner Man, ihr kennigen Bier ***), mit freuden trincken. Solchs Gnadenregiment, gedult, vnd sorge, ist die Salbung des Armes vnd der Schuldern, die sollen E. G. nimmer vergessen. Christus der Geistliche vnd ewige König regiert bey vns mit eitler Gnaden, welchs Zeichen, das ist, das Creuz, E. G. auff dem Arm vnd Schuldern, mit dem Balsam, gestrichen ist. So sol auch ein Weltlich Regiment, bey den Gehorsamen, nach seiner massen, eitel Gnad, Freudenöl, vnd lindigkeit sein. Sehet wie Gott selbst, aller Königen König, ein Gnadenregiment füret, er thut der ganzen Welt wol, vnd leffet sie alle seiner güter genieffen. Wenn aber er gleich straffen mus, so gehet er doch langsam hinan. Also thut auch ein Vater, der steupt nicht gerne †), ist aber gerne frölich mit seinen kindern, vnd versorget sie. Also malet vns auch Gott abe ein Gnadenbilde des Königs im Daniel, da ein König vergleicht wird, einem schönen Baum, der alle Thier ernehret, vnd vnter seinem Schatten ruhen lest, denn Gott gibt vnd erhelt durch die Oberkeit, ruhe vnd friede, schuz vnd schirm, narung vnd güter, vnd das ganze zeitliche leben, daran hat Gott einen wolgefallen. Die Vnterthanen sollen der Herren genieffen, Geiz aber

*) Luc. XV. 5.

**) Kaiser Frederik III. Balgsprog.

***) Ränchen Bier.

†) Straft nicht gerne mit der Ruthe.

oder Geizigkeit, vnd Tyranny, haben viel Herren, von Erbe vnd Lehen gebracht. Wiederumb spricht Salomon, Wolthat vnd Warheit behüten einen König, vnd durch Gnade wird sein Königstuel befestiget *), wir reden nicht vergebens so viel von Gnadenregiment, des Königs vnd Königinnen, oder der Oberkeit, denn alle diese Lande, warten darauff vnd begeren solchs, wie auch die Krone bedeutet, wie wir hören werden. Vnd dis heist der tag der Ordnung, vnd nicht der Schwerdtung, wiewol das Schwerdt hie auch gegeben wird, zu bedeuten, das jederman zuuerhoffen, ein glücklich, friedsam, vnd Gnadenregiment, an ihrem König vnd Königin. Das gebe Gott der Vater, Gott der Son, vnd Gott der heilige Geist, Amen. Vnd darauff sagte der Ordinator zu den Reichs-Rehten: Ir Herren, dis Reichs Rehte, füret ire Gnaden wider in ire Gezelt, lasset sie anziehen mit Königlichen kleidern, vnd füret sie in ire Königliche Stüle. Darnach lasset bald niederlegen die Gezelte, denn ir Gnaden sollen nu fortan in Königlicher Wirde vnd Stande sein, Gott zu ehren, vnd diesen Landen zu gut.

Hie hat der Ordinator seinen Rock abgethan, vnd eine Casel angezogen, vnd gesungen, Kyrie, Eleison. Darnach das Gloria in excelsis. Darnach ein Collecta gelesen, wie folget.

Last vns beten.

HERR Gott himlischer Vater, wir bitten, das wir durch das heilige Euangelion wachsen, in der erkentnis deines lieben Sons Ihesu Christi, vnd wollest auch vns armen Sündern auff Erden, durch vnser Oberkeit, ein friedsam Reich gnediglich ginnen vnd geben, durch denselben Ihesum Christum deinen Sohn vnsern HERN, Amen.

Einer von den Priestern, hat vor dem Altar gestanden, sich nach dem Volck gewendet, vnd die Epistel nach der zeit Deudsch gelesen. Darnach haben die Cantores ein kurz stück darzu gesungen. Da ist der König von zweien Reichs-Rehten hinzu geleitet worden. Der Ordinator ist auffgestanden, das Schwerd vom Altar genomen, vnd weil der König gekniet, hat der Ordinator jm das nackende Schwerdt in die rechte Hand geben. Vnd einer von den andern Predigern hat die Scheide gehalten, der Ordinator hat nachfolgender massen zum Könige gesagt. Hochgeborner Fürst vnd Herr: E. Gnaden neme das Schwerdt, welchs ich aus befehl euch gebe im Namen Gottes, ir solt nicht zweiffeln, das ir vnd alle ordentliche Oberkeit, das Schwerdt aus Gottes hand empfahet. So spricht Paulus, wie zuvor gelesen ist: Es ist keine gewalt, one von Gott. Die Gewalt die allenthalben ist, ist von Gott verordnet. Also das, wer sich wider die Gewalt setzt, der widerstreibet Gottes Ordnung. Die aber

*) Sal. Ordspreg XX. 28.

widerstreben, werden vber sich ein vrteil empfahen *). Darumb, wie Gedeon mit seinem Heer, vber die Feinde schrey, des Herren Schwert vnd des Gedeons **), mag freilich Ewer Gnade auch vber die Feinde im streit wol schreien: Hie ist Gottes Schwert, vnd des Königs von Dennenmarck, Gott behüte für Krieg vnd Vnlust. Vnd ob die wort so nicht giengen, denn Gedeon hatte sonderlichen befehl von Gott, das ers wunderlich vnd sonderlich solte machen, so sol doch die meinung vnd mut da sein, das das Schwert sey Gottes Schwert. Durch das Schwert wird nicht allein Halsgerichte verstanden, sondern auch die rechte maß zustraffen, auff allerley weise. Darumb wer gestraffet wird, grob oder geringe, nach verdienst, vmb seiner Missethat willen, der halts freylich dafür, das ihn Gott selbst mit seinem Gerichte straffet, denn das Gerichte ist Gottes, da sehe die Oberkeit auff, das sie es recht füre.

Hie hat der König dem Marschalck das Schwert geben, der hat dem Predicanten die Scheide genommen, vnd es darein gesteckt, vnd bey sich behalten. Der Ordinator aber fur fort, nachfolgende wort zusagen: Es ist fürwar eine feine Ceremonia, das man vorhin dem Könige den Arm lindert vnd salbet, ehe man ihm das Schwert in die Faust gibt. Erstlich, auch die Schuldern salbet, ehe man in zum Harnisch weiset, das nicht aus der Gewalt eine Tyranny werde. Vnd das der gesalbte Arm, zurück ziehen, wenn die Faust mit dem Schwert, das ist, mit der strengen zu ferne wil, das eine Oberkeit, wie der König David, singen kan, vom guten Regiment, Gott zu dancke, also: Von Gnade vnd Recht, wil ich singen, vnd dir lob sagen ***).

Hier sol aber ein Christen Fürst wissen, wiewol er mit vnd herge sol haben, das Gott bey im ist, wenn er das Schwert, Spies, vnd Lanze mit rechte gebraucht, wie König David thet, doch solle er sich nicht auff solche macht verlassen, sondern demütig Gott bitten, das er glück dazu gebe, auch helfen zu gutem Regiment. So kan er auch mit David also sagen: Gott du mein König, der du dem Jacob hülffe verheiffest, durch dich wollen wir vnser Feinde umbstossen, in deinem Namen wollen wir vntertreten, die sich wider vns setzen. Denn ich verlasse mich nicht auff meinen Bogen, vnd mein Schwert kan mir nicht helfen. Sondern du hilffst vns von vnsern Feinden, vnd machest zuschanden, die vns hassen. Wir wollen teglich rühmen von Gott, vnd deinem Namen dancken ewiglich †).

Hie hat der Ordinator das Schwert von dem Marschalck mit der Scheide genommen, vnd den König damit umbgürtelt, sagende: Das Schwert sol E. G. auch an der seiten tragen, zustraffen die Bösen, vnd zubeschirmen die Frommen. Denn so sagt Sanct Paulus, die Oberkeit

*) Rom. XIII. 1. 2.

**) Dom. VII. 20.

***) Ps. CI. 1.

†) Ps. XLIV. 5—9.

treget das Schwert nicht vergeblich *). E. G. gedencke aber, was zum Hebreern von den heiligen Herren geschrieben stehet, nemlich, das sie durch den glauben, die Königreich eröbert haben, Gerechtigkeit gewirckt, die verheiffung erlangt.

Hie hat der König das empfangene Schwerdt nach dem Volcke werts, in die breite geschwencket, das es gebibet, doch fein zimlich, in vier örte, vnd stecket es widerumb in die Scheide.

Vnd der Ordinator hat gesagt: Ir alle sehet, das vnser erwelter König die flache seite vom Schwert geweisset, rund vmb, das er damit gnediglich alle seine Lande vnd Vnterthanen beschirmen wölle, er hat es auch also gefasset, das ers bald wenden kan, zum streiche, das er auch die Bösen, vnd vngheorsamen straffen wil, des sollen sich frewen alle diese Lande, das sich niemandt zufürchten hat, ohn allein wer freuel vngerecht thut, denn Paulus spricht abermal, die Gewaltigen sind nicht den guten wercken, sondern den bösen zufürchten, wiltu dich aber nicht fürchten, für der Gewalt, so thue guts, so wirstu lob von denselbigen haben, denn sie ist Gottes Dienerin, dir zu gut, thustu aber böses, so fürcht du dich, denn sie treget das Schwert nicht vergeblich, sie ist Gottes Dienerin, eine Racheerin zur straffe, vber den, der böses thut **). Ach das ich alle Oberkeit köndte vberreden, das sie wol mercken wolte, was das ist, das Paulus so oft die Oberkeit nennet Gottes Dienerin.

Hie ist der König widerumb auff die Erde gekniet, die Krone zu empfangen, der Ordinator hat die Krone genommen, sich nider geset, vnd die Reichs-Reht nachfolgender massen angeredt: Edlen, Gestrengen, Ehrnuessen jr Reichs-Rehte, jr habt von mir gefordert, den König zu krönen, im Namen Gottes, aber nu es zur Kronen kommen ist, vermane ich euch, das jr alle neben mir zur Krone greiffet, vnd vnsern König helffet krönen, vnd wer nicht an die Krone kan greiffen, weil er ferne abstehet, der reiche doch seinen Arm aus nach der Kronen, denn solche ehre gehört euch, vnd ist euch daran gros gelegen, wie jr nachmals hören solt.

Nach solchem ist der Ordinator auffgestanden, vnd hat neben des Reichs-Rehten, dem Könige die Krone auffgesetzt. Sagende, Gnedigster König, empfahe von vns die Krone des Reichs, im Namen des Vaters, vnd des Sons, vnd des heiligen Geistes, der barmherzige Gott gebe euch Gnade. Wie die Krone bedeutet, das Ewer Maiestat sich halte zu allen Vnterthanen, wie zuuor gesaget, vnd widerumb die Landschafft vnd alle Vnterthanen, mit liebe vnd gehorsam sich halten zu Ewer Maiestat, so reimten sich Haupt vnd Krone für Gott vnd der Welt wol zusammen, durch Ihesum Christum seinen lieben Son vnsern HErrn, spricht alle Amen.

Darnach hat der Ordinator zu den Reichs-Rehten gesagt, sichtet

*) Rom. XIII. 4.

**) Rom. XIII. 3. 4.

abe auff beiden seiten, das man sehen vnd hören kan. Als baldt hat der Ordinator dem König, als er noch auff den knien gesessen, den Scepter in die rechte Hand geben, sagende: Das Sceptrum, wie gesagt sol werden, gehört sonderlich zum Königreich, darumb neme Erwer Maiestat solchen Scepter im Namen Gottes.

Was das Sceptrum bedeutet, wollen wir, ob Gott wil, baldt sagen. Im Psalmo stehet, vom ewigen Könige vnserm Herrn Christo also: Der HErr wird den Scepter deines Reichs senden aus Zion *), das deuten die Propheten, Esa. 2. **) vnd Mich. am 4. ***) auff die Lere Christi, das ist, auffß Euangelium, mit diesen Worten: Von Zion wird das Geseze ausgehen, vnd des HErrn wort von Jerusalem. Das heilige Euangelion ist ein herrlich Sceptrum, vnd Bischoffstab im Reich Christi, welches er seinen Priestern befohlen hat, da er sprach: Gehet hin in die ganze Welt, vnd prediget das Euangelium allen Creaturen †). Solch Sceptrum gehört in sein Geistlich Königreich allein. Aber daraus mercken wir, das das Scepter die lere sey, vnd das Recht, da man sich im Königreich nach richten sol, also kan kein Land, kein Oberkeit one Scepter, das ist, one Gesez vnd geschriben Recht bestehen, das man wisse, wie man solle kauffen vnd verkauffen. Erbschichtung thun, vnd in allen streittigen sachen, die mehr fürfallen, denn Sandes am Meer ist, Urteilen vnd Sentenz oder Recht sprechen. Ein jglich Land hat sein Gesez, darüber sol man halten, so ferne sie nicht sind wider das Natürliche Recht, das ist, wider alle billigkeit. Tyrannisch ist, das man richten wil nach dem gutdüncken, oder mutwillen, vnd nicht nach dem Recht. Was dem einen recht ist, das mus dem andern vnrecht sein. O das ist ein vngleich vnd schlim Scepter, vnd kan solch Regiment zulezt nicht bestehen. Josaphat der König Juda, malet das Scepter recht abe, 2. Paral. 19. Er gebeut seinen Fürsten vnd Richtern also, sehet zu, was jr machet, denn das Gerichte das jr vbet, ist nicht der Menschen, sondern des HErrn. Was jr richtet, das wird wider auff euch kommen, fürchtet den HErrn, vnd thut alles mit fleiß, denn bey vnserm HErrn Gott ist kein vngerecht, noch ansehen der Personen, noch lust zu gaben vnd geschencken.

Die Gotten vnd Wenden, die in diesen Landen haben regiirt, die Lande sein hie noch dauon, auch des Königs Tittel, aber das Volck ist sehr verandert, die hohen vnd herrliche thaten gethan, mit jren Königen, Welschland vnd Rom, vnd das ganze Keiserthumb achteten sie nichts, sie zogen dahin durch vnd wider durch, kein Volck auff Erden were so mechtig gewesen, als sie, wenn in Gott gegeben hette die Gnade, das sie nicht allein zu Kriege vnd gewalt gedacht hetten, sondern auch im friede zum guten Regiment gegriffen, vnd Land vnd Leute mit guten Gesezen vnd Rechten gefasset, die Gnade hetten sie nicht, darumb gieng jre gewalt vnd

*) Ps. CX. 2.

**) Es. 2.

***) Mich. 4.

†) Marci XVI. 15.

grosse macht vnter, das Schwerdt ist von nöten, wider die Feinde vnd bösen Buben, aber das Scepter, das ist, recht vnd gute Gesetz vnd Ordnung, ist viel mehr von nöten, vmb der Freunde, das ist der gehorsamen Leut willen, das alle ding friedlich vnd ordentlich zugehen.

Hie hat der Ordinator stehende dem Könige, weil er noch gekniet hat, den Königlichen Apffel in die lincke faust gegeben, sagende: Zulezt gebe ich E. M. auch den Königlichen Apffel mit dem Creuz, wie ich befehl habe, im Namen Gottes, man nennets den Apffel, darumb, das es rundt ist, aber es ist wie ein Himels spehr, vnd bedeutet alles in summa, was wir gesagt haben, von Königreich vnd beschirmung vnd gutem Regiment, wir sind in einem Königreiche oder Fürstenthumb beschlossen, wie vnter dem runden Himel, das ist, der güldene, Königliche Apffel, solchen Apffel, das ist, das ganze Königreich vnd Regiment, sol der König oder Oberkeit in der hand haben, das ist, stets für augen, das er außwendig mit den Nachbarn friede halte, das were das allerbeste, oder wehre mit dem Schwerdt, so es nicht anders sein kan, inwendig aber gestate er niemandt seinen mutwillen, vnd regiere mit der Gnadensalbung, vnd mit dem Scepter des Rechtes, so stehet jm seine Krone wol, so sind wir fein durch solche Oberkeit im Apffel oder runden spehren verschlossen. O wo das ist, da ist eine grosse gabe Gottes, wie im Psalmo Gott gedancket wird, das die Stadt Jerusalem, vnd das ganze Reich, inwendig vnd außwendig fried vnd alles gnug hat, vnd ins Regiment wol gefasset ist, mit diesen Worten: Preise Jerusalem den Herrn, Lobe deinen Gott, denn er macht fest die Riegel deiner thür, vnd segnet deine Kinder darinnen, er schafft deinen grenzen friede, vnd settigt dich mit den besten Weizen, 2c. *) Also tregt Gott seinen König Apffel in seiner Handt, immer seiner zudencken im besten, vnd spricht im Esaia am 49. zu seinem Volck also: Kan auch ein Weib ihres kindlins vergessen, das sie sich nicht erbarme vber den Son jres Leibes? Vnd ob sie desselbigen vergesse, so wil ich doch dein nicht vergessen, sihe, in die Hende hab ich dich gezeichnet, deine Mauern sind immerdar für mir **).

Was ist denn das Creuz auff dem Apffel.

Das bedarff nicht viel fragens, bey den Christen, Heidnischen Königen ist das Creuz ein grewel gewesen, als jetzt Galgen vnd Radt. Ich geschweige denn, das sie es solten haben angesehen für solche ehre, Christus, der für vns gecreuziget ist, sol vber König vnd Königreich regieren, mit seinem lieben Euangelio, welchs vns den gecreuzigten Christum predigt zur Seligkeit, wir sind ja keine Tyrcken, die Oberkeit ist schuldig zuuerschaffen, das das liebe Euangelion des gecreuzigten Himelkönigs Ihesu Christi, bey vns vnd vnsern Nachkommen bleibe, so stehet das Creuz

*) Ps. CXLVII. 13. 14.

**) B. 15.

mit Rechte auff dem Reichsapffel. Solche ehre vnd gewalt, Gnedigster König, gebe vnd segne E. Maiesstat, Gott der Vater, Gott der Son, Gott der heilige Geist, Amen.

Nach solchem hat der König das Schwerdt selbst von der seiten gegürtelt, vnd seinem Marschalc vberantwortet, desgleichen seine andere statliche prechtigkeiten, denen so sie Ampts halben für dem Könige tragen mussten, vberantwortet worden, vnd ist der König in seinen Stuel geleitet worden, vnd stunden dieselbigen also für des Königs Stuel.

Darnach ist die Königin von den Reichs Rechten zu dem Ordinator geleitet worden, hat niedergekniet, der Ordinator ist auffgestanden, vnd gesagt:

Hochgeborne Fürstinne, gnedige Frawe, E. G. sol Gott danken, vnd solche ehre vnd gewalt von Gott annemen, denn die höchste ehre auff Erden, die einer Frawen widerfaren kan, widerferet heut E. G. Die Salbung hat E. G. Die Krone vnd Scepter sind verhanden, welches alles ist ehre vnd gewalt, vnd bedeutet eitel frieden vnd Gnadenregiment. Andere Königinnen, haben Klöster vnd Stifte gestiftet, das sein ja Edle fromme Königinnen gewesen, die was guts thun wolten, vnd woltens gern besser gemacht haben, wenn sie es besser hetten gewust, aber E. G. besser aus Gottes wort vnterrichtet, sol solchen fleis vnd trost dahin wenden, das das liebe Euangelion geprediget, Schulen auffgerichtet, vnd arme Leute versorget werden, das wird Christus am Jüngsten tage achten für einen Gottesdienst ihm selbst gethan. Darzu was man guts saget vnd list von Frawen, vnd gelobten Königinnen vnd Fürstinnen, das sie beschützt haben die Elenden vnd verdrückten, getröstet die Betrübten, geholffen den Armen, niemandt, weder Herren noch Knechten, haben lassen gewalt geschehen, haben iren König oder Fürsten, oft abgewendet, von vngerechtem grim vnd zorn. Denn Herren können zu zeiten wol zu viel thun, dawider kan eine beständige Frawe, die Gott fürchtet, viel guts thun. Darzu, so haben auch etliche Frawen so haußgehalten mit irem Frawenzimmer, das ein Edelman fro ward, das er eine Jungfraw aus dem Frawenzimmer möchte zur Ehe kriegen. Es ist je aller Welt wol bekandt, wie Sancta Elisabeth in Thüringen *) haußgehalten hat. Solche tugendt der andern Königinnen vnd Fürstinnen, vnd desgleichen Höfen, alle diese Lande an E. G. auch hoffen, zu ehren dem lieben Euangelio, das E. G. hat angenommen, vnd zu trost vnd besserung diesen Königreichen. Das wil die rechte güldene vnd Zewerbare Reichskrone sein, vnd das rechte Scepter. Aber gnedige Fraw, wiewol solche ehre vnd Reichsgewalt, vnd das gnadenregiment zum friede vnd besserung, welchs das allerbeste, vnd ein Göttlich Regiment ist, wie zuvor gesagt, E. G. von Gott gegeben, vnd hie für Gott vnd seinen heiligen Engeln, vnd für dieser Welt vberantwortet ist.

*) Den heilige Elisabeth, Landgrävinde af Hessen i tolfte Aarhundred, en Prindsesse af Ungarn.

Doch wird E. G. das Schwerdt nicht gegeben, darumb, das E. G. das Gnadenregiment helffe führen, das doch dardurch das Gerichte nicht werde verhindert, denn Frawen werden durch Freundschaft vberlauffen, vnd können durch bitten, vermanen, weinen, vnd ander vntersezen viel außrichten, vnd zu zeiten, damit das Schwerdt irem Herrn aus der hand nemen. Ist eine sache das man für bitten mag, das lassen wir geschehen, vnd kan wol gehören ins Gnadenregiment, wenn schon etwas verbrochen ist, so lasse E. G. solche Gnade scheinen, nicht allein Edlen vnd grossen Herren, sondern auch armen Leuten, denn der gebrechlichkeit ist viel bey armen Leuten. Ist aber solche sache nicht, sondern mus das scharffe Recht gehen, wider freuel vnd mutwillen, so gedencke E. G. also: Mir ist das Schwerdt nicht befohlen, sondern meinem lieben Herrn Könige, Ich lasse gehen was recht ist, Gott gebe mir Gnade zu dem, das mir befohlen ist.

Der Ordinator ist nach solchem auffgestanden, vnd hat die Kron vom Altar geholet, sich widerumb nider gesetzt, vnd zu den Reichs-Rechten gesagt.

Ir Edlen Reichs-Rechte, jr habt mir die Krönung befohlen, nu aber vermane ich euch, das jr hieran trettet, vnd wie dem Könige, so auch der Königinnen, neben mir die Krone auffsetzt, denn solche ehr gehört euch, vrsache wil ich hernachmals sagen.

Mit solchem stehet der Ordinator auff, vnd setz der Königinne die Krone auff, sagende: Gnedigste Königinne, empfahe von vns die Krone des Reichs, im Namen des Vaters, vnd des Sons, vnd des heiligen Geistes, Gott gebe heil vnd gnade, das ewer Maiestat sey ein ehre aller Frawen, ein trost, freude, vnd ein kron dieser Königreichen, des frewen wir vns alle, vnd dancken Gott, vnd sprechen, Amen.

Bald hat der Ordinator auch den Scepter von dem Altar geholet, vnd hat in der Königin, weil sie noch auff den knien gesessen, vberantwort, mit nachfolgenden worten.

Den Scepter des Reichs vberantwortete ich Ewer Maiestat, im Namen Gottes, dadurch die rechte vnd gute Ordnung im Fried regiment bedeutet werden, das E. Maiestat helffe vnd förderlich sey, zu dem was zu Gottesdienst, darneben was zum friede, Ehre, Zucht, gutem Regiment, vnd besserung des Adels, Bürgern vnd Bawren, Jung vnd Alt, Reich vnd Arm, dienet. Das verleihe E. M. vnd vns, vnser lieber Herr Ihesus Christus, der gelobet sey in ewigkeit, spricht alle, Amen.

Der Scepter ward einem, der in zu tragen schuldig, zugestellet, vnd gieng vor der Königinnen her, bis in iren Stuel, da bleib er stehen mit dem Scepter vor jr. Die Cantores huben an, vnd sungen zweene Psalmen, von dem Könige erslich: Exaudiat te *), &c. Et exaudi Deus deprecationem **).

*) Psalm. XX.

***) Psalm. LXI.

Darnach gehet der Ordinator hart für den König vnd Königin, vnd redt von der Krönung, wie nachfolget.

Es hat vielleicht etliche wunder, vnd nicht vnbillig, darumb, das ich viel geredt habe, von den andern Regalien, aber von der Krone so wenig, so doch dis Fest allein von der Krönung den Namen hat, vnd wir hie umb der Krönung willen versamlet sind, das hab ich gerne gethan, vnd gesparrt solche rede bis hieher. Denn ich hab heute von Gottes gnaden gnug geredt mit dem Könige vnd Königinnen, vnd (Gott sey gelobt) das weltlich Regiment gepreiset, mit Gottes wort, daraus jederman verstehet, wie Gott wil, das man seiner Oberkeit gehorsam sein sol; Denn Gott straffet selbst vngehorsam, wo die Oberkeit nicht kan. Widerumb ist auch der Oberkeit gnug gesaget, was sie dem heiligen Euangelio vnd rechten Gottesdienste, da nehest iren Landen vnd Leuten schuldig sind. Faren sie fort, so wird Gott bey in sein, vnd sie schützen im Regiment, vnd mit allen ehren erhalten. So aber etliche das widerspiel gerne treiben, so ist Gott noch der Oberst im Land, wie geschrieben stehet im 82 Psalm. Nu wil ich auch von der Kronen vnd Krönung reden, mit dem ganzen Lande, vnd mit den Reichsherrn vnd Rechten, das wir recht wissen, was die Krönung ist.

Gott spricht im Esaia, am 49 Cap. zu seinem ruhigen Volck, das er wolte Völcker aus der ganzen Welt zu inen bringen, vnd sollen ein gros Königreich werden, vber die ganze Welt, welches in Christo volbracht ist. Vnd spricht da also: Hebe deine augen auff vmbher, vnd sihe, alle diese komen versamlet zu dir. So warlich ich lebe, spricht der HErr, du solt mit diesen allen, wie mit einem schmucke angethan werden, vnd wird sich vmb dich legen wie eine Braut *). Da hören wir, das das Volck, das hieruon kömpt, sey der schmuck vnd Ehrenkleid.

Nach der weise, was wil des Königes vnd Königinnen Krone anders sein, denn das Volck mit den Regenten? Ist das war, so sehet jr Reichs-Rechte, wie billich jr heute die ehre habt, das jr ewren König vnd Königinne für Gott, vnd seinen heiligen Engeln, vnd dieser Welt selbst gekrönt habt, das wil ich noch klerer machen. Paulus saget zu den, die er mit dem Euangelio zu Gott hat bracht, als zu den Philippem am 4 Capitel: Meine liebe vnd gewünschte Brüder, meine Frewde vnd meine Kron, bestehet also in dem HErrn **). Vnd zu den Thessalonichern am 2: Wer ist vnser hoffnung, oder Frewde, oder Krone des Königes, seid jr nicht auch für dem HErrn Ihesu Christo, zu seiner zukunfft? Ir seid ja vnser preiß vnd frewde ***)? Zuor ist gesagt, das der rechten Euangelischen Bischoffen vnd Priestern, Scepter oder Bischoffstab, ist das liebe Euangelium, damit der ewige König Christus, regiert inn seiner Kirchen oder Christenheit.

*) B. 18.

**) B. 1.

***) 1 Thessal. II. 19. 20.

Nu höret jr, das sie auch eine herrliche Bischoffs Krone haben, die zum Jüngsten tage in Christus zukunfft sol leuchten, obs nu kein ansehen wil haben, für der tolln Welt, jre Krone ist das Volck, das sie mit dem Euangelio zum Reich Christi bringen. Solchen stab vnd Kron verachten des Bapsts Bischoff, vnd gehen mit Narrenwercken vmb, vnd Götteslesterung, darnon wollen wir nu nicht sagen. Ist nu Sanct Paulus Kronen sein Volck, das er zu Christo gebracht hat? Was ist denn in weltlichem Regiment des Königs vnd der Königinnen Krone anders, denn jre Vnterthanen? Salomon sagt: In multitudine populi dignitas Regis *). Wenn ein König viel Volcks hat, das ist des Königs ehre, so ist nu das Heupt, das jr gekrönet habt, der König vnd Königinnen, die Krone ist aber Land vnd Leute, wenn sich die Krone fein vmb das Heupt schickt, so stehets wol, das ist, wenn die Oberkeit vnd jre Lande, sich wol zusammen halten, denn ist auch friede vnter dem Volck, vnd helfen vntereinander zur Narung, gleich als sich die Krone zuschleuffet, vnd helt sich selbs in allen jren Theilen zusammen, denn ist auch eitel Golt allwege, wie die Krone gülden ist, mit gehorsam, rechter zucht, vnd allem gedeyen. Auff die Krone können Fliegen vnd Staub kommen, das schadet der Krone nicht, es ist ringe gebessert, also kans nicht sein im Reich one gebrechlichkeit, das mus man bessern, vnd zu zeiten nicht mit der scherffe faren, bricht aber was abe, kan mans wieder anflicken oder anlöten, gut. Selt es aber von der Kronen in Dreck, so wird es verlorn oder zutretten, vnd kömpt nimmer wider zu seiner vorigen ehre, in des Königs Krone. Also, wenn etliche vngheorsam werden, vnd mutwillig, kan mans bessern, gut, wo nicht, so mus die ganze Kron drum nicht zubrochen sein, denn Gott helt vber die Oberkeit, sie aber kommen vmb den hals, oder sonst in gefahr, das Kindeskind entgelten mus, vnd müssen dazu böses Gewissen haben, das sie es wol verdienet haben. Das vermanet Salomon also: Mein liebes kind, fürchte Gott, vnd den König, vnd habe nichts zuschaffen mit den Aufrührischen, denn jr verderben kömpt ehe sie sich vmb können sehen **).

Was sein denn die Edelsteine in der Krone.

Was sollen sie anders sein, denn Edelleute, Reichsherrn, vnd die Rehte in den Stenden, vnd alle die man nennet des Königs getrewen, ic. Die sollen stehen in der Kronen, wie die Perlen im Golde, vnd leuchten vnter dem Volck, im Königreich, wie die Sternen am Himel, das sie selbst recht thun den andern zum Exempel, vnd auch recht verschaffen, vnd in allen ehren vnd trewen in der Kronen sich zum Heupte, das ist, zum Könige halten, ich meine, das heißen ja rechte Edelsteine in des Reichs Krone, die edlen Steine sind etliche tewerer denn die andern, also auch

*) Sal. Ordsp. XIV. 28.

**) Sal. Ordsp. XXIV. 21.

des Reichs Stende, doch zieren sie alle die Kron, sie sind fest in die Kron gefast, das sie nicht ausfallen, denn man wolle nicht gerne einen edlen Stein darvon verlieren. Wie denn, wenn der Teuffel zuschläge, das ein edler tewerbarer Stein, aus der Kronen fiele, da sey Gott für, doch können grosse Herren nicht so sicher sein, sie sehen wol zu, das sie bey Gott, vnd dem Rechten bleiben, so werden sie wol erhalten, ob sie gleich wol grosse anstöße kriegen, die Kron ist darumb nicht so gar verlorn, wie musste im Christus thun, da im der grosse Apostel Judas aus seiner Kronen fiel? Wie musste im David thun, da im sein eigen Son Absolon, wider im erwecket, das ganze Königreich, vnd treib ihn aus, aber Gott ward Richter, Absolon kam jemmerlich vmb, vnd David musste König bleiben *).

Wie musste im thun der gute König Henricus der vierde, wider den erregt ein rechten Teuffel, der Papsst Hildebrandt, etliche Deudsche Fürsten, mit den Bischoffen, vnd sandte die Keiserliche Kron, Rudolpho einem Schwebischen Herzogen, dardurch ward gros Blutuergiessen, aber zu lezt bey Merseburg ward Rudolpho dem Herzogen, in der Schlacht die rechte Hand abgehawen, da er nu zu Bette lag, ward im die Handt gebracht, vnd er sprach zu den Bischoffen, die bey im stunden: Das ist die Hand, damit ich meinem Herrn Henrico dem Keiser habe geschworen. Aber Gott hat mich gestraffet, jr Bischoffe möget darauff sehen, was jr mir gerahen habt. Also bekents der Herzog, das er auffrührisch were gewesen, vnd starb jemmerlich, das ist je ein gewlich Exempel, das jederman zu gehorsam, vnd zu trew erregen solte. Dis wird nicht gesagt darumb, das mans hie von nöten achtet, on allein, das man Gottes werck nicht verschweigen sol, denn solche verdecktnis wolte nicht dienen zu dieser Krönung, vnd grossen ehren aller dieser Lande, was krieg, auffruhr, vnd dergleichen für schaden bringt, das habt jr leider wol erfahren, Gott sey gelobet, das es hierzu kommen ist. Weil nu der König vnd Königin alles guts vnd trewen sich zu euch versehen, wie jr auch heute jr zusage im Eide gehört habt, so wird sich ein iglicher widerumb wol wissen gegen jren Majesteten zuhalten, jrem Eide vnd Pflichten nach in allen trewen vnd ehren, damit aller vnlust was sich zuvor zugetragen hat, ganz vergessen werde, wie denn alles vergessen mus vnd sein sol, so stehen die edlen Steine in der gülden Krone mit allen ehren. Noch eins meine liebe Herren, hette ich schier vergessen, vnd ist das beste in der Kronen, aber kein Goldtschmidt dencket darauff, vnd die Welt achtet es nicht, das ist, die krone ist oben offen, nach dem Himel, das vber König, Königinne, Lande vnd Edelleut sol regieren, allein Gott aus dem Himel, darumb habt Gott für augen, höret vnd lernet sein Wort, so wird er euch auch segnen mit friede vnd gedeyen in diesem zeitlichen Reich, wie Christus saget: Für.

*) 2 Samuel XV—XVIII.

allen dingen suchet das Reich Gottes, vnd seine Gerechtigkeit, das ander sol euch alles zugeworffen werden *). Das sey gnug von der Krönung, welche des ganzen Landes vnd aller Stende freude vnd ehre ist, die segne vns Gott der Vater, vnd Gott der Son, vnd Gott der heilige Geist, dem sey ehre, lob vnd dancksagung in ewigkeit, Amen.

Hier hat der Ordinator dem Könige, nach gebürlicher gewöhnlicher Reuerenz die Hand geben, in gleich auch der Königinnen, als solchs die Trummeter vnd Posaunenblaser gesehen, haben sie angefangen die Instrumenta zublaseu vnd zuspielden. Darnach hat der Ordinator vnd die andern Prediger Te Deum laudamus angefangen, die andern Cantores habens außgesungen, vnd der Organist ein Vers vmb den andern, auff der Orgel geschlagen.

Darnach hat der Ordinator allein zusingen angefangen. Saluum fac populum tuum Domine. Die andern Prediger: Et benedic hæreditati tuæ **). Das ander haben die Cantores gesungen.

Der König hat das Schwerdt in der rechten Hand gehalten, vnd da er das Euangelium nach der zeit gelesen, hat er erkand, das das Schwerdt durchs Euangelium nicht geschwechet, sondern gestercket würde, hat darumb auch angelobet, das er dem Euangelio vnd Schwerdt, seinen beschwerten Vnterthanen, dienen wolte, hienach hat man gesungen das Haleluia, vnd nach dem Euangelio, hat man den Glauben gesungen. Folgig hat man auch einen Gesang nach der zeit, darnach die Lateinische Prefation von der heiligen Dreyfaltigkeit vnd Sanctus gesungen, darnach diese folgende Collecta.

Wir dancken dir, allmechtiger Herr Gott, das du vns durch diese heilsame gabe hast erquicket, vnd bitten deine barmherzigkeit, das du vns solchs gedeihen laffest, zu starckem glauben gegen dir, vnd zu brünstiger liebe gegen vns allen. Auch lieber Vater, laß vnsern König vnd Königin mit iren Völkern deiner gnaden befohlen sein, vnd gib deinen friede, durch Ihesum Christum deinen lieben Son vnsern Herrn, Amen.

Die Segnung.

Der Herr segne dich, vnd behüte dich, der Herr erleuchte sein Angesichte vber dir, vnd sey dir gnedig, der Herr erhebe sein Angesicht vber dich, vnd gebe dir friede, Amen.

Hiernach hat man gesungen, Verleihe vns friede, 2c. ***).

Nach solchem hat der Ordinator dem erwählten Könige vnd Königin eine vnterrichtung von der Krönung gethan.

Woffs erste, Sie sollen Gott dancken, das seine wunderliche

*) Matth. VI. 33.

**) Ps. XXVIII. 9.

***) Den bekandte Hymne: Da pacem Domine, in diebus nostris, quia non est alius, qui pugnat pro nobis, nisi Tu Deus noster. Dersat of Luther: Verleihe uns Frieden gnädiglich.

barmherzigkeit, nach dem grausamen kriege, dahin diese sache gebracht hat, das man jzt im friede, solches Geyrenge vnd ehren der krönung kan gewarten, mit freuden dieser Königreichen, darfür ist Gott wol zudanken, vnd sollen fortan bitten, im namen Christi, das sie bey dem lieben Euan- gelio Christi mögen mit festem glauben bleiben, vnd darzu helffen, mit Predigern vnd guten Schulen, das Gott in Christo dardurch gepreiset werde, auch bey vnsern Nachkommen, vnd sie also mit beständigem friede, vnd gutem Regiment mögen regieren, vnd den Völkern vorstehen, dem allmechtigen Gott zu ehren, Amen.

Zum andern, weil Menschliche hertzen diese sachen zu zeiten anders deuten, vnd die Widerteuffer, vnd andere irrige Geister, on vnterscheid sünde daraus machen, vnd ist kein wunder, denn sie verachten auch die Oberkeit vnd Gewalt, die doch von Gott ist, so sollen der erwelte König vnd Königin wissen, vnterricht mit der warheit, das solchs ehrlich geprenge vnd Königliche Ceremonien, aus sich selbst, oder aus jnen selbst, nicht Sünde, oder wider Gott sind, vmb dieser Königreich oder Völker willen, welche alle wollen vnd begeren zusehen, das jr König vnd Königin in der kirchen, mit darreichung der Regalien werden bestettigt, vnd conformieret, als von Gott, durch einen Gottesdiener, mit Göttlichem gewalt vnd befehl, wie denn auch ohne zweiffel solche gewalt von Gott ist, vnd ist Gottes Ordnung. Dazu sollen sie auch wissen, das diese Königlichen Ceremonien nicht allein ein gebürlich Geyrenge sind, sondern haben auch alle ein Göttlich bedeutung, aus Gottes wort, zu gutem vnd glückseligen Regiment, wie man öffentlich gehöret hat, in der Krönung. Doch sollen sie bitten, Gott durch Christum, das sie bey Gottes furcht vnd zuuersicht bleiben mögen, vnd ihr hertz sich nicht auff solchen gewalt vnd ehre verlasse, vnd sollen doch frölich sein, vnd mit dancksagung annemen, solchen friede vnd ehre, als grosse vnd hohe Gaben Gottes. Allermeist aber sollen sie nach dieser zeit der Krönung Gott bitten, das Herren vnd Fürsten, vnd alles Volck, mit dancksagung für Gott auch frölich sein, diese zeit vber, das nichts geschehe, das Gott ein grewel, vnd vns darnach zuberewen were, sondern das wir mögen darnach sprechen: Gott sey gelobt, das alles ehrlich vnd frölich zugegangen ist. Also opffert vnd betet der heilige Job, Cap. 1 für seine Söne vnd Töchter, da sie vntereinander sich zu gaste luden, das sich je nicht was vnrechts darüber möcht zutragen, vnd jnen zur Sünde gerechnet werden *).

Zum dritten, sol man nicht allein die armen Leute versorgen, bey der krönung, bis das Geyrenge weret, das nicht der arme Lazarus hungere für des reichen Schlemmers thür, sondern auch im hertzen ein heilig vnd Göttlich gelöbde vnd fürsaz haben, armen Leuten zuhelffen, zubeschirmen, die alte Hospital, vnd newe anzurichten. Das auch solcher

*) Job. I. 5.

Christlichen that, die andern Herren vnd Vnterthanen grosses vnd nidriges standts, mögen ein gut Exempel nemen, das sie auch lernen solche gute werck thun.

Aber für allem sol je der erwelte König vnd Königin sorgen vnd weren, das je zu keinen zeiten vber sie komme, das grosse ergernis vnd Sünde, damit diese Königreich vnd Fürstenthumb zubeladen, so viel an jnen ist, das sie zulassen, das die Prediger des Euangelij, vnd die Schuldner, müssen vmb armut willen, jr Ampt verlassen, vnd darnach die leute Türcken werden, vnd Gott vber vns aufgiesse, blindheit, verstockung, vnd seinen zorn, zu verderb Leibs vnd der Seelen, welchs Gottes grundlose barmherzigkeit, gnediglich wolle verhüten, Amen. Sondern viel lieber wollen mit guten Ordnungen, vnd ehrlichen versorgungen (weil ein arbeiter seins lohns werd ist) verschaffen gute Lerer, vnd das heilige Euangelion, vnser seligkeit zuerhalten, nicht allein für sich, vnd für die jzt lebendigen, sondern auch für die Nachkommen. Solche Göttliche vnd Christliche that, ist warlich Christlichen Fürsten vnd Herren zuwüntschen, vnd zubegeren, wiewol es auch lustige vnd freudenthat sind, ich schweige denn das beschwerlich solte sein, wie Menschliche tollheit meinet, denn diese stücke werden versorget in gutem stillen friede, Gott zu ehren, dem Nächsten zu gute.

Auch wird Christus am Jüngsten tage bekennen, das solche die rechten Sacrificia vnd Dpffer sind, jm selbst in den menschen gethan. Vnd er tröstet vns auch mit seiner zusage im Euangelio, das ers hundertfeltig wil wider geben, auch in diesem leben, nemlich Barmherzigkeit, Gerechtigkeit, Weisheit, Fürsichtigkeit, Friede, Gehorsam, gut Regiment, gute Rechte, Freundtschafft, guts gnug, ic. Wie er gab dem Salomon, da er bat, vnd hette alles gnug, vnd zu viel, dieweil er Gott fürchtet, vnd blieb bey seinem Wort. Welche aber solchen ringen kosten nicht wollen ausrichten, im friede mit freuden, vnd gutem gewissen, die sollen wissen, das sie, oder ire Erben, sich gar nichts daruon werden zuerfrewen, oder zubessern haben, sondern der Teuffel wirds doch durch die seinen wegraffen, vnd anders wohin thun. Vnd sie müssen durch Gottes Gerichte, darnach mit angst vnd zittern, mit allerley fahr, alles was sie haben, vnd mehr denn sie haben, an krieg vnd anderer vnlust vnd schaden wenden. So spricht denn Gott in ihrem gewissen: Habe dis für das, ic.

Es ist warlich eine grosse gnade Gottes, wenn Fürsten vnd Herren Gott fürchten, vnd lassen sich zu solchen guten thaten vberreden, denn derselbigen lieben Fürstenthumb vnd Regiment, versorget vnd beschirmet Gott selbst, wie Salomon oft zusaget in diesen Sprüchen.

III.

Udtog af Joh. Berkmans haandskrevne Stralsundiske Krønike.

Anno 1537 des Fridages *) nach Laurentii wart Hertig Frederick **) von Holsten In Dennemarken thom Könige gekrönet äver datt Riecke. He sende aa Wittenberge vnd leth holen III. (?) Doctores, de eine, also de Oldeste, Johann Bugenhagen Pommeranus, in der Kröninge settede ehm vnd der Förstinnen de Krone vonn Golde up datt hovett, vnd em dede datt schwertt In de handtt, vund enen guldenen Appel, vund tho jezlikem stücken, dat he em so dede, da brukede he godes wortt bi, vund bevhold ehm, datsulve hart tho holdende bi siner salicheit. Unnd ging herlichenn tho dat nicht gesehen ist bi minschen tidene de wise, de dar gesehen ist in der Kröninge, wo mi Unse Burgmeister, Ehr Franz Wessell sede, de dar mede was vund ansah, vund stadt beschrewen de wortt von worden tho worden, de he brukede, de hie anthotekende, were vele tho lank. Unnd setteden densulven Doctor Johann tho einem Bischoppe vund wechter äver datt lant, äver de Geistliken. De Forstinne schenckede dem Doctor einen fluwelschen Rocke. Darna togen se wedder nha Wittenberge mitt schencke vund gave des Königes. Do se nu wedder tho huß quemen, hedden se noch enen groten dank verdient, do was Martinus böse vund unmudig up denn Doctor Johan Bugenhagenn, dat he sic des Amptes understan hedde, den Koning tho kronende, datt em nicht temede, behorde em nicht, Gott hörde, Königenen vund Försten tho donde, vund gaff em ien groth Ruchte vund schwar (und schalt groß und schwer auf ihn).

*) Skal vare Sondag.

**) Las Christian.

IV.

DE CORONATIONE
SERENISSIMI ET POTENTISSIMI

Principis ac Domini, D. CHRISTIANI tertii, Daniæ, Nor-
vegiæ, Gottorum, Wandalorumque &c., Regis, Schlesuici
& Holsatiæ &c., Ducis, Comitis ab Oldenburg &c. carmen
authore *Ludolpho Priggio* Hamburgensi.

Anno M. D. XXXIX.

Serenissimo & potentissimo Principi ac domino, Domino CHRISTIANO
TERTIO, Daniæ, Norvegiæ, Gottorum, Wandalorumque &c. Regi,
Schlesuici, Holsatiæ, Stormariæ, Teutomarsiarum Duci, Comiti ab Olden-
burg & Delmanhorst, Domino suo indulgentissimo.

Vos nuper, domito cum victor ab hoste redires,
Egisti merito, Princeps invicte, triumphos,
Quasque tibi duxit positis tranquillior armis
Cimbria, nos tenui referemus carmine pompas.
Tu modo magnorum penetranti ad limina Regum,
Musa, fave, fave & ipse tuæ (Rex inclyte) laudi.
Quando tuis etenim magnos virtutibus æquas
Semideos, cupias etiam tua fortia passim
Facta cani, teque hoc ne dedigneris honore.
Tu potes egregii commune nepotibus esse
Principis exemplum studiis bellique togæque.
Tu quam sis fortis, quam victum mitis in hostem,
Si tua facta leget, totus mirabitur orbis.

Quare ades & placide festa te pace fruentem
 Ne pigeat legisse tuæ præludia famæ,
 Hancque tuis hederam victricibus addere lauris.

Quos autem canimus, canimus tibi jure triumphos,
 Et meritos virtute tua, victricequæ dextra,
 Quam tuus acceptis nuper tot cladibus hostis
 Sensit, ut indomito correptus corda furore
 In tua rescisso prorupit fædere regna,
 Ingentemque dedit Germano in littore stragem,
 Hic, ubi puniceo spumantes sanguine rivos
 Ad ripas seu *Traua* tuas, seu littora *Belthæ*
 Vidimus, hic tandem furor impius impulit arma
Cimbriaci per agros, per rura, per oppida regni.
 Quid moror? effusos veluti cum carcere nimbos
 Aeolus emittit, ventisque tenacia laxat
 Claustra, ruunt illi, pacatumque æquor ab imis
 Sedibus evertunt, fluctusque ad sydera tollunt,
 Non aliter rabidus per *Cimbrica* littora Mauors
 Sæviit (infandum) laxis effusus habenis,
 Vix etiam miseris tanto in discrimine rerum
 Pax speranda fuit, quis enim, quis cælitus illum
 In deploratis speraverat affore rebus?
 Qui victor rediens, spoliis ornatus opimis
 Redderet afflictis tranquillæ munera pacis,
 Quique suas æquis fundaret legibus urbes.
 Quem tenuit spes illa? quis hæc præsentia pacis
 Non commisisset rapidis velut irrita ventis?
 Sed pater omnipotens regum qui fortia corda
 Æternis regit imperiis, mentesque gubernat,
 Non hoc in populo tantum sævire furorem
 Ulterius passus, te fælicissime princeps,
 Vincere qui scires, qui scires parcere victis,
 Te dedit his terris, afflatum numine quodam,
 Cum tua perspecta est per fortia prælia virtus,
 Inque triumphatas divina modestia gentes.
 Tu patriæ, quam vix potuit sperare, salutem
 Sanguineo vinculis frenato Marte tulisti.
 Tuque adeo ereptas bellorum ex faucibus urbes
 Fædere pacasti certo, non more tyranni
 Qua monstrat fortuna viam & victoria læta

Erumpens, satiansque hostili sanguine mentem,
 Sed tibi præcipue dextra victrice potito
 Cura laborque fuit belli componere fluctus.
 Ac veluti quondam tumidos compescuit Austros.
 Austros nimbiferis miscentes nubibus æquor
 Sceptra tenens liquidis madidus Neptunus in undis,
 Cum pius Æoliis Tyrrhena per æquora ventis
 Jactatus patrios Æneas classe penates
 Inferret Latiis post diruta Pergama regnis.
 Ergo tibi sacros decrevit jure triumphos
 Primatum regni, clarissimus ordo, Senatus,
 Quod bene depulso pacem firmaveris hoste.

Sed mea propositi memor exordire triumphum
 Musa, nec a primis deflectito longius orsis.

Urbs jacet emporio celebris, quo *Dania* nullum
 Maius habet, seu quis tota regione vagetur,
 Seu secet infidum mutandis mercibus æquor.
Hafnia nomen habet, veterum domus inclyta Regum.
 Ilic ubi non dubio totam sermone per urbem
 Fama vagaretur læti læta agmina Regis
 Esse in conspectu, & latis procedere campis,
 Nec mora, confluere, & portis se effundere apertis
 Cum strepitu ingenti, cum plausibus undique magnis
 Turba triumphales avide visura paratus.
 Ipse pium Regi declaraturus amorem
 Protinus ex patria venerabilis urbe senatus
 Tendit in occursum, Regique fit obvius ultro.
 Vulgus io vibrante manu cava tempora circum
 Clamat ovans animis, vocesque ad sydera jactat.
 Ingeminata procul divum vocalis ad aures
 Verba refert Echo nunquam cessura priori.
 Continuo pandit bifores urbs *Hafnia* portas,
 Invehitur niveis, Romano more, quadrigis
 Rex, cui sceptra deus dederat fælicia summus.
 Aurea conspicuis in curru bractea signis
 Lucet, & auratis intacta premuntur equorum
 Colla jugis, fulget temo aureus, aureus axis.
 Quadrijugum nivei currum fumante jugales
 Ore trahunt, lætisque implent hinnitibus auras.
 Hinc atque hinc equites denso eurrum agmine stipant,

Mille fatigantes redimitos ære caballos,
 Quos phaleræ insignes obeunt, quibus aurea frena
 Ore micant, fulgent nitidis nova cingula bullis.
 Tanta olim pompa tantisque paratibus urbem
 Intrabat domitis Romanus Scipio Pænis,
 Quique triumphalem meruisset laude coronam.
 Verum hæc ut Latiis non cedit pompa triumphis
 Seu quis opes, seu regales mirabere luxus,
 Sic est quo superet, & quo caput exerat alte
 Romanos supra dominos gentemque superbam.
 Illi si qua levem dederat fortuna triumphum
 Successu rerum tumidi quo mænia fastu
 Introijere? quibus vinclis captiva trahebant
 Corpora? victoris quæ præcedentia currus
 Larga per humentes fundebant flumina vultus,
 Saxa quibus (credo) Marpesia mota fuissent.
 Et tamen hæc fuerat toleranda injuria, si non
 Quos ita multarant crudeli morte necassent.
 Quum ipsos etiam Romana superbia Reges
 Fortunam expertos sub iniquo Marte sinistram
 Horrida de duro cogebat vincula ferro
 Ante coronatos collo portare jugales.
 Talis erat quondam sævi victoria Syllæ,
 Talis erat Marii quo tunc victore Jugurtha
 Subdidit indignis collum regale catenis.
 Sic bene qui poteras hostiles vincere turmas
 Vincere non poteras proprium Romane furorem.
 At bonus, Heroum prisco de stemmate natus,
Christigerus princeps, cæco qui mota furore
 Sedavit virtute sua civilia bella,
 Qui rediit victor domitis tot millibus & qui
Cimbrica perpetuam fecit per littora pacem,
 Ecce triumphali venit in sua mænia curru
 Undique nobilibus stipatus & undique vulgi
 Accipiens hilari manantes pectore plausus,
 Non tamen hoc læto captivus in agmine miles
 Ducitur infælix qui turmas inter ovantes
 Triste supercilium demissus, ferrea collo
 Vincla ferat, præeatque Ducis ceu victima currum.
 Non ea barbaries, non tanta superbia Regi,

Qui licet hostiles præsentî Marte cohortes
Fuderit, ipse tamen victor se fortiter ipsum
Vincit, & irati moderatur cordis habenas.

Postera cum primum digitis Pallantias aureis
Solis equis alti limen reseravit Olympi,
Sacra Deo fiunt, ne quid non auspice Christo
Christigerus faciat pietate insignis & armis.
Ardua sacratum jacet intra mœnia templum,
Templum ingens & marmoreis subline columnis,
Relligione patrum tot jam labentibus annis
Sumptibus exstructum magnis, opibusque superbum.
Hic gemmis suspensa nitent aulæa per ædem,
Hic fulgent solido cælati Martyres auro,
Qui vera Christi pro relligione tuenda
Per fera fællicem petierunt vulnera mortem.
Huc introgressi non quos Romana colebat
Vana superstitio mores ritusque sequuntur,
Si qui devicto meruissent hoste trophæum.
Ecquis enim credat cæso cælestia tauro.
Numina velle coli? quando syncera refulsit
Lux Evangelii, quam corde & pectore toto
Cimbricus invicto cum Rege amplectitur orbis.
Ergo hic Albiacis accersite nuper ab oris
Fortis ad augustam, *Bogenhagi* principis aulam
Sacra facis, sancto sed sacra placentia Christo,
Cujus ut auspicio superatus cesserit hostis,
Illius hos etiam capiat modo victor honores.
His tibi perpetuæ laudis decus, his tibi nomen
Æternum meritis paries, famamque perennem,
Cujus ut es fortis contemptor, ita hæc tamen ultro,
Te sequitur quocumque abeas, quocumque recedas.
Te cuncti nostro Pomeranum tempore Paulum
Saxones appellant, illis quia primus in oris
Sancta salutiferi jecisti semina verbi
Patre deo monstrante viam per mille labores.
Et quia relligio tenebris occulta jaceret,
Si nihil ingenuæ præberent luminis artes
Acre tibi studium fuit & non ultima cura,

Saxoniae passim telluris in urbibus altis
 Instituisse scholas, primis ubi protinus annis
 Artibus & litteris puer informatus honestis
 Diis olim & patriae prudens inserviat urbi.
 Has equidem fateor grato tibi pectore laudes
 Dum pelagus puppi, dum terra secatur aratro,
 Nostri olim referent, vel post tua fata nepotes,
 Si tamen haec quoque sunt aëvo victura sequenti
 Carmina, perpetuam capies hoc nomine laudem,
Hafnica quod belli, schola collabefacta, tumultu
 Antiquum per te rediviva recepit honorem,
 Dum vigili studio summisque laboribus illic
 Nosse doces verum sincero pectore Christum.
 Quocirca, quas tota nequit tibi *Cimbrica* tellus,
 Ipse Deus tanto reddet pro munere grates.
 Si qua malos etenim manet hoc sub iudice poena,
 Certa deus justis reddet quoque praemia factis.
 Sed tibi jam tempus, sacris de more peractis,
 Tradere *Christigero* regalia munera Regi.
 Jamque adeo limen scandunt altaris, & ipsum,
 Aspice, legitimi pulchra cum conjuge lecti
 Primates regni festa ante altaria sistunt.
 Ille genu flexo procumbit, & ora resolvens
 Tales deinde preces tulit: "O qui cuncta per orbem
 "Fundasti primus, bene qui fundata tueris
 "Imperia, & regum sapienter corda gubernas,
 "Da pater auspicio sint haec insignia nobis
 "Sumpta tuo, sanctoque movens mea numine corda,
 "Da pater ut recte tantis insignibus utar
 "Ipse ego sinceræ doctrinam religionis
 "Per mea perpetuo curabo regna doceri."
 Sic fatus lachrymis oculos implevit obortis.
 Protinus ante aras & magnis auspibus diis
 Unctus odorifero, quem fert Judra liquore
 Cum consorte tori fulgenti accingitur ense
 Aurea quem fulvo condit vagina metallo,
 Insignem capulo, atque auro rutilante coruscum.
 Ense dato, Regni proceres, veterique sacratam
 Indutus de more stolam *Bogehagius* Heros
 Sceptrum insigne ferunt Regi, quod plurima circum

Indica bacca nitet, rutiloque colore pyropus.
 Miratur sceptri gemmas, miratur & ensem
 Circumfusa aris procerumque ducumque corona,
 Et nunc artificem, nunc sceptri prædicat aurum.
 Ipsum adeo imprimis hæc inter munera Regem
 Omnes suspiciunt, cunctorum vultus in ipsum
 Fixus in obtutu manet usque immobilis uno,
 Observare juvat qui tanto in principe gestus,
 Quæ forma, & quæ sit placidi constantia vultus,
 Pulchra verecundo tingantur ut ora rubore,
 Casta sit ut facies, ut frons sibi conscia recti,
 Nullaque vesani det fastus signa, nec ullam
 Arguat in magno levitatem pectore vultus.
 Sic totum celeri perlustrant lumine corpus,
 Tertia dum Regi proceres insignia mandant
 Regalem capitis decus immortale coronam
 Arte laboratam mira gemmisque superbam,
 Quarum fulgenti radiabat lumen in auro,
 Quod Tagus, aut Hermus, vel quod Gangetica tellus,
 Pactolusue celer poterat misisse videri.
 Postremo Hesperiiis olim quale anguis in hortis
 Pervigil auricoma servabat in arbore pomum
 Tale coronati manibus dat *Cimbria* Regis,
 Tota quod horrifera arsit quo tempore bellis
 Ipse suum princeps caput objectare periclis
 Non veritus trepidum dare terga coegit hostem.

Postquam *Christigerus* regales cepit honores,
 Cepit & imperium lati tot millia regni
 Illum *Cimber*, & insanis *Gothus* acer in armis
 Immensoque patens regio *Normannica* tractu
 Agnoscunt Regemque suum, Dominumque potentem,
 Ille tuus dux est, ille est *Holsatica* princeps
 Terra tuus, bibulis qua spumifer *Albis* arenis
 In mare prorumpit, campoque inmittitur amplo.
 Non illi molles populos & inertia corda
 Subjecit dator imperii Deus atque hominum rex,
 Sed genus acre virum, sed fortia pectora bello,
 Et facilem victu divino munere gentem.
 Bello præcipue passim celebrantur & armis

Normannique Gothique, & firmo robore Cimbri.
 Quos penes ut maneat tantarum gloria rerum
 Ad decus egregium bello dextraque parandum
 Acre viris calcar jam jam properantibus ultro
 Esse potest, claris quod sunt majoribus orti
 Quorum non similes tantum conentur haberi,
 Sed quos (ut faciunt) post se virtute relinquunt.
Cimber in Ausoniam primo jam flore virentem
 Irrupit, fortemque sua te Cepio dextra
 Demisit decies octo cum millibus orco,
 Et nisi virtuti fortuna adversa fuisset
Cimbriacum Marius quo tempore contudit agmen
 Roma triumphantis venisses sub juga *Cimbri.*
 Attamen infausti quæ perdidit æquore campi
 Ille, *Gothus* repetit longo post tempore signa.
 Huuc tibi crediderim divini numinis ira
 Excidio venisse, tuo cui sanguine pænas
 Roma dares, quando veterum virtute relicta
 In peius magis usque magis sine fine ruebas
 Plena libidinibus, cunctorum plena malorum.
 Quare degenerem quo tandem vindice Romam
 Ira deum voluit fatales pendere pænas
 Nulla *Gothum* magnis non tollet laudibus ætas.
 At fera *Normannis* celebrem dat Gallia famam,
 Quæ licet armipotens studiisque sit aspera belli,
 Inque fugam Latias converterit ante cohortes,
 Non tamen Arctoa victam se gente negabit,
 Donec apud fortes tellus *Normannica* Gallos
 Nomen de populo tractum victore tenebit.
 Nec minus interea nobis *Holsatica* terra
 Terra potens armis & fertilis ubere glebæ
 Pars erit impositi, quamvis extrema, laboris.
 Pars extrema meo post dictas carmine gentes
 Sit licet, indigenum propter præclara suorum
 Facta tamen, justo laudum tenet ordine primas
 Inter *Cimbriacæ* confinia littora terræ.
 Ipsa sed in binas secta est *Holsatia* partes,
 De quibus hanc rigidisque armis, opibusque potentem
Saxones, ast illam *Phrysiæ* gens prisca *minoris*
 Tot jam sæcla tenet, sedemque tuetur avitam

Nunc quoque prisca tuos referens Germania mores
 Unde olim egregiam laudem nomenque tulisti.
 Nam quia Teutonicis est antiquissima terris
 Sola fere veterum servat vestigia morum,
 Solaque non precio lucrique cupidine ducta
 Hospitio tutæ peregrinum sedis egenum
 Excipit & mensa sociat, sed comiter omnes
 Omnibus officiis quando gens optima juvit,
 Non poscit nitidum meritis pro talibus aurum.
 Quid referam? quod cum hoste manu si quando pedestri
 Acria collatis misceris prælia signis,
 Illa tibi peditem præstanti robore tellus
 Illa viros mittet, qui si ducantur in hostem,
 Non prius arma domum referent, quam causa triumphi
 Parta sit in viridi dulcis victoria campo.
 Bella tamen non sponte movent, sed ab hoste coacti,
 Quando vocante tuba certamen inire jubentur
 Aut sterni cupiunt, aut hostica sternere ferro
 Agmina, præcipitique feruntur in arma furore,
 Pro dulci patria, pro vita principis ausi
 Oppetere, & mortem pro libertate pacisci.
 Sed neque carminibus nostris indictus abibit
Saxon equum domitor, pugnaque invictus equestri,
 Cui virtute pares belli si ferret ubique
 Teutona terra viros, nunquam nostra improbus iste
 Regna latrocinii vastaret Turca nefandis,
 Et quia vicinum ponto pelagoque sonanti
 Littus habet, variæ quo dives copia mercis
 Hinc atque hinc, etiam extremo perfertur ab orbe,
 Non aliquod tuguri culmen, non tecta casarum
 Sed videas illum magnas habitare Corinthos,
 Quas non disjiciat tempestas horridi belli,
 Quas & olivifera Pallas Tritonia pace
 Ipsa colat, pulchræque sua cum Pallade nymphæ.

Hæc regna, has nostro celebratas carmine gentes
 Nullius ipse satis celebratus carmine princeps
Christigerus regit, & placida nunc pace gubernat,
 Regia cui summis mandari insignia votis
 Unanimes voluere, omnes namque illius olim

Illius auxilio cum sint ex hoste redemptæ
Jure tenet sceptrum, regni fert jure coronam.

Ergo ubi *Cimbriaci* consensu hæc munera regni
Tot ducibus, tanta procerum inspectante corona,
Ante sacras aras superumque ante ora deorum
Tradita *Christigerus* chara cum conjuge cepit,
Itur ad instructam mirandis sumptibus aulam.
Namque ibi (ne tenui complectar singula versu)
Effigies veterum positæ longo ordine regum
Ære renidenti clara ceu luce refulgent.
Ipse alios inter cum magnanimo *Friderico*
Christigerus, cujus tenet his fæliciter annis
Cimbrica regna nepos, humeris longe eminent altis,
Sceptra gerens dextra, galeaque insignis & ense
Ex medio raptum læva tenet hoste trophæum,
Non illo coluit pietatem sanctius alter,
Quando superstes adhuc vitales optimus auras
Carpebat princeps, nemoque fidelius illo.
Sacra tuebatur divini dogmata verbi.
Sed si quando suos fera bella movebat in hostes:
Belli aliquod fulmen vidisses, quale fuisse
Fertur Alexander, qui magnis inclytus armis
Esse aliquem doluit, quem non superaverat, orbem.
Verum *Christigero* si fors victoria belli
Cesserat & sævum virtute represserat hostem,
Sic victis, tanquam nollet vicisse, pepercit.
Postquam illum terris ereptum fata tulerunt
Filius, imperii cepit, *Fridericus*, habenas,
Et tenuit multos regnum ditone per annos.
Quantas ille toga, quantas res gesserit armis
Non Maro, non docti Musa immortalis Homeri,
Non aliquis centum linguis, cui guttura centum,
Expediat neque eas satis ullo carmine laudet.
Hoc tacitum saltem nunquam mea Musa relinquet.
Pura Evangelii quod cum doctrina renata est,
Primus erat reges inter, qui jusserit illam
Per sua divinis vulgari regna ministris.
Ille suas gentes legum moderatus habenis
Cimbriacas pulchris ornavit moribus urbes,

Nulla cæde suos nullaque tyrannide cives
 Pressit, & experta est clementem *Cimbria* regem.
 At nunc sub pedibus cum latis aurea terris
 Astra videns toti cælo est gratissimus hospes.
 Quis non, amissis tantis Heroibus, omnem
 Deformi in luctu vitam traduceret? aut quis
 Non sua perpetuis maceraret pectora curis?
 Te nisi virtutis patriæ, virtutis avitæ
 Inclyte Rex, generose Heros, fortissime princeps
Christigere, hæredem nobis fortuna dedisset,
 Qui nulli veterum clara virtute secundus
 Hunc tantum populi posses lenire dolorem.
 Ergo omnis cessat populi dolor, omnia tandem
 Temporibus jam læta tuis, te Rege superbit
Dania, te propter tollit *Normannia* cristas,
 Et *Gothus*, apricos & ad *Albidos* hostia colles
 Ruricolis qui bobus arant. Tibi fausta precantur
 Omnia & ingentem cuncti gratantur honorem,
 Cum populo & tota sanctus cum plebe senatus,
 Et tua nobilitas, tua magnorum procerum vis,
 Te plaussu, te te clamore sequuntur ad aulam.

Illic cum toties, Heros generose, tubarum
 Audieris strepitus, patulaque exceperis aure,
 Hæc etiam, si non Taratantara, tibia certe
 Inveniat faciles *Cimbrorum* principis aures.
 Post ubi firma meis ætas accesserit annis
 Tunc tua bella canam, tua tunc victricia vivis
 Si modo fata sinent, ornabo coloribus arma.

F I N I S.

Ad Joannem Saxonium Holsatiensem

idem

Ludolphus Priggius.

Cum tibi *Christigero* scriptor de Principe versus
Offerrem, studii pignora prima mei,
Tu mihi cum docto, præceptor amande, *Philippo*
Illius edendi carminis author eras.
Tu, quia *Cimbriacum* sincero pectore *Regem*,
Laudibus assidue quem vehis ipse, colis.
Ille sed ut calcar mihi subdere posset eunti,
Quem studiis aptum talibus esse putat,
Immemorem cujus meriti, modo vita supersit,
Ulla dies animum non sinet esse meum.
His igitur, quos jam vobis authoribus edo
Este patrocinio versibus atque mihi,
Ne mihi livor iners studiisque inimicus honestis
Indignis laceret carmina nostra modis.

Impressum Vitebergæ
per
Josephum Clug.

